

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DE SOSYAL DEMOKRASİ VE DIŞ POLİTİKA:
BÜLENT ECEVİT ÖRNEĞİ

Nail ER

MART-2024

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE’DE SOSYAL DEMOKRASİ VE DIŞ POLİTİKA:
BÜLENT ECEVİT ÖRNEĞİ**

Nail ER

Tez Danışmanı
Doç. Dr. İhsan Ömer ATAGENÇ

Tez içerisindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Nail ER

21.03.2024

ÖZ

TÜRKİYE’DE SOSYAL DEMOKRASİ VE DIŞ POLİTİKA: BÜLENT ECEVİT ÖRNEĞİ

Er, Nail

Yüksek Lisans, Uluslararası İlişkiler

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. İhsan Ömer ATAGENÇ

Mart 2024

Bülent Ecevit, Türkiye’de sosyal demokrasinin siyaset sahnesine çıkışı ve yükselişinde baş aktörlerden biridir. Cumhuriyet Halk Partisi’nde ‘‘Ortanın Solu’’ sloganıyla başlayan sosyal demokrasi hareketinin öncülerinden olan Ecevit, 1980 yılı sonrasında partisinden ayrılmıştır. Sosyal demokrat bir parti kimliğinde kurulan Demokratik Sol Parti ile özdeşleşmiş ve siyasi yaşamını bu partide tamamlamıştır. Bu çalışmada sosyal demokrasi ideolojisini benimsemiş Ecevit’in Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokratik Sol Parti’deki dış politika anlayışı, söylem ve uygulamaları analiz edilmiştir. Bülent Ecevit’in 1950’li ve 1960’lı yıllardan itibaren sosyal demokrat bir dış politika anlayışı benimsediği görülmüştür. Çalışmada yanıt aranan temel soru, Bülent Ecevit’in benimsediği bu dış politika anlayışına paralel olarak Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokratik Sol Parti dönemlerindeki dış politika vizyonunda, söylem ve uygulamalarında bir devamlılığın veya kırılmanın olduğu üzerinedir. Yurtiçinde ve uluslararası çapta yaşanan olaylar sonucunda Ecevit’in Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokratik Sol Parti dönemlerindeki dış politika anlayışı karşılaştırıldığında bazı sapmaların olduğu iddia edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bülent Ecevit, Sosyal Demokrasi, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokratik Sol Parti, Dış Politika.

ABSTRACT

SOCIAL DEMOCRACY AND FOREIGN POLICY IN TURKEY: EXAMPLE OF BULENT ECEVIT

Er, Nail

Master's Degree, International Relations

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ihsan Omer ATAGENC

March 2024

Bülent Ecevit is one of the main actors in the emergence and increase of social democracy in the political arena in Turkey. Ecevit, who is one of the pioneers of the social democracy movement that started in the Republican People's Party with the slogan of the 'Left of the Center', left his party after 1980. He identified with the Democracy Left Party founded as a social democratic party, and he ended his political life in this party. In this study, the foreign policy understanding, discourses, and practices of Bulent Ecevit, who adopted the ideology of social democracy, in the Republican People's Party and the Democratic Left Party were analyzed. It was determined that Bulent Ecevit adopted a social democracy-based foreign policy starting from the 1950s and 1960s. The main question to which an answer was sought in the study in parallel with this understanding of foreign policy adopted by Bulent Ecevit, was whether there was a continuation or break in his foreign policy perspectives, discourses, and practices in the Republican People's Party and the Democratic Left Party periods of his political life. When Ecevit's foreign policy understanding in the Republican People's Party and the Democratic Left Party periods was compared, it was claimed that there were certain deviations as a result of national and international events.

Key Words: Bulent Ecevit, Social Democracy, Republican People's Party, Democratic Left Party, Foreign Policy.

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimimde ve bu tezi yazmamda bana her zaman yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. İhsan Ömer ATAGENÇ'e, tezimin daha iyi olması için katkı sağlayan Prof. Dr. Muharrem EKŞİ ve Doç. Dr. Sami KİRAZ hocalarıma, beni her konuda olduğu gibi yüksek lisans eğitimimde ve tez yazım sürecinde cesaretlendiren sevgili eşim Gizem ER'e, tez yazımımı bazen tatlı engellemeler ile bölen biricik oğlum Kıvanç'a ve desteğini hep hissettiğim anneme çok teşekkür ediyorum.

Nail ER
21.03.2024

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
1.1. Sosyal Demokrasinin Tanımı.....	5
1.2. Sosyal Demokrasinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	8
1.3. I. Dünya Savaşı ve Sonrasında Sosyal Demokrasi ve Dış Politika.....	16
1.3.1. Sosyal Demokratların Dünya Savaşına Karşı Tutumları	16
1.3.2. Savaş Sonrasında Sosyal Demokratların Bölünmesi.....	18
1.3.3. Komünist Enternasyonal	19
1.3.4. Weimar Cumhuriyeti Dönemi	21
1.3.5. Başarılı Sosyal Demokrasi Modeli: İsveç	23
1. 4. II. Dünya Savaşı Sonrası Sosyal Demokrasi ve Dış Politika	24
1.4.1. Sosyal Demokrasi-Sosyal Devlet İlişkisi	24
1.4.2. Sosyal Demokratların Komünizme Karşı Algısı.....	26
1.4.3. Bad Godesberg Programı	27
1.4.4. Sosyal Demokratların ABD ve NATO'ya Bakış Açıları	28

2. BÖLÜM

BÜLENT ECEVİT VE DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞI.....	31
2.1. Sosyal Demokrasi Çizgisinde Bülent Ecevit'in Siyasi Yaşamı	31
2.2. Bülent Ecevit'in Dış Politika Anlayışı.....	40

3. BÖLÜM

CHP DÖNEMİ BÜLENT ECEVİT DIŞ POLİTİKASI	45
3.1. AET ve Batı Avrupa ile İlişkiler-Kapitalizme Bakış	45
3.2. Kıbrıs Barış Harekâtı	54
3.3. SSCB ile İlişkiler-Komünizmle Mücadele.....	63
3.4. Üçüncü Dünya Algısı.....	70

4. BÖLÜM

DSP DÖNEMİ BÜLENT ECEVİT DIŞ POLİTİKASI.....	78
4.1. ABD ve NATO ile İlişkiler	78
4.2. AB Perspektifi.....	89
4.3. İslam Dünyası ve Ortadoğu ile İlişkiler	99
SONUÇ.....	106
KAYNAKÇA	113

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
ADAV	: Genel Alman İşçileri Birliği
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ANAP	: Anavatan Partisi
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
CIA	: Amerikan İstihbarat Teşkilatı
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
COMECON	: Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
DSP	: Demokratik Sol Parti
ECO	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
EOKA	: Kıbrıslı Savaşçıların Milli Örgütü
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
GB	: Gümrük Birliği
MC	: Milletler Cemiyeti
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilâtı
MSP	: Milli Selamet Partisi
HP	: Halkçı Parti
ISAF	: Uluslararası Güvenlik Gücü
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OEEC	: Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
SAP	: Alman Sosyalist İşçi Partisi
SDAP	: Sosyal Demokrat İşçi Partisi
SE	: Sosyalist Enternasyonal
SPD	: Alman Sosyal Demokrat Partisi

SODEP	: Sosyal Demokrasi Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
VDAV	: Alman ���i Dernekleri Federasyonu
WEA	: Alman ���i Eğitim Birliği

GİRİŞ

19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk çeyreği, Batı Avrupa ülkelerinde Sanayi Devrimi sonrasında emeğiyle hayatını kazanan işçi sınıfının olumsuz yaşam koşullarının düzelmesine yönelik verdikleri mücadelelerin yaşandığı dönem olmuştur. Bu mücadelenin amacı, işçi sınıfı ile diğer sınıflar arasındaki ekonomik eşitsizliğin ortadan kaldırılmasıdır. Sosyal demokrasi hareketi bu mücadelenin neticesinde kendi tarihsel süreci içerisinde değişime uğrayarak düşünsel evrimini tamamlamıştır.

Sosyal demokrasi, 19. yüzyıl sonlarında İngiliz Fabian hareketi ve dönemin devrimci sosyalizminin temsilcisi olan Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin kendi içerisindeki fikrîsel dönüşümü ile oluşmaya başlamıştır. Avrupa'nın farklı ülkelerinde sosyal demokrasi ideolojisi zaman içerisinde değişime uğramıştır. Sosyal demokrat partiler, halklarının yaşam biçimlerinden, ülkelerinin siyasal, ekonomik ve toplumsal özelliklerinden ve kendi ülkelerindeki sosyal demokrasi geçmişinden etkilenerek kendi aralarında farklılıklar göstermektedir.

Batı Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında Türkiye'de sosyal demokrasi yeni sayılabilir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) 1950 yılında yapılan genel seçimlerde ağır bir yenilgi sonucunda ülke yönetimini Demokrat Parti'ye (DP) bırakması sonucunda partinin ideolojik değişimi başlamıştır. Batı Avrupa ve İskandinav ülkelerindeki sosyal demokrasi hareketi örnek alınarak yerli, Türkiye'ye özgü bir sosyal demokrat ideoloji oluşturulmak istenmiştir.

CHP, 1960'lı yılların ortasında ortanın solunda bir parti olduğunu ve 1970'li yıllardan günümüze kadar süreçte ise kendisini sosyal demokrat bir parti olarak tanımlamaktadır. CHP içerisinde yaşanan bu değişimin en önemli isimlerinden biri Bülent Ecevit olmuştur.

1980 askeri darbesi sonrası kapatılan CHP yerine Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) ve Halkçı Parti (HP) adında sosyal demokrat partiler kurulmuştur. Demokratik Sol Parti (DSP) ise, 1980'li yılların başlarında sosyal demokrasi ilkeleri doğrultusunda kurulan bir sosyal demokrat partidir. Ortanın solu, demokratik sol ve sosyal demokrasi terimleri ile özdeşleşen Bülent Ecevit, siyasi yaşamını CHP ve DSP'de sürdürmüştür.

Bu çalışmanın amacı, sosyal demokrat bir politikacı olan Bülent Ecevit'in CHP ve DSP dönemlerindeki dış politika vizyonu, söylem ve uygulamaları, dış politikaya müdahale tarzı ve dış politikada hangi şekilde kararlar aldığı incelenmiştir.

Aşağıda belirtilen araştırma soruları çalışmamızın yol haritasını çizmiştir:

- i. Bülent Ecevit'in sosyal demokrasi ideolojisini benimsemesinin nedenleri nelerdir?
- ii. Sosyal demokrasi ideolojisini benimseyen Bülent Ecevit'in dış politika anlayışı nasıldır, bu anlayışın kökeninde neler vardır?
- iii. Bülent Ecevit'in sahip olduğu dış politika vizyonunun CHP ve DSP'de sürdürdüğü dış politika anlayışına yansımaları nasıldır?
- iv. Sosyal demokrat dış politika anlayışına sahip Bülent Ecevit'in dış politika vizyonunda CHP ve DSP dönemlerindeki farklılıklar ve benzerlikler nelerdir?

Tez yazım süreci öncesinde detaylı bir literatür taraması yapılmıştır. Bülent Ecevit'in CHP ve DSP'deki sosyal demokrat dış politika anlayışında benzerlikler ve farklılıklar açıklanmaya çalışılırken araştırma yöntemi olarak betimsel araştırma yönteminden yararlanılmıştır.

Tezin bölümleri içerisinde anlatılan dönemler kronolojik sıraya göre incelenmiştir. Bülent Ecevit'in 1950'li ve 1960'lı yıllarda sosyal demokrasi ideolojisini benimsediği görülmüştür. Ecevit'in bu anlayış doğrultusunda edindiği dış politika vizyonunun siyasi yaşamını sürdürdüğü CHP ve DSP dönemlerindeki dış politika söylem ve uygulamalarında kırılma veya sürekliliğin sorgulanması açısından olayların kronolojik olarak incelenmesi önem teşkil etmektedir.

Bu tezde yararlanılan kaynakların büyük bir bölümü birincil kaynaklardan ve ikincil kaynaklardan oluşmaktadır. Çalışmada birincil kaynak olarak Bülent Ecevit'in kendi sözlerinden ve kendi açıklamalarından yoğun bir şekilde istifade edilmiştir. Bülent Ecevit'in gazetecilik yaptığı Ulus gazetesinde yazdığı köşe yazılarından, Cumhuriyet ve Milliyet gazeteleri arşivlerinden önemli ölçüde istifade edilmiştir. Bazı bölümlerde ise Türkiye

Büyük Millet Meclisi (TBMM) tutanaklarından, CHP ve DSP seçim bildirgelerinden yararlanılmıştır.

İkincil kaynak olarak kitaplar, makaleler, doktora tezleri ve yüksek lisans tezlerinden yararlanılmıştır. Mustafa Çolak'ın Bülent Ecevit-Karaoğlu ve editörlüğünü Ali Faik Demir'in yaptığı Türk Dış Politikasında Liderler kitabının Bülent Ecevit bölümünden sıklıkla istifade edilmiştir. Bülent Ecevit'in sözlerinin ve konuşmalarının yer aldığı Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası, Değişen Dünya ve Türkiye, Kıbrıs Gerçeği ve Irak Sorunu isimli kitaplardan yararlanılmıştır. Editörlüğünü Baskın Oran'ın üstlendiği Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar kitaplarının 1. ve 2. ciltlerinden de tez yazım sürecinde faydalanılmıştır. Ayrıca İsmail Cem'in Sosyal Demokrasi Ya Da Demokratik Sosyalizm Nedir, Ne Değildir kitabından çalışmamızın birinci bölümü oluşturulurken başvurduğumuz diğer önemli bir kaynaktır.

Bu tez, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sosyal demokrasinin tanımı, teorik olarak doğuşu ve bilimsel Marksizm'den kopuşu ile tarihsel süreci içerisindeki gelişimi açıklanmaya çalışılmıştır. Sosyal demokrasi tarihinde ve dönüşümünde önemli yer tutan dünya savaşları sırasında ve sonrasında sosyal demokratların tutumları incelenmektedir. I. ve II. Dünya Savaşı sonrasında sosyal demokratların o dönemdeki dünyaya, siyasi gelişmelere ve siyasi oluşumlara karşı tutumları açıklanmaktadır. Ayrıca Bülent Ecevit'in sosyal demokrasi anlayışının temelini oluşturan Bad Godesberg Programı ve İsveç'in sosyal demokrasi deneyimi anlatılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde Bülent Ecevit'in sosyal demokrasi düşüncesinin oluşma süreci, sosyal demokrasi ideolojisini benimsemesinin nedenleri çerçevesinde siyasi yaşamından kısaca bahsedilmiştir. Ecevit'in CHP'de etkin rol almadığı dönem öncesindeki dış politika anlayışı anlatılmıştır. Bülent Ecevit başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere, Avrupa, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), Ortadoğu ve İslam ülkeleri ile ilgili düşüncelerine ve dış politika hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Kısaca Ecevit'in dünya algısının nasıl olduğu açıklanmaya çalışılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde Bülent Ecevit'in CHP genel başkanlığında ve başbakanlık yaptığı dönemdeki dış politika anlayışı açıklanmaktadır. Ecevit'in Kapitalizm çerçevesinde Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Batı Avrupa Ülkeleri ile ilişkiler, Kıbrıs Barış Harekâtı, SSCB ile ilişkiler ve üçüncü dünya ülkeleri ile ilişkiler başlıkları altında dış politika anlayışı, söylemleri ve uygulamaları çerçevesinde anlatılmaktadır.

Tezin dördüncü bölümünde ise sosyal demokrat ilkeler doğrultusunda kurulmuş olan DSP'de Bülent Ecevit'in ABD ve NATO ile ilişkiler, AB perspektifi, Ortadoğu ve İslam ülkeleri ile ilişkiler başlıkları altında dış politika anlayışı, söylemleri ve uygulamaları çerçevesinde açıklanmaktadır.

Literatürde Bülent Ecevit'in dış politika anlayışı üzerine Cemile Tarhan'ın yazdığı "Bülent Ecevit ve Türk Dış Politikası" yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Ayrıca Kaan Gaytancıoğlu'nun yazdığı "Politik Liderlik ve Bir Politik Lider Olarak Bülent Ecevit" ve Mustafa Çolak'ın "Bülent Ecevit'in Siyasal Anlayış ve Deneyiminde Dinin Yeri" başlıklı doktora tezleri Bülent Ecevit'i derinlemesine inceleyen çok önemli çalışmalardır.

Fakat Bülent Ecevit'in dış politika anlayışının sosyal demokrasi çerçevesi içerisinde inceleyen bir çalışma mevcut değildir. Çalışmamızda bu ideolojik çerçeve içerisinde Bülent Ecevit'in oluşturduğu dış politika anlayışının CHP ve DSP dönemlerindeki karşılaştırılması yapılacağından literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sosyal Demokrasinin Tanımı

“Sosyal demokrasi, emekçiler ile öteki sınıfların çıkarları arasında, demokratik özgürlükler ortamında, siyasal ve ekonomik yapıyı değiştirerek hakkaniyet dengesini kurmayı amaçlayan, siyasal ve ideolojik bir kitle hareketidir.”¹

Sosyal demokrasi ya da diğer anlamıyla demokratik sosyalizm, bilimsel sosyalizmin (Ortodoks Marksizm) bazı fikirlerinin yanlışlığına ve mücadele metotlarındaki şiddet unsuruna tepki sonucunda kendi evrimi çerçevesinde tarihi süreç içerisinde oluşmuş bir ideolojidir.²

Sosyal demokrasi ideolojisi, işçi-emekçi sınıfının haklarını ve çıkarlarını savunurken diğer sınıfları görmezden gelmez. İşçi sınıfının siyasal, sosyal ve ekonomik olarak güçlenmesini amaç edinen sosyal demokrasi, sınıflar arasındaki dengeyi sağlamanın koşulu olarak siyasal haklarda eşitliğin olduğu demokratik ortamı öngörmektedir. Güçlü ve ayrıcalıklı sınıfların devlet tarafından korunmasını ve sınıfsal devlet yapılanmasını eleştirmekte ve bu yöndeki mücadelesini sürdürmektedir.

1848 devrimi³, Almanya başta olmak üzere tüm Avrupa’yı etkilemiş ve ezilen işçi sınıfını temsil eden kuruluşlar sosyal demokrasi ve sosyal demokrat kavramlarını kullanmışlardır.⁴ Tarihsel işçi hareketi, 1900’lü yılların başlarında ikiye bölünmüş, demokrasiden yana olan kuruluşlar ve partiler sosyal demokrat, demokratik sosyalist; geçmişteki devrimci ruhuna ve devrimci metotlara bağlı kalanlar ise komünist olarak ayrılmıştır.

---

¹ Yurdakul Fincancı, Günümüzde Sosyal Demokrasi, İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, 1993, s. 1.

² Ozan Örmeci, “Sosyal Demokrasi Nedir”, Politika Dergisi, <https://www.politikadergisi.com/makale/sosyal-demokrasi-nedir> (Erişim: 30.04.2023).

³ *Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde işçiler tarafından başlatılan özgürlük ve devrim hareketidir.

⁴ İbrahim Sarıtaş, Sosyal Demokrasi Geçmişten Günümüze, Ankara: Orion Yayınları, 2006, s.5.

Sosyalist teriminin bu iki akım içerisinde kullanılması anlam kargaşasına yol açtığı düşünülse de bu partilerin bulundukları ülkelerde sol siyasetin bir tarihi, bir geçmişi olduğundan sosyalist teriminin hangi anlamda kullanıldığı bilinmektedir.⁵

Sosyal demokrat kelimesi, 19. yüzyıl ile 20. yüzyılda aynı anlamı taşımamaktaydı. 19. yüzyıldaki sosyal demokrat tanımı, Marksizm teorisini benimsemiştir. Marksizm ideolojisini benimseyen sosyal demokrat partiler, işçi hareketi ile 20. yüzyıl başlarında bölünerek ‘sosyal demokrat’, ‘işçi’, ‘sosyalist’ gibi isimler kullanmışlardır ve günümüzdeki sosyal demokrasi ideolojisini benimsemişlerdir. Marksizm’i tümüyle benimseyen ve Marksizm ideolojisinde çok farklı bir değişme göstermeyenler için ‘komünist’ tanımı kullanılmıştır.⁶

Günümüz sosyal demokrat nitelikli partiler; işçi sınıfı hareketinden doğan, işçi sendikaları ile yakın ilişki içerisinde bulunan, başta işçi sınıfını olmak üzere maaşlı ve ücretli çalışanları temsil eden partilerdir. Temsil ettiği toplumun siyasal, ekonomik ve sosyal olarak gelişmesi için iktidara gelmeyi amaçlamaktadırlar. Temsili ve parlamenter demokrasi sistemini benimsemiş, günümüzde 95 ülkeden 112 üyesi bulunan Sosyalist Enternasyonal’e⁷ (SE) üye partilerdir. Sosyal demokrat partilerin amacı; eşit, sosyal adalet içerisinde, güvenli bir sosyoekonomik toplum oluşturmaktır.

Sosyal demokrasi akımı, 1800’lü yılların sonlarında İngiliz Fabian Hareketi⁸ ile Alman Sosyal Demokrat Partisi’nden (SPD) Bernstein’ın devrimci Marksizm’e bağlı partisini eleştirmesi ile ve yazdığı makalelerle oluşmaya başlamıştır. Ekonomik ve siyasal olarak katı bir yapıya sahip olmayan sosyal demokrasi, ortaya çıktığı ve geliştiği ülkelerin iç koşullarına göre farklı gelişmeler yaşamıştır.

---

⁵ İsmail Cem, Sosyal Demokrasi Ya Da Demokratik Sosyalizm Nedir, Ne Değildir, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s. 5-6.

⁶ Cem, Sosyal Demokrasi Ya Da Demokratik Sosyalizm, s.5.

⁷ *Sosyal demokrat, demokratik sosyalist, işçi partilerinin ortak oldukları evrensel örgüttür.

⁸ *Fabian hareketi, burjuva rejimini değiştirmek yerine, sosyalizmi toplumun kurumlarına sızdırmak amacını taşıyan harekettir.

Bütün sosyal demokrat nitelikli partiler ortak bir mantığa, ortak paydalara dayanmaktadır. Karşılaşılan sorunlara, farklı ülkelerdeki sosyal demokrat partilerin bulduğu çözümler zaman içerisinde sosyal demokrasinin genel çerçevesini oluşturmuştur.

Batı Avrupa'nın kendisine uygun gördüğü refah devlet modelinin, siyasal ve sınıfsal mücadelelerin toplumsal uzlaşmayla, sosyal yardımlarla, barışçı metotlarla gelişmesinde sosyal demokrasinin de önemli katkılarının olduğu ifade edilmektedir. Sosyal demokrat partilerin iktidar ya da muhalefette olması, Batı Avrupa devletlerine refah devlet modeli anlamında itici bir güç olmuştur.⁹ Modern toplumların oluşması ve gelişmesinde sosyal demokrasinin etkili ve önemli bir rolü vardır.¹⁰

Sosyal demokrat partilerin parlamentoya girmeleri, sınıflar arası sorunların parlamentoya taşınmasını sağlamıştır. Bu şekildeki temsili demokraside, sınıfların mücadelesi barış içerisinde sürdürülmeye başlamıştır. Mücadelenin barış içerisinde olması solun geçmişinden gelen yaşadığı kavganın ve şiddet unsurunun siyasetten giderek yok olmasını sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Sosyal demokrasinin önemli liderlerinden Karl Kautsky, şiddetin burjuvazilere ait bir yöntem olduğunu, sol ideolojinin şiddet ile başarılı bir mücadele veremeyeceğini belirtmiştir. Sosyal demokrasinin diğer liderleri de şiddet unsurunu reddedip mücadele yöntemi olarak temsili ve parlamenter demokrasiyi benimsemiştir.

Sosyal demokrasi çok belirgin, çok kalıplaşmış bir ideolojiye sahip olmamıştır. 1800'lü yılların sonlarında sosyalist işçi hareketi içerisinde sosyalizm eleştirilerinde 'revizyonizm akımı' oluşmuştur.¹¹ Marksizm'den etkilenen ve işçi hareketi olan sosyal demokrasi, Marksizm'e işçi sınıfı adına eleştiri getirmiş ve revizyonizm akımı ile kendi ideolojik kimliğine ulaşmıştır. Bu kimliğe diğer eleştirisini ise kapitalizmin yerine kendi seçeneğini ortaya atarak gelişmesini sürdürmüştür. Sosyal demokrasi

---

⁹ Cem, Sosyal Demokrasi Ya Da Demokratik Sosyalizm, s. 10.

¹⁰ Yunus Emre, CHP Sosyal Demokrasi ve Sol, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 15.

¹¹ Thomas Meyer, Demokratik Sosyalizm-Sosyal Demokrasi, çev. Yonca Özkaya, İstanbul: Sosyal Demokrasi Yayınları, 1991, s. 41.

başlangıcından itibaren orijinal bir ideoloji olmayıp, başka ideolojileri eleştirerek kendine özgü ideolojiye ve kimliğe ulaşmıştır.¹²

Sosyal demokrasinin kendi içerisinde çözülmesi, zaman gerekecek çelişkilerin ve karşıtlıkların çözümlenmesi ile kendi karakterini oluşturmuştur. Sosyal demokrat partiler temsil ettiği sınıfların karşılaştıkları sorunların işçi hareketinin geleneksel ideolojisine başvurmakla çözümleyemediğinde diğer partilerin benimsediği yaklaşımları benimsemiştir. Katı ideolojilerin net çözümleri yerine, tarihi süreci içerisinde deney ve tecrübelerle geliştirilmiş çözümlerin sistemi sosyal demokrasi ideolojisini oluşturmuştur.

Sosyal demokrasi kapitalizm ve Marksizm arasında bir 'orta yol' veya sermaye sınıfı ve işçi sınıfı arasında bir 'ara sınıf' olarak değerlendirilmemelidir.¹³ Sosyal demokrasi işçi sınıfının yararı doğrultusunda belirli şartlar öne sürerek diğer sınıflar ile yaşama uzlaşmasıdır. Bu uzlaşma işçi sınıfı tarafından sermaye sınıfının var olduğunu göz ardı etmemektedir. Sosyal demokratlar, parlamenter, temsili ve çoğulcu demokrasiyi bu sebepten dolayı benimsemiştir.

Sosyal demokrasinin bir zorunluluktan dolayı ya da uzlaşmada kendisinden fedakârlık yapması gibi durumlar söz konusu olmayıp, temsil ettiği sınıfın ve genel anlamıyla halkın faydası için stratejik tercihlerde bulunmaktadır. Temsil ettiği işçilerin, maaşlıların en yararına olabilecek çözümün bu sistem olduğunu inancındadır.

1.2. Sosyal Demokrasinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Sosyal demokrasi kavramını açıklayabilmek için, sosyal demokrasinin ilk olarak Marksizm ile ilişkisine değinilmelidir. Sosyal demokrasi akımının 20. yüzyılın ilk yarısında Marksizm'in yeniden değerlendirilmesi sonucunda doğduğu düşüncesi yaygındır. Bu düşüncenin aslı, sosyal demokrasi akımının Marksizm ile ilişkisinin doğrudan hiçbir dönemde bir bütünlük göstermemiş olduğudur. Avrupa sosyal demokrasi hareketi içerisinde Rusya hariç,

---

¹² Cem, Sosyal Demokrasi Ya Da Demokratik Sosyalizm, s. 12.

¹³ Cem, Sosyal Demokrasi Ya Da Demokratik Sosyalizm, s. 13.

Marksizm'den en çok etkilenen Alman sosyal demokrasisidir. Alman sosyal demokrasi hareketinin de Marksizm ile ilişkisi I. Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür.

Avrupa'da 19. yüzyılın ortalarında toplumcu düşünceler sosyal demokrasi adı altında tanımlanmaktadır. 1880'li yıllara gelindiğinde Marksizm, sosyal demokrasi ideolojisinin temel dayanağını oluşturmuştur. I. Dünya Savaşı'nın çıkması bu iki ideolojinin siyasal ayrışmasına neden olmuştur.¹⁴ Bugünkü Marksizm'den ayrılan sosyal demokrasi ideolojisi 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında şekillenmiştir.

Sosyal demokrasi terimi, 1800'lü yılların ortalarından 1880'li yıllara kadar reformcu ve devrimci içeriklerle birlikte bir bilinmezlik içerisinde kullanılmıştır. Alman sosyal demokrat hareketinin kendi ideolojisini bu terim ile tanımlaması 1869 Eisenach Kongresi'nde olmuştur. Sosyal demokrasi, 1880'li yıllardan I. Dünya Savaşı'na kadar Marksizm'in etkisinde proleter-devrimci anlamında kullanılmıştır.¹⁵ Sosyal demokrasi, bu dönemin sonunda zaman içerisinde kendi evrimini geliştirerek, dönem dönem ideolojisi içerisinde yenilikler ile bugünkü anlamını kazanmıştır.

19. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa'da örgütlenen sosyal demokratlar ideolojik olarak Ferdinand Lassalle'in etkisindeydiler. Lassalle, insanlık tarihini üç dönem olarak ayırmaktaydı. İnsanlığın birinci dönemini feodal düzeni "özgürlüksüz dayanışma", insanlığın ikinci dönemini kapitalist düzeni "dayanışmasız özgürlük", üçüncü dönemini de 1848 devrimi sonucunda girilen "özgürlük ve dayanışma dönemi" olarak adlandırmıştır.

Lassalle insanlığın yaşadığı bu son dönemi, diğer dönemler ile kıyasladığında en olumlu dönem olarak görmekte ve burjuvazi egemenliği altındaki kapitalist devletin amacının değiştirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Devletin kişisel özgürlükleri sınırlayıcı yaklaşımından uzaklaşması gerektiğini, insanlara özgürlüklerini koruyacağı eğitimin

---

¹⁴ Atakan Hatipoğlu, CHP'nin İdeolojik Dönüşümü, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012, s. 40.

¹⁵ Deniz Kavukçuoğlu, Sosyal Demokraside Temel Eğilimler, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları, 2003, s.13.

verilmesini ve devletin egemen, güçlü sınıfların baskı aracı olmadığı düşüncesine sahiptir. Genel oy hakkının işçi sınıfının kurtuluşunu sağlayacağına inanmaktadır. İşçi sınıfının genel oy hakkı ile kazanacağı siyasal güç neticesinde devlet, toplumsal dengesizlikleri ortadan kaldıran yasaları yapacak ve vergi düzenini sağlayabilecektir.¹⁶

Lassalle destekçisi bir grup 1863 yılında Genel Alman İşçileri Birliği (ADAV) adı altında siyasal parti olarak örgütlendiler.¹⁷ Bu döneme kadar liberal partiler ve işçi örgütleri arasında işçilerin liberal demokrat politikacıları desteklediği lib-lab¹⁸ koalisyonu ismi verilen bir anlaşma vardı. Lib-lab koalisyonu aynı dönemde yaşadığı anlaşmazlık nedeniyle, en önemli işçi örgütü olan Alman İşçi Eğitim Birliği'nde (WEA) bölünme yaşandı.¹⁹ Bölünme sonrası Ferdinand Lassalle 'ın kurucusu olduğu ADAV, Leipzig'de 23 Mayıs 1863 tarihinde kuruldu.²⁰

ADAV, dünyada kurulan ilk sosyalist işçi partisidir. Partinin kurucusu, lideri Lassalle lib-lab koalisyonuna karşıydı ve işçilerin ideolojik olarak özgür olmasını, burjuvaziden işçilerin tamamen kopması gerektiğini savunmaktaydı. ADAV'ın kuruluş amacı, işçilere konumları hakkında bilgi vermek, evrensel, doğrudan ve eşit oy hakkı için baskı yapmaktır.²¹

ADAV'ın kurulması sonrası lib-lab koalisyonu destekçileri Alman İşçi Dernekleri Federasyonu'nu (VDAV) kurmuşlardı. Yaşanan krizde ve ayrışmada başarısız olan kuruluş, 1869 yılında sosyalist çoğunluğa sahip grubun Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ni (SDAP) kurmasına engel olamamıştır.

---

¹⁶ Ahmet Taner Kışlalı, Atatürk'e Saldırmanın Dayanılmaz Hafifliği, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2000, s. 126-127.

¹⁷ Gökhan Cesur, "Sosyal Demokrasi ve Almanya", Tarih Ekonomi ve Siyaset Araştırmaları Derneği, http://www.tesaderneği.org/sosyal-demokrasi-ve-almanya.html#_ftn16 (Erişim: 01.05.2023).

¹⁸ *lib-lab koalisyonu (liberal-labor lib-lab coalition).

¹⁹ Emre, CHP Sosyal Demokrasi ve Sol, s.16-17.

²⁰ Ahmet Külahçı, "İşçi Partisinden Halk Partisine", Hürriyet, 27.05.2023, <https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/isci-partisinden-halk-partisine-42274284>. (Erişim: 29.05.2023).

²¹ Emre, CHP Sosyal Demokrasi ve Sol, s. 17.

SDAP kurucuları içerisinde Karl Marx, Friedrich Engels'den etkilenen August Bebel ve Wilhelm Liebknecht vardır.²²

Marks ve Engels, Lassalle'in sosyal demokrat örgütlerin önderi konumundaki etkisini kırabilmek için şiddetli bir ideolojik mücadeleye girmişlerdir. Ulusal Emekçiler Derneğini (I. Enternasyonal) kurarak işçi sınıfını yönlendirmeye çalışmışlar ve de SDAP içerisindeki farklı anlayışlara muhalefet etmişlerdir. 1869 Eisenach Kongresi, Alman sosyal demokrasi hareketinin partileşme kongresidir. Bu parti programında Marksçı ve Lassalleci etkiler dikkat çekmektedir.

Bu yıllarda Alman sosyal demokratlarının öncüsü olduğu Avrupa sosyalist hareketinde ADAV başat rolü oynamaktaydı.²³ 1875 ile 1914 yılları arasında Lassalle, Bebel, Liebknecht ve Kautsky Alman sosyal demokrasisine yön veren fikir insanlarıydı.

Almanya'da 1875 yılı öncesinde August Bebel'in önderi olduğu Alman İşçileri Genel Birliği ve Wilhelm Liebknecht'in başında olduğu SDAP siyasi faaliyet içerisindeydi. 1875 yılında Lassalle'in destekçilerinin oluşturduğu ADAV ile SDAP birleşme kongresi gerçekleştirmiştir. Kongre sonucunda kurulan yeni partiye Alman Sosyalist İşçi Partisi (SAP) adı verilmiştir.²⁴ Kabul edilen "Gotha Programı" siyasal sistemin içerisinde işçi sınıfının yasal bir güç olarak tanınmasını amaçlamaktadır.

Marks, Gotha programını Lassalleci görüşler bulunması, ideolojik olarak yeterli seviyede bulmadığı ve de demokratik talepler içerdiğinden eleştirmiştir. Gotha Programı'nın Marksizm ile ilişkilendirilemeyecek bir içeriğe sahip olduğunu değerlendirmektedir.²⁵

O dönemde Almanya'da hızla değişen endüstriyel, toplumsal ve siyasal gelişmeler, Avrupa sosyal demokrasisinin öncülüğünü yapan Alman sosyal demokrasi hareketini çok etkilemiştir. 19. yüzyıl sonlarından itibaren Alman

---

²² Emre, CHP Sosyal Demokrasi ve Sol, 18.

²³ Max Beer, Sosyalizm ve Sosyal Mücadelelerin Genel Tarihi, çev. Galip Üstün, İstanbul: Can Yayınları, 1989, s.579.

²⁴ Haluk Özdalga, Çağdaş Sosyal Demokrasinin Oluşumu, İstanbul: Hil Yayınları, 1984, s.13-45.

²⁵ Hatipoğlu, CHP'nin İdeolojik Dönüşümü, s.42.

ekonomisi çok hızlı bir büyüme dönemine girmiştir. Bu ekonomik büyüme ülkedeki toplumsal ve siyasal yapının değişmesinde çok etkili olmuştur.

1872 yılında Şansölye Bismarck'ın kurduğu Alman İmparatorluğu 15-20 yıl içerisinde sanayi üretiminde yüzde yüzün üzerinde büyümüş ve bu büyüme I. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar aynı oranda devam etmiştir. Bu kısa zaman içerisinde gelişen teknoloji bir nevi Almanya'da teknik devrim gerçekleşmiştir. Alman ekonomisinde de çok kısa bir zaman içerisinde tekelleşme gerçekleşmiştir. Alman kapitalizmi devasa bir büyüme içerisine girmiş ve Almanya'da kapitalizm gelişen bir ekonomik seçenek olmuştur.

Sanayinin gelişmesi, işçi sınıfının yoğunlukta olduğu şehirler yaratmakta, işçi sınıfının sayısal olarak artmasına neden olmakta ve toplumsal olarak işçilerin fikirlerinde önemli değişimler sağlamaktaydı. SAP'ın 1878 yılındaki genel seçimlerde aldığı oy sayısı 478.000'dir. 1890 yılındaki seçimlerde aldığı oy ise 1.477.000'dir. SAP oylarını on iki sene içerisinde üç kattan fazla arttırmıştır.

Sosyal demokratların kısa süre içerisinde büyük bir güç toplaması Şansölye Bismarck'ı tedbir almaya yöneltmiştir. 1878 yılında "sosyalizmle mücadele" yasasını çıkarmış fakat büyük mücadeleler sonucunda bu yasa 1890 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Sosyal demokratlar yürürlüğe sokulan sosyalizmle mücadele yasası için yasadışı koşullar içerisinde verdikleri yeraltı mücadelesinin çok zorlu olduğunu görmüşlerdir. Bu mücadele ileriki yıllarda sosyal demokrasi ideolojisinin belirleyici noktalarından biri olmuştur.

Sosyal demokratlar 1891 yılında Erfurt Kongresi'nde Almanya Sosyal Demokrat Partisi'ni (SPD) kurmuşlardır. Bu kongrede Erfurt Programı kabul edilmiştir ve programın önemli bir bölümünü Kautsky ve Bernstein yazmıştır. Şansölyenin parti ile mücadele amacıyla çıkardığı yasalar partiyi daha Marksist çizgiye yaklaştırmış ve diğer siyasi düşüncelerin önünün kesildiği bir dönem başlamıştır. Erfurt Programı, SPD'nin otuz yıl temel programı olmuştur.

SPD içerisinde üç grup etkili olmuştur. Birinci grup, Bebel ve Kautsky'nin lideri olduğu "Merkezciler" dir. İkinci grup Bernstein'ın lideri

olduğu ‘‘Reformcular’’ grubudur. Üçüncü grup ise Rosa L  xemburg ve Liebknecht’in önderliğini yaptığı ‘‘Radikaller’’ grubudur.²⁶

Avrupa sosyal demokrat partileri, Fransız Devrimi’nin yüzüncü yılında partiler üstü kuruluş olan II. Enternasyonal’i 1889 yılında kurmuşlardır. II. Enternasyonal’in bir nevi kurulmasında Marksizm’in etkisi çok büyüktür. Sosyal demokrat partiler içinde Marksizm’e en yakın olanlar Alman sosyal demokrat temsilcileridir. Avrupa’daki en gelişmiş sosyal demokrat hareketi de Alman sosyal demokrat hareketidir.

II. Enternasyonal’in en itibarlı ve en etkili partisi SPD içerisinde en baskın ideoloji Marksizm değildi. Marksizm, II. Enternasyonal’e katılan Fransız ve İngiliz sosyal demokrat partilerinde de baskın ideoloji hiçbir dönemde olmamıştır. Revizyonizm akımının lideri Eduard Bernstein, Alman sosyal demokrat hareketi içerisinde zaman geçtikçe daha da güçlenmekte ve parti içerisindeki etkisini arttırmaktaydı.

SPD içerisindeki ideolojik tartışmaların derinliği, proletaryanın gelişmişliği, Belçika ve İsveç sosyal demokrat partilerinin SPD’ye kıyasla eşit g   te bulunmaması, Avusturya ve Macaristan’ın siyaset ve sanayi bakımından Almanya’ya kıyasla gelişmemiş olması, SPD’nin II. Enternasyonal’de lider konumunda olmasını sağlayan faktörlerdir.

II. Enternasyonal’de Almanya ile g    bakımından kıyaslanabilecek sosyal demokrat hareket Fransız sosyal demokrasi hareketidir.²⁷ İtalya ve İşpanya’da işçi sınıfının g   c   çok etkili olmayıp, tam bir birlik durumu söz konusu değildi. İşpanya’da anarşistler sosyal demokratlardan partileri içerisinde daha   n plandaydılar.

Rusya ve İngiltere sosyal demokrasi hareketi, diğer ülkelerin sosyal demokrasi hareketlerine kıyasla daha kendine has özellikler taşıymaktaydı.²⁸ İngiliz sosyal demokrasisi açısından Fabian hareketi önemli ve etkili bir yere sahipti. Rusya ise, tarihsel ve ideolojik olarak geçmişinden dolayı ve   arlık rejiminin zorlayıcı şartları nedeniyle Marksizm’e en yakın duran harekettir.

---

²⁶ Özdalga,   ağdaş Sosyal Demokrasinin Oluşumu, s.45-46.

²⁷ James Joll, İkinci Enternasyonal,   ev. Kudret Emiroğlu, İstanbul: Belge Yayınları, 2002, s.21.

²⁸ Joll, İkinci Enternasyonal,   ev. Kudret Emiroğlu, s.26.

Sosyal demokrasi ile Marksizm'in kesin olarak ayrılması, sosyal demokrasinin yeni bir ideoloji olarak netleşmesindeki tartışma ve mücadele konularında Bernstein vardır. Bernstein, SPD içerisinde revizyonist grubun lideri ve 1921 Görlitz Programı'nı yazan partisi içerisinde etkili kişidir.²⁹

Marksizm Bernstein'dan önce de eleştirilmekteydi fakat bunlar Marksizm'e içeriden gelen değil dışarıdan gelen ve etkisiz eleştirilerdi.³⁰ 20. yüzyılın başlarında, Marks tarafından öngörülen kapitalizmin çökmesi iddiasının olmaması, bunun yanında işçi kitlelerinin sosyal, siyasal ve ekonomik durumlarının zaman içerisinde iyi seviyelere ulaşması ön plana çıkarılıyor ve bu durumun açıklanmasına çalışılıyordu.³¹

Kapitalizmin beklenen çöküşünün gecikmesinin nedenlerini araştıran Marksist çevrelerin yanı sıra Bernstein'in lideri olduğu SPD içerisinde bir akım oluşmuştur. Bu akım "revizyonistler" adı ile anılan parti içi muhalefetti ve Marksizm tezlerinin gerçekleşmediğini, Marksizm'in büyük ölçüde yenilenmesini düşünmekteydiler. Marks'ın tezlerinden sermayenin belirli bir sınıf içerisinde toplanması sonucu küçük işletmelerin ortadan kalkacağı öngörüsü gerçekleşmemiştir. Kapitalistlerin sayılarında azalma söz konusu olmayıp, sayıları artmıştır.

Toplumsal sınıflaşma sadece işçiler ve kapitalistler arasında gelişmemiş, sınıflar arasında yeni katmanların oluşumu ortaya çıkmış ve işçi sınıfının durumu eskiye göre iyi duruma gelmişti. Kapitalizmin gelişmesi sonucu toplumsal refah artmış olup, iddia edilen yoksullaşma gerçekleşmemiştir.

Bernstein, işçi sınıfının zaman içerisinde sosyal, siyasal ve ekonomik standartlarının yükselmesi sonucuna rağmen bu düzenin yıkılmasına neden olacak devrimin gerçekleşmesinin olanaksız ve gereksiz olduğunu düşünmektedir.

Bernstein, işçi sınıfını homojen bir sınıf olarak görmemektedir. İşçi sınıfının yapısının çok katmanlı ve çıkarlarının aynı olmakla birlikte farklı yanları da olduğunu öne sürmektedir. Homojen olmayan bir sınıfın ortak bir

---

²⁹ Kavukçuoğlu, Sosyal Demokraside Temel Eğilimler, s.47.

³⁰ François Fejtö, Herşeye Rağmen Sosyal Demokrasi, çev. Turan-Nermin Güneş, Ankara: V Yayınları, 1989, s.31.

³¹ Kışlalı, Atatürk'e Saldırmanın Dayanılmaz Hafifliği, s.129.

çıkarı olamayacağını belirtmektedir. Tüm sınıflar için olması gereken fayda, sivil toplumun korunarak, geliştirilmesi olmasıdır.

Bernstein'ın analiz ettiği temel noktalardan biri sınıf yerine sivil toplumdur. Sınıf çatışması yerine sivil toplum ilkelerinin evrenselleştiği ölçüde kişilerin özgürleşeceğini belirtmiştir. Bu neden ile sosyalizmin hedeflerinden ve Marksizm teorisinden büyük bir kopuş yaşanmıştır. Bernstein, Marksizm'in savunduğu toplumsal çelişkilerin büyütülmesi değil, çelişkilerin ortadan kaldırılmasını öngörmektedir.³²

Marksist ve revizyonist yanlıları demokrasi konusunda da ayrı görüşleri benimsemişlerdir. Bernstein, sınıfsız toplum kurulmasını, burjuvazinin ortadan kaldırılması yerine, sosyalist hareketin işçilerin çıkarlarına yönelik bir demokrasinin gerçekleştirilmesini, sınıflar arası uzlaşı sağlamaya yönelik bir demokrasinin hedef olmasını savunmaktaydı. Gelişmiş toplumsal düzene ulaşmak için devrim yerine demokrasi yolunun geçerli ve yeterli tek çözüm yolu olduğunu değerlendirmektedir.

Bernstein, 1899 Hannover Kongresi ve 1901 Lübeck Kongresi'nde savunduğu görüşleri nedeniyle eleştirilmiştir. Hatta SPD'nin 1903 Dresden Kongresi'nde revizyonizmle ilgili çok sert eleştirilere uğramıştır. Bu kongrede Bernstein'ın iddiaları kapitalist düzeni sosyalist düzene çevirmek yerine kapitalizm ve burjuva düzeninin yeniden değerlendirilmesi, yeniden yapılandırılması olarak değerlendirilmiştir. Revizyonist iddialar kongre kararıyla feshedilmiştir. Fakat I. Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal demokrasi, temelini oluşturan Bernstein'ın tezleri üzerinde ilerleyecektir.

Sosyal demokrat hareketinin liderlerinden bir diğeri ise Karl Kautsky'dir. Geçmişte Bernstein ile ideolojik olarak tartışma içine girmiş olmasına rağmen, 1917 Bolşevik Devrimi sonrasındaki görüşleri revizyonist hareketin gelişmesinde önemli etkileri olmuştur.

Kautsky ile Bernstein'ı bir araya getiren ortak noktalar proletarya diktatörlüğü ve demokrasi konularında olmuştur. SPD'nin 1800'lü yılların sonlarında yapılan seçimlerde elde ettiği başarılı sonuçlar sosyalizmin

---

³² Hatipoğlu, CHP'nin İdeolojik Dönüşümü, s.56.

burjuva demokrasisi içerisinde değerlendirilmesinin, Bolşevik tipi devrim hareketlerinin başarısızlığına odaklanmıştır.

Kautsky demokratik koşulların Almanya kadar gelişmemiş olan Rusya'da yapılan devrimin başarısız olacağını öngörmektedir. Rusya'da sosyalizmin kurulması için yeterli şartların olmadığını düşünmektedir. Devrim koşullarının olgunlaşması için sanayinin istenilen düzeye ulaşması gerektiğini ve proletaryanın belirli bir düzeyde gelişmesi, olgunlaşması gerektiğini düşünmektedir.³³

I. Dünya Savaşı'nın çıkması 20. yüzyıl sosyal demokrat hareketinin kaderini önemli ölçüde etkilemiştir. Sosyal demokratların ülkelerinin parlamentolarına sunulan savaş kredi taleplerini onaylayıp onaylamayacakları ve Bolşevik Devrimine karşı tutumları, 1929 Dünya Ekonomik Krizi, ABD'nin küresel güç olarak İngiltere'nin yerini almaya başlaması, savaşlar arası dönemde İsveç'teki sosyal demokrasi deneyiminin başarılı olması, devlet kavramının oluşmaya başlaması ve Bad Godesberg Programı sosyal demokrat hareketin önemli dönüm noktalarını oluşturmuştur.

1.3. I. Dünya Savaşı ve Sonrasında Sosyal Demokrasi ve Dış Politika

1.3.1. Sosyal Demokratların Dünya Savaşına Karşı Tutumları

I. Dünya Savaşı başlamadan önce iktidarda bulunan sağ partiler savaş için parlamentolarında bütçeyi onaylatabilme mücadelesi vermekteydiler. Bu dönemde, Avrupa sosyal demokrat partileri ülkelerinde ana muhalefet partileri ya da etkili siyaset yapan partilerdir.

II. Enternasyonal üyesi sosyal demokrat partileri, esasen dünya savaşına karşı çıkmaktaydılar. Dönemin sosyal demokrat anlayışına göre, Avrupa savaşına karşı dünya üzerindeki sosyal demokratların ve işçi sınıfının dayanışmasının sarsılmaz ve güçlü olduğu düşüncesi ön plandaydı. Her ülkenin işçi hareketi ve sosyal demokrat partileri savaşa karşı çıkıp, dayanışma içerisinde olması öngörülmekteydi.

---

³³ Hatipoğlu, CHP'nin İdeolojik Dönüşümü, s.61.

1889 Paris Kongresi ve 1907 Stuttgart Kongresi'nde savaşa karşı ortak bir dayanışma sergilenerek savaşın engelleneceği, eğer savaş engellenemez ise de doğacak krizi fırsata çevirip toplumsal devrimin yapılması hedeflenmiştir.³⁴ Fakat bu alınan kararlar gerçekleştirilememiştir.

1914 yılı Almanya'da sosyal demokratlar açısından çok önemli gelişmelere sahne olmuştur. Alman İmparatorluğu'na karşı katı bir eleştirel tutum sergileyen sosyal demokratlar, savaş öncesinde savaşa girilmesini destekleyici söylemler ve davranışlarla savaş çığırtkanlığında bulunmuşlar ve savaş karşıtı söylem ve davranışları görülmemiştir.

Almanya'daki hükümetin savaş bütçesi talebi karşısında muhalefette olan SPD, savaş bütçesinin çıkması için iktidarı destekleyici davranmıştır. SPD milletvekilleri, önlerine getirilen savaş bütçelerini onaylayarak bütün işçilerin uluslararası dayanışmasını hiçe saymış şeklinde davranmışlar ve SPD'nin savaşa karşı tutumunu ve savaş karşıtı disiplinini bozmuşlardır.³⁵

Bu durum Almanya dışındaki sosyal demokrat partilerinde de yaşanmaktaydı. SPD'nin başını çektiği Avrupa'nın büyük ve önemli sosyal demokrat partileri I. Dünya Savaşı'nın olması gerektiğini düşünerek iktidardaki hükümetlerini ve ülkelerinin savaşa girmesini desteklemişlerdir.

Almanya, Fransa, İngiltere, Avusturya, Rusya ve Sırbistan sosyal demokrat partileri meclislerinde savaş bütçesini onaylamış ve savaşı destekleyici bir tutum içerisinde bulunmuşlardır. Hollanda, İtalya ve Romanya sosyal demokratları tarafsız bir tavır sergilemişlerdir. İtalya sosyalist hareketi bu süreçte parçalanmış, kendi siyasi çizgisi içinde hareket eden Mussolini savaşı destekleyerek İtalya'da dünya savaşına girmiştir.³⁶

II. Enternasyonal, üyesi olan partilere ve dünya sosyalistlerine parlamento dışında bir karşıtlık yaratacak eylem önermedi fakat militarizme ve savaş bütçelerine destek konusunda parlamentolarında oy vermemelerini

---

³⁴ Emre, CHP Sosyal Demokrasi ve Sol, s. 22-23.

³⁵ Nihat Yılmaz, "Weimar Dönemi ve Öncesinde Meydana Gelen Siyasi Çekişmeler ve Ekonomik Krizlerin Alman Sosyal Demokrat Partisi Bağlamında Bir Değerlendirmesi", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 15, S. 1 (2013), s.78.

³⁶ Joll, İkinci Enternasyonal, çev. Kudret Emiroğlu, s.159.

beyan etmiştir.³⁷ Fakat II. Enternasyonal üyesi partiler savaşa karşı ortak bir tutum içerisine girememişlerdi, bir nevi faşizmi kızdırmama siyasetini benimsemişlerdir.

I. Dünya Savaşı'na kadar militarizm ve savaşları reddeden, barış için mücadeleyi temel prensibi olarak ilke edinen II. Enternasyonal resmi olarak olmasa da fiilen işlevini kaybettiği için dağılmış, sosyal demokratlar savaş kabinelerine girmişlerdir.

Fransız sosyal demokratları ülkelerine Almanya tarafından saldırılacağını, Alman sosyal demokratları ise ülkelerinin Rusya tarafından saldırıya uğrayacağını biliyorlardı. Fransızların ülkelerini Almanya karşısında korumak istemesi, Almanların ise Rusya saldırısına karşı çekincesi ve sistem içerisinde itibarının kaybolması kuşkusu ağır basmaktaydı. Avusturya sosyal demokratları ise savaş aleyhine alınacak kararların sosyal demokrat kitleyi oluşturan tabana karşı ihanet anlamına geldiğini değerlendirilmekteydiler.³⁸ Sosyal demokrat partilerde I. Dünya Savaşı sonrasında enternasyonal bir dayanışma yerine milliyetçilik duygusunun ön plana çıktığı gözlenmiştir.

1.3.2. Savaş Sonrasında Sosyal Demokratların Bölünmesi

Sosyal demokrat partilerin ülkelerinin savaş bütçeleri karşısında aldıkları kararlar ve dünya savaşına ülkelerinin katılması için benimsedikleri politikalar Marksistler tarafından eleştirilmiştir. Almanya'da Rosa Lüksemburg, Avusturya'da Otto Bauer, Rusya'da Lenin ve Troçki, Bernstein-Kautsky sosyal demokrasisini farklı açılardan eleştirmişlerdir.³⁹

Lenin'in yaptığı eleştiriler siyasi sonuçları bakımından belirleyici olmuştur. Lenin'in sosyal demokratların tutumunu 'sosyal şovenizm' olarak nitelemiştir. I. Dünya Savaşı'nın emperyalist olduğunu, sosyal demokratların Marksizm'in karşı olduğu egemen sınıflar ile iş birliği içerisine girdiğini,

---

³⁷ Altüst Dergi, '2. Enternasyonal: Reform Mu, Devrim Mi?' 13.05.2015, <https://www.altust.org/2011/11/2enternasyonal-reformu-mu-devrim-mi> (Erişim: 31. 05. 2023).

³⁸ Hatipoğlu, CHP'nin İdeolojik Dönüşümü, s.64.

³⁹ Hatipoğlu, CHP'nin İdeolojik Dönüşümü, s.65.

devrimci hedeflerden vazgeçtiğini ifade etmiştir. Kautsky ve Bernstein'in savunduğu bu sosyal demokrasi çizgisinin Marksizm ile ayrı olduğunu, kendilerini sosyalist olarak nitelendirse de artık ortada iki ayrı siyasi ideolojiden bahsedilmesi gerektiğini belirtmiştir.

II. Enternasyonal döneminde işçi sınıfı örgütleri, yasal bir örgütlenme sürecine girdiler ve bunun sonucu kitleleştiler. Özellikle SPD ve etkisindeki partiler ve örgütler kitleleşmişlerdir. Sosyal demokratların savaşa karşı çıkmaları durumunda uzun zamandır büyük bir mücadele sonucu oluşturdukları kitle örgütleri burjuva hükümetlerince yok edilecekti. Lenin, sosyal demokratlar yasal kitle örgütlerinin yok olmaması ve kendi mevkilerinin konumunu kaybetmemek için sosyal demokratların savaşı desteklediklerini belirtmiştir.⁴⁰

Savaş sonrası II. Enternasyonalde yaşanan bölünme Marksizm'i savunan parti ve gruplar revizyonistlerden kendilerini ayırdılar ve Marksizm'e bağlı olduklarının kanıtı olarak isim değiştirdiler. Sosyal demokrasi revizyonist akımın tanımı olurken, komünizm Marksist akımın tanımı olmuştur.⁴¹

1.3.3. Komünist Enternasyonal

Sosyal demokratların arasında yaşanan bölünme sonucunda tüm Avrupa'da iki yıl içerisinde komünist partiler kurulmuştur. Sosyalist partiler ise, tekrar II. Enternasyonal çatısı altında birleşti ve bağımsız sosyalistler ile İşçi ve Sosyalist Enternasyonal 1923 yılında kurmuşlardır.⁴²

I. Dünya Savaşı sonrasında sosyalizm tamamen ayrılmıştır. Bir tarafta komünist partiler, diğer tarafta revizyonist ve reformcu sosyal demokrat partiler yer almıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra reformist ve revizyonist sosyal demokratlar arasında önce ayrışma sonra iş birliği dönemi yaşanmıştır.

Avrupalı sosyal demokratlar, Bolşevik Devrimi'ni Çarlık Rejimine son verdiği için olumlu karşılamışlardı. Bolşevikler ise merkezi olarak güçlü,

---

⁴⁰ Vladimir Lenin, Proletarya İhtilali ve Dönek Kautsky, çev. Arif Gelen, Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1969, s.64.

⁴¹ Hatipoğlu, CHP'nin İdeolojik Dönüşümü, s.67.

⁴² Geoff Eley, Demokrasiyi Kurmak: Avrupa Solunun Tarihi 1850-2000, çev. Ahmet Yiğit Güney, Ankara: Doruk Yayınları, 2008, s.179.

Moskova'nın yönlendireceği yeni komünist parti tasarlamaktaydılar. Parti, proletaryanın öncüsü olacaktı ve parti içerisinde reformistlere yer verilmeyeceği belirtilmişti.

Lenin yeni bir enternasyonal kurma girişimine başlamış ve enternasyonal üyesi olacak partiler için ideolojik, politik ve örgütsel koşulları belirlemiştir. Komünist Enternasyonal,⁴³ II. Enternasyonal'in I. Dünya Savaşı'nın çıkmasını engelleyemediği hatta destek olduğu için Vladimir Lenin ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi tarafından kurulmuş olan uluslararası komünist bir örgüttür.

Komünist Enternasyonal, diğer ülkelerde kurulan komünist partilerin oluşturduğu birleşik komünist dünya partisidir. Komünist Enternasyonal, dünyada kurulan komünist partilerin yapılacak dünya devriminde Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne yardım etmelerini istemektedir. Komünist partilerin ülkelerinde faaliyet göstermelerine devam etmelerini fakat gereken zamanda Enternasyonal'in o ülkedeki komünist partiye karışacağı prensibi mevcuttur.

I. Dünya Savaşı karşıtı olarak kurulan Komünist Enternasyonal kuruluş ilkesi olarak savaşın emperyalist bir savaş olduğunu, güçlü devletlerin kendi aralarındaki hesaplaşmalarını savaş ile çözmeye çalıştıklarını iddia etmektedir. Koşulların yerine getirilmesi takdirinde başka ülke partileri de Komünist Enternasyonal üyesi olabileceklerdi. Koşullar arasında, reformistleri parti saflarından çıkarmak, Komünist Enternasyonal ilkelerini benimsemek, SSCB'yi desteklemek ve partilerin kendilerini komünist parti olarak adlandırılması vardır.⁴⁴

Savaş sonrası Avrupa'da meydana gelen devrimci hareketler başarıya ulaşamamıştır. Dünya devrimi olacağı beklentileri ertelenmiştir. 1920'li yıllarda 'tek ülkede sosyalizm' SSCB'nin ana politikası olmaya devam etmiştir.

1928 yılında yapılan Komünist Enternasyonal'in kongresinde sosyal faşizm ve üçüncü dönem tezleri üye partiler tarafından kabul edilmiştir. Bu

---

⁴³ Komünist Enternasyonal, Komintern veya Üçüncü Enternasyonal olarak da bilinmektedir.

⁴⁴ Emre, CHP Sosyal Demokrasi ve Sol, s.24.

tezlere göre, kapitalist sistemin üçüncü dönemi başlamıştır. Komintern bu dönemi kapitalist ülkelerin kriz dönemi olarak nitelemiştir. Kriz döneminde kapitalizmin çelişmesinin sonuçları olarak emperyalist savaş, sınıf çatışmasının artması, SSCB'ye karşı kapitalist ülkelerce artacak düşmanlık söz konusuydu.

Bu üçüncü dönemde komünistlerin anlayışı faşizmin önemli bir destekçisi olarak gördükleri sosyal demokratlara karşı mücadele etmektir. Komünistler sosyal demokratları sosyal faşistler diye adlandırmakta, sosyal demokratların işçi sınıfını böldüğünü, işçi sınıfının siyasal çalışmalarını engellediğini, burjuvazinin çıkarları için çalıştıklarını düşünmekteydiler.⁴⁵

Reformist ve devrimci sosyal demokratlar arasındaki iş birliği döneminde ise, 'Faşizme Karşı Birleşik Cephe' temel esas alınmıştır. Nazilerin iktidara gelmesi sosyal faşizm söyleminin terk edilmesine neden olmuştur. 1935 yılında yapılan Komintern yedinci kongresinde üçüncü dünya ve sosyal faşizm tezleri terk edilmiştir. Komintern'in yeni politikası faşizme karşı ulusal bir birleşik cephe oluşturmaktır. Sınıfa karşı sınıf yaklaşımı terk edilerek 'Halk Cephesi' yaklaşımı benimsenmiştir.⁴⁶

1.3.4. Weimar Cumhuriyeti Dönemi

Almanya'da savaş sonrası başbakan sosyalist Friedrich Ebert olmuştur. Ebert başkanlığındaki sosyal demokratlar Alman hükümetini kurarak cumhuriyeti ilan ettiler. I. Dünya Savaşı sonrası kurulan Weimar hükümeti sosyal demokratların en etkili olduğu dönemdir.

I. Dünya Savaşı'nın bitiminde Almanya'da kurulan yeni cumhuriyet sonrasında SPD yeni bir siyaset anlayışı benimsemesi gerektiğini hissetmiş ve Bolşeviklere yakın düşüncede olan gruplarla yollarını ayırmak için 1921 yılında Görlitz Programını hazırlamıştır.⁴⁷

---

⁴⁵ Emre, CHP Sosyal Demokrasi ve Sol, s.25.

⁴⁶ Emre, CHP Sosyal Demokrasi ve Sol, s.25.

⁴⁷ F. Orkunt Canyaş, Türkiye'de Sosyal Demokrasinin Evrimi: CHP Örneği (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, YÖK Ulusal Tez Merkezi (Tez No: 227933), s.69.

Görlitz Programında SPD, ilk kez kendisine işçi sınıfı partisi olarak değil, bütün halkın partisi olarak tanımlamıştır. Parti kentte ve kırdaki yaşayan işçi ve emekçilerin siyasal mücadelesinde kendisine bir görev ve sorumluluk yüklemiştir. İşçi ve emekçilerin demokrasi ve sosyalizm altında belirlenen hedeflere ulaşmak için toplanmasını amaçlamaktadır.

Bir geçiş programı olarak tanımlanan Görlitz Programı, özel mülkiyete izin vermek ile büyük sermayeli işletmelerin devletleştirilmesini, kapitalist ekonominin sosyalist ekonomiye dönüştürülmesini amaçlamaktadır. İşçileri sermaye egemenliğinden kurtarmak, ücretlerini arttırmak ve toplumun adil, ekonomik ve ahlaki bir modele ulaştırılmasını zorunlu görmektedir. Sosyal demokrasinin gelişmesi için demokratik cumhuriyetten vazgeçilmemesini ve bu konuda yapılacak bir saldırının halkın yaşama hakkına yapıldığını kabul etmektedir.⁴⁸

Bu dönemde ideolojik olarak tam yönünü bulduğu düşünülmeyen sosyal demokrasi, Marksizm ile ilişkisini tekrardan tanımlama sıkıntıları ile mücadele etmektedir. SPD'nin 1925 yılındaki Heidelberg Kongresi ve Avusturya Sosyal Demokrat Partisi'nin 1928 yılındaki Linz Kongrelerinde alınan kararlardan sınıf mücadelesinin ve üretim araçlarının kamulaştırılması hedeflerinin açıklanması Marksizm'in etkisinin halen etkili bir şekilde devam ettiğini göstermektedir. Diğer yandan sosyal demokratlar Marksizm'den farklı ve kendine özgü ideolojik bir yer bulmaya çalışmaktadırlar.⁴⁹ Sosyal demokrat partilerin Heidelberg Kongresinde SPD, Avrupa kıtasındaki halkların dayanışmasını sağlayacak birleşik bir Avrupa devleti kurulması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁰

Dünya savaşları arasında başta Almanya'da iktidarda olan SPD olmak üzere diğer sosyal demokrat partiler, ülkelerine hâkim olan ulusal duruş siyaseti olmasına rağmen Batı yanlısı ve diğer sosyal demokrat partiler ile iş birliği içerisinde olmak istemişlerdir. Sadece ülkenin çıkarları için değil,

---

⁴⁸ Sadun Emrealp, Sosyal Demokrasiden Sosyal Demokrasiye, İstanbul: Afa Yayınları, 1991, s.87

⁴⁹ Hatipoğlu, CHP'nin İdeolojik Dönüşümü, s.69

⁵⁰ Simon Vault ve öte., Ekonomi ve Sosyal Demokrasi, çev. Recai Hallaç, Bonn: Friedrich Ebert Stiftung, 2014, s. 10.

uluslararası barışın sağlanabilmesi için girişimlerde bulunmak istemekteydiler. Milletler Cemiyeti (MC) ve silahsızlanma gibi önemli konularda iş birliği temelli, çok tarafsızlığa dayalı bir dış politika anlayışı içerisindeydiler.

Başta İngiliz sosyal demokratları olmak üzere Avrupa sosyal demokratları, sömürgecilik konusunda sömürülen halkın haklarını değil kendi ülkelerinin menfaatlerini desteklediklerini göstermişlerdir.

Savaş bütün Avrupa'yı siyasal, ekonomik ve toplumsal olarak etkilemiş, demokrasinin çöküşüne ve otoriter tek adam yönetimlerinin güçlenmesine ve sonrasında iktidara gelmesine neden olmuştur. İtalya'da faşizm erken sayılabilecek bir zamanda 1921'de iktidara gelmiştir.

1929 Dünya Ekonomik Krizi sonrası artan işsizlik, sosyal demokratların ve komünistlerin halk arasında güçlenmesini sağlamıştır. Kapitalistler ise, toplumsal memnuniyetsizlik sonucu güçlenen işçi hareketini demokrasi yoluyla baskı altına almaya çalışmışlardır. Almanya'da sosyal demokratlar, devletin çıkarları ve toplumun geneli adına işçi haklarından taviz vermeye ikna olmuşlardır.

1933 yılında iktidara gelen Hitler, SPD'ye karşı her türlü faaliyeti yasaklamış ve II. Dünya Savaşı'ndan önce SPD liderleri Fransa'ya daha sonra da İngiltere'ye gitmek zorunda kalmışlar. Bu yaşanan faşizm tutumuna rağmen bile Alman sosyal demokratları parlamento dışında bir mücadeleye girişmemişlerdir. Bu davranış 1940'lı yıllarda Bernsteinci sosyal demokrasinin, Alman sosyal demokrasinin merkezinde yer almaya başladığının kanıtıdır.

1.3.5. Başarılı Sosyal Demokrasi Modeli: İsveç

Avrupa'da faşizmin ve komünizmin güçlenmesi liberalizm ve reformist sosyal demokrasiyi zayıflatmıştı. Dünya savaşları arasındaki dönemde sosyal demokrasinin tek başarısı İsveç'te yaşanmıştır.

İsveç sosyal demokrasi hareketi Avusturya Marksizm'inden etkilenmiştir. I. Dünya Savaşı sonrası Avusturya sosyal demokrasi hareketi Lenin'in ve Kautsky'nin fikirleri yerine, kendi sosyalist düşüncesini

oluşturmuştur. Avusturya Marksizm'i işçilerin, köylü ve diğer orta sınıflar ile birliktelik kurması gerektiğini öne sürmektedir.

İsveç sosyal demokratları Avusturya Marksistleri ile aynı anlayışa sahiptiler. Avusturya Marksizm'ini temel ideoloji olarak benimseyen İsveç sosyal demokratları iki savaş arasında Avrupa sosyal demokrat işçi hareketi çöküş sürecinde iken tek başarılı olan sosyal demokratlardır.

İsveç sosyal demokratlarının 1917 yılında liberaller ile kurdukları koalisyon 1920 yılında dağılmıştır. Parlamentoda çoğunluğu sağlamak için sınıf ötesi ittifaklara yönelmeleri sonucunda kısa süre içerisinde üç koalisyon hükümeti kurmuşlardır. 1920'li yıllarda sürekli oyunu arttıran, 1932 yılında parlamentoda çoğunluğu sağlayan İsveç Sosyal Demokrat İşçi Partisi (SAP) 1970'li yıllara kadar ülkenin en etkili parti olmuştur.⁵¹

SAP'ın temel hedefi 'Halkın Evi' ismini verdiği yeni bir toplum kurmaktır. Parti genel başkanı Per Albin Hansson'a göre topluluk ve birliktelik yeni oluşturulacak toplumun en önemli unsurları idi. İyi bir evde ayrıcalıklı veya göz ardı edilmiş insan bulunmaz, eşitlik, iyilik ve yardımseverlik olurdu. İsveç sosyal demokrat hareketinin hedefi iyi ev modelini tüm topluma benimsetmek ve insanlar arasındaki ekonomik ve toplumsal engelleri kaldırmaktır.

1. 4. II. Dünya Savaşı Sonrası Sosyal Demokrasi ve Dış Politika

1.4.1. Sosyal Demokrasi-Sosyal Devlet İlişkisi

1929 Dünya Ekonomik Krizi kapitalizmin uluslararası sistemde sorgulanmasına sebep olmuştur. Liberalizme ve serbest piyasa ekonomisine güvenin sarsılması ülkelerin koruyucu ekonomik tedbirler almasına yol açmıştır.

Kapitalizmin ülkelerin kendi çıkarlarını göz önüne alarak uyguladıkları ulusalcı politikalar sonucu uluslararası sistemde geçerli olup olmadığı karşılaştırılmıştır. Bu durum sonucunda kapitalist dünya düzeni içerisinde yeni oluşumlar meydana gelmiştir.

---

⁵¹ Emre, CHP Sosyal Demokrasi ve Sol, s.27-28.

II. Dünya Savaşı sonrasındaki iki kutuplu sistemde Batı Bloğunun yanında yer alan ülkeler kendi içlerinde yeni ekonomik düzenlemeler yapmışlar ve refah devleti (welfare state) terimini ortaya çıkarmışlardır. ABD Başkanı Franklin Roosevelt adı ile anılan New Deal politikası, sosyal refah devletinin kapısını açacak anahtar olarak tanımlanmıştır.

Keynes tarafından kavramsal çerçevesi oluşturulan refah devleti, toplumda üretimi yapılan mal ve hizmetlerin dağıtılmasında devletin kendi kuruluşları ile bu duruma müdahale etmesi temeline dayanmaktadır. Esasen 1929 Ekonomik Krizi, devletler tarafından hiçbir denetim olmadığında herkesin üretim yapabildiği düzende pazar ekonomisinin üretim terörüne yol açacağını göstermiştir. Refah devlet modeli için aşırı üretim mallarının satılacağı tüketim pazarlarının ve alım gücü yeterli seviyede olmayan tüketicilerin yeterli miktarda olması gerektiği anlaşılmıştır.

Kapitalizmin devam edebilmesi için çalışan kitlelerin belirli bir gelir seviyesinin ve satın alma gücünün devletler tarafından garanti altına alınması gerekmektedir. Bir nevi devletin toplumsal refahı artırmak amacıyla ekonomiye müdahale etmesi gerekliydi.

II. Dünya Savaşı sonrasında kapitalistlerden çalışan kitlelere kâr transferinin yapılabilmesine neden olacak önlemler alınmıştır. Asgari ücret, sosyal güvenlik kurumları, grev ve toplu sözleşme hakkı, eğitim hakkı, sağlık hakkı gibi ikinci kuşak insan hakları⁵² olarak nitelenen yardımların ücretsiz olması, kişilerin konut sahibi olması gibi yardımların devletin sosyal bir nitelik kazanmasını sağlamıştır.⁵³

Dünyadaki lider ülke statüsünü savaş sonrası İngiltere'den devralan ABD, Avrupa'yı yeniden canlandırmak için çalışmaya başlamıştır. ABD'nin Avrupa ekonomilerinin gelişmesi için yaptığı Marshall Planı birkaç yıl içerisinde olumlu sonuç vermeye başlamıştır. Bu yardımlar işçi sınıfının sosyal ve ekonomik durumlarının yükselmesi beklentisine ön ayak olmuş, halk arasında dengeli gelir dağılımı olması gerektiği politikasını sürdüren

---

⁵² Gencay Şaylan, Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2003, s.84.

⁵³ Hatipoğlu, CHP'nin İdeolojik Dönüşümü, s.76.

sosyal demokratların güçlenmesini sağlamıştır. Büyük miktarda sermaye girişiminin olması sebebiyle Avrupa’da kapitalizm yükselişe geçmeye başlamıştır.

Kapitalizmin varlığını sürdürebilmesi ve tekrar bir kriz ile karşılaşmaması için, ülke iç pazarlarında tüketicilerin alım gücünün düşük olmasını sağlayan sosyal refah devleti iktidar modeli, sosyal demokrat nitelik taşıması kendiliğinden oluşmuştur.⁵⁴

Refah devleti, devlet, iş dünyası ve siyasal olarak örgütlenen emek arasındaki bir uzlaşya dayanmaktadır.⁵⁵ Bu durum II. Dünya Savaşı sonrasında 1970’li yıllara kadar sosyal demokrat hareketin en etkin ve en güçlü döneminin başlamasına neden olmuştur.

1.4.2. Sosyal Demokratların Komünizme Karşı Algısı

II. Dünya Savaşı sırasındaki komünistlerin faşizme karşı verdikleri mücadele halk kesimlerinde önemli bir siyasi güç elde etmiştir. Egemen güçlerin sosyal demokratlar ile uzlaşya varmasının önemli nedenlerinden birisi de komünizmin ülkeler içerisinde itibarının artması ve güçlenmesidir.

II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa burjuvazisinin çizdiği siyasi çemberde sosyal demokratlar siyaset yapacaklarını kanıtlamaya çabalamışlardır. Sosyal demokratlar, Marksistlerden tamamen ayrıldıklarını belirtmek için demokrasiye ve demokratik yollara bağlı oldukları vurgusunu ön plana çıkarmışlardır. Marksistlerin aksine Sovyet Devriminde olduğu gibi demokratik olmayan yöntemlerin kullanılmasıyla iktidara gelmeyi değil, egemen sınıfların çizdiği demokrasi çemberi içerisinde özgür ve eşitlikçi bir düzene ulaşmayı amaç edindiklerini göstermişlerdir.

SE, 1951 yılında Frankfurt’ta tekrar kurulmuştur. Kuruluş bildirgesinde anti komünistlik ön plana çıkmıştır. Sosyal demokratlar hedefledikleri, ulaşmak istedikleri özgür topluma sadece demokrasi ile ulaşabileceklerini, sosyalizmin sadece demokrasiyle gerçekleşebileceğini açıklamışlardır. Siyasal demokrasinin ilerlemesinin ön koşulu olarak ekonomik ve sosyal

---

⁵⁴ Hatipoğlu, CHP’nin İdeolojik Dönüşümü, s.74.

⁵⁵ Gencay Şaylan, Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, s. 123.

demokrasinin gerçekleşmesini görmüşlerdir. Batı emperyalizmine karşı bir eleştiri veya bir analizde bulunmamışlardır. Bildirgede, emperyalizmi komünizm ile bağdaştırmışlardır.

1962 yılında Oslo’da toplanan SE Kongresi, Mao yönetimindeki Çin’in Asya ülkeleri için bir tehdit olduğunu belirtmiştir. SSCB’ye karşı kurulan savunma örgütü NATO için barışın temel unsuru ifadesi belirtilmiştir.⁵⁶

1951 Frankfurt ve 1962 Oslo Bildirgelerinin ortak noktası olarak, sosyal demokratlar komünizmin yeni emperyalizm aracı olduğu, insanların mecburen çalışmasına dayalı ekonomik sistem ve tek parti hegemonyası kurduğu, sosyalizmi yanlış yöne çektiği gibi nedenlerden dolayı komünizmi eleştirmişlerdir.⁵⁷

Ayrıca, sosyal demokratlar yeni bir emperyalizm akımı olarak komünizmi görmektedirler. Komünistlerin emperyalizme karşı olduklarını belirtmelerine rağmen kendi ülkelerinin emperyalist politikalarına karşı hiçbir müdahaleye girişmemişlerdir.

SE, 1969 yılında Eastborne Kongresinde sosyal demokratların demokrasi yolundan hiç ayrılmadıklarını belirtmiştir. Batı sosyal demokrasisinin belirlediği yasal çerçeve içerisinde faaliyetlerini sürdürme kararlılığını göstermektedir.

1.4.3. Bad Godesberg Programı

SPD, 1949 yılındaki yapılan seçimde muhalefete geçmiştir. Kapitalizmin etkilediği seçmen kitlelerine ulaşamayarak iktidardan inmesi biraz daha sağa kaymasına ve popülerleşmesine sebep olmuştur. Savaş yıllarında Nazileri destekleyen orta sınıfa kazanmak isteyen SPD, 1959 yılında Bad Godesberg Programını kabul etmiş, günümüzdeki Avrupa sosyal demokrasi ideolojisinin temelini oluşturmuştur.

Bad Godesberg Programı, pozitif özgürlük anlayışı içerisinde toplumsal yapıdaki insanın durumunu, SPD’nin kilise ile barışmasını ve iş birliği içerisinde hareket etmeye hazır olduğunu, sosyal demokrasiyi Hristiyan

---

⁵⁶ Muammer Aksoy, Sosyalist Enternasyonal ve CHP, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977, s.69.

⁵⁷ Aksoy, Sosyalist Enternasyonal ve CHP, s.80.

hümanizmi ve ahlakı ile bağdaştırılmasını, Marksizm'in kesin reddini açıklamıştır.⁵⁸

Bad Godesberg Programı, SPD'yi işçi sınıfı partisi olarak değil bir halk partisi olarak kendini yeniden tanımladığı programdır. Program ekonomi politikası olarak özgür tüketimi, özgür iş yeri seçimini, özgür rekabet ve ekonomik girişimi kabul ediyor, serbest piyasa ekonomisini benimsediğini duyuruyordu. Üretim araçlarındaki özel mülkiyetin, hedeflenen adaletli sosyal düzenin kurulmasına engelleyici unsur olmadığı ve desteklenmesinin gerekliliği programın içeriğinde belirtilmiştir.

Program içerisinde emperyalizm hakkında bir açıklamaya yer verilmemiş, emperyalizmle mücadele eden ve emperyalizm karşısında ezilen millet ve halkların dayanışmasına yönelik bir açıklama veya ifade mevcut değildir. Fakat uluslararası barışı sağlamak ve korumak öncelikli hedef olarak belirlenmiştir. Ülkelerin silahsızlandırılmasına, uluslararası tahkim mahkemelerinin olmasına yer verilmiştir. Ayrıca programda Birleşmiş Milletler'in (BM) barışı sağlayacak en önemli aktör olmasının gerektiği belirtilmiştir.

1.4.4. Sosyal Demokratların ABD ve NATO'ya Bakış Açıları

II. Dünya Savaşı sonrasında iki kutuplu bir sistem içerisinde yeni bir dünya düzeni kurulmuştur. Dünyanın büyük bir kısmı ABD'nin önderliğini yaptığı kapitalizm ile, SSCB'nin liderliğini yaptığı komünizm arasında ayrılmıştır.

Avrupa'daki sosyal demokrat partilerin büyük bir bölümü ABD dış politikasını desteklemiştir. Çekoslovakya'nın SSCB tarafından işgal edilmesi sonrasında komünizme karşı sosyal demokratlar eleştirel ve karşı bir davranış sergilemişlerdir.⁵⁹

Almanya ikiye ayrılmış, İngiltere dünya üzerindeki süper gücünü ve lider devlet sıfatını ABD'ye devretmişti. İngiltere ABD'nin liderliğini desteklemiş

---

⁵⁸ Mustafa Çolak, Bülent Ecevit Karaoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 2019, s. 201.

⁵⁹ Nahsen Badelli, Türkiye'nin Son Yüzyılı ve Sosyal Demokrasi, Ankara: Alter Yayıncılık, 2012, s.386.

ve Batı Almanya’da SPD’nin yapmak istediği kamulaştırma çalışmaları ABD tarafından askıya alınmıştır.

Sosyal demokrat partilerin dış politikadaki görüşleri ve tutumları genel anlamda bir değişiklik göstermemiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında iki kutuplu güç dengesinde sosyal demokratlar stratejik tercihlerinde SSCB’yi desteklemek yerine ABD’nin yanında bulunmuşlardır.⁶⁰

Sosyal demokrat partilerin etkili olduğu ülkelerin çoğu NATO üyesidir. Batı Avrupa sosyal demokrat partilerin tamamı ülkelerinin NATO üyeliğine destek vermektedir.

Radikal bir sosyal demokrasi temsilcisi olan Fransız sosyalistleri bile temel programlarında ve 1968 yılında Fransız Komünist Partisi ile bir araya getirdikleri iktidar programlarında ülkeleri için NATO’nun yararını belirtmişlerdir. Dünyada ve Avrupa’da yeni bir siyasi yapı oluşmadıkça mevcut düzen devam ettikçe NATO’dan Fransa’nın tek başına çıkmasının tehlikeli olacağını açıklamışlardır.⁶¹

Sosyal demokratlar Batı emperyalizmin üçüncü dünya ülkelere karşı emperyal tutumlarına karşı bile kendi ülkelerini ve hükümetlerini desteklemişlerdir. Avrupa sosyal demokratlarının 1956 Süveyş Kanalı krizinde Mısır’ın yanında yer almaması bu duruma örnek olarak verilebilir.⁶²

I. Dünya Savaşı sonrası sömürgecilik konusundaki görüşleri, II. Dünya Savaşı’ndan sonra da aynı şekilde devam etmiştir.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra sosyal demokrat partilerin ana hedeflerinden biri Tarafsız Ülkeler Bloğunu oluşturmaktır. İngiliz İşçi Partisi’nin girişimleri olmasına rağmen Tarafsız Ülkeler Bloğu oluşturulamamıştır. Bu dönemdeki Batı Avrupa’nın yeterince güçlü olmaması ve SSCB’nin etkisi altındaki ülkelerin etkinliğinin genişlemesi sosyal demokrat partileri güvenlik kaygısı sebebiyle ABD’nin yanında yer almasını sağlamıştır. Amerika’nın yerinde yer almasının nedenleri, ABD’de özgürlükçü-çoğulcu demokrasinin olması

---

⁶⁰ Cem, Sosyal Demokrasi Ya Da Demokratik Sosyalizm, s.7.

⁶¹ Cem, Sosyal Demokrasi Ya Da Demokratik Sosyalizm, s.8.

⁶² Hatipoğlu, CHP’nin İdeolojik Dönüşümü, s.80.

ve Amerika ile Avrupa ülkelerinin piyasa ekonomilerinin büyük ölçüde benzerlik göstermesidir.

Bazı sosyal demokrat partiler yaşanan olaylar karşısında geçmişte benimsedikleri tarafsızlık ilkesini ortaya koymuşlardır. İskandinav sosyal demokratları, Vietnam savaşı için ABD'yi şiddetli bir şekilde eleştirmiş ve Amerikan politikalarına muhalefet etmişlerdir. İngiliz ve Orta Avrupa sosyal demokratları nükleer silahların yerleştirilmesine karşı büyük bir eleştiri ve direnç göstermişlerdir.⁶³

---

⁶³ Cem, Sosyal Demokrasi Ya Da Demokratik Sosyalizm, s.8.

2. BÖLÜM

BÜLENT ECEVİT VE DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞI

2.1. Sosyal Demokrasi Çizgisinde Bülent Ecevit'in Siyasi Yaşamı

Aile kökeni Osmanlı ilmiye sınıfına dayanan Bülent Ecevit'in hayatı cumhuriyetin ilanıyla beraber, bu döneme başarı ile entegre olan bir ailede başlar. CHP'den iki dönem milletvekilliği yapmış ve partinin önemli isimlerinden Fahri Ecevit'in oğlu olan Bülent Ecevit'in yetiştiği kuşağın en belirgin özelliğinin ise, ne pahasına olursa olsun cumhuriyet rejimini savunma ve koruma azmi olduğu ifade edilebilir.⁶⁴ Siyasi yaşamı boyunca kriz anlarında ortaya çıkacak bu misyon duygusu sık sık kendini gösterecektir.

Bülent Ecevit'in babası Fahri Ecevit, adli tıp doktoru ve profesörüdür. Fahri Ecevit mesleği gereği Anadolu'nun çeşitli yerlerinde görev yapmıştır. Ankara'da ve civar köylerde görev yaptığı dönem Bülent Ecevit'in çocukluk dönemine rast gelmektedir. Fahri Ecevit çevre köylere görevli olarak gittiğinde yanına Bülent Ecevit'i de sıklıkla götürmüştür. Bu gezilerde ise Bülent Ecevit, yokluğun, yoksulluğun, iyi olmayan hayat şartlarının ve köy insanının geri kalmışlığına çok kez tanık olmuştur.⁶⁵

Çocukluğunda bilincine yerleşen bu hatıralar, Ecevit'in halkçılığa ve kalkınmaya ilgi duymasını en eski nedenlerini oluşturduğu söylenebilir. Aile olarak elit sayılacak biri olan Ecevit, her zaman köylüye, halka kendisini daha yakın görmüştür. Gençliğinde arkadaş grubunda bazı arkadaşlarını bu fikri gereği eleştirdiği görülmektedir.

Çok iyi İngilizce eğitimi alması dolayısıyla Bülent Ecevit, Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nde 1944 yılında işe başlamıştır. Bülent Ecevit'in amiri pozisyonunda çalışan Nurettin Eren İngiliz Başkonsolosluğu'na görevlendirilince Bülent Ecevit'i de İngiltere'ye götürmüştür. Başkent Londra'da Bülent Ecevit'in yaşamını sürdürmesi ve İngiltere halkının savaş sonrası toplumsal gelişimi siyasi fikirlerinin oluşmasında etkili bir yere

⁶⁴ Çolak, Bülent Ecevit Karaoğlu, s.9.

⁶⁵ Çolak, Bülent Ecevit Karaoğlu, s. 37.

sahiptir. Savaş sonrasında büyük sıkıntılar yaşayan bir toplumun yoklukla nasıl başa çıktığını ve kalkındığını yakından gözlemlemiştir.⁶⁶

Muhafazakâr Churchill'den iktidarı alan Atlee hükümetinin gerçekleştirdiği köklü reformlara ve eğitim, sağlık, sanayi kollarının hükümet tarafından devletleştirildiğine yerinde tanık oluyordu.⁶⁷ Bülent Ecevit, o dönemde toplumsal dayanışmayı ve toplum bilincini keşfeden İngiliz halkının savaş sonrası sıkıntılara sosyal adalet anlayışı içerisinde göğüs gerdiğini ifade etmiştir. İngilizlerin toplum dayanışması içerisinde yeni koşullara ayak uydurduğunu belirtmiştir.⁶⁸

Bülent Ecevit'in şahit olduğu İngiltere'deki büyük değişim kendisinde toplumsal gerçekleri ve gelişmeleri uyandırmıştır. İngiliz halkının dayanışma ve fedakârlık sonucu kalkınmasından son derece etkilenmiştir. Daha sonra Türkiye'ye dönüş gerekçesini ise İngiltere'de tanık olduğu bu kalkınma hareketini Türkiye'de gerçeğe dönüştürmek istemesidir.

Ailesi dolayısıyla İsmet İnönü ve Nihat Erim ile yakın ilişkiler kurmuş olan Bülent Ecevit, CHP'nin yayın organı Ulus gazetesinde yazı yazmaya başlamıştır. Bülent Ecevit 1950'li yıllarda iktidar partisi DP'nin laiklikten taviz veren, irticaya yol açan bir parti olduğunu yazılarında sıklıkla belirtmiştir. Bu yazıları kendisinin cumhuriyetçi bir çizgide fikirlerini sürdürdüğünü ve 1950'li yılları "İnönücü" olarak geçirdiğinin göstergesidir.

Bülent Ecevit Ulus gazetesine girdikten sonra iç ve dış politikayı yakından takip etmeye başlamıştır. Gazetecilik yaptığı süre içerisinde yazılarında siyaset ve dış politika konularında ağırlık görülmektedir.

Bülent Ecevit gazetecilik yaptığı dönemde siyasi fikirlerinin olgunlaşması açısından iki kez Amerika'ya gitmesi önemli bir gelişmedir. 1954 yılında Winston-Salem şehrinde gazetecilik yapmıştır. 1957 yılında ise Rockefeller bursu ile Harvard Üniversitesi'nde Ortadoğu tarihi, Osmanlı tarihi ve sosyal psikoloji üzerine dersler almıştır.

---

⁶⁶ Çetingüleç, Rahşan, İstanbul: Sabah Kitapları, 2002, s. 33.

⁶⁷ Kayhan Sağlam, Ecevit Olayı Bir Başbakanın Doğuşu Cilt 1, İstanbul: Belge Yayınları, 1974, s.126.

⁶⁸ Çetingüleç, Rahşan, s.34.

Bülent Ecevit'in yurt dışı deneyimleri, kendisine dünyayı ve özellikle de Batılı ülkeleri yakından inceleme ve tanıma fırsatı sağlamıştır. Uluslararası ilişkileri, uluslararası ilişkilerdeki güç dengelerini, Türkiye'nin dünya üzerindeki pozisyonunu geniş bir açıdan değerlendirme imkânı bulmuştur. Bülent Ecevit'in gazetecilik yaptığı dönemlerde uluslararası siyaset ve dış politika konularındaki yazılarında yurtdışı deneyimlerinin büyük etkisi olduğu gözlenmektedir.

Devleti kuran parti olan CHP, 1950 seçimlerinde hezimete uğrayarak iktidarını DP'ye bırakmıştır. Bu yaşanan seçim yenilgisi CHP'de devlet partisi kalıbından çıkıp halka gitme politikasını ön plana çıkarmıştır.⁶⁹

1957 yılından itibaren CHP bünyesinde aktif siyaset yapan Bülent Ecevit'in öncüsü olduğu grup CHP Araştırma Bürosunu kurarak parti içinde modern ve rasyonel bir siyaset yapılabilmesi için harekete geçmişlerdir. Ecevit, CHP'de yeni bir siyaset anlayışının öncülerinden biri olarak ön plana çıkmıştır.⁷⁰

CHP içerisinde Bülent Ecevit'in öncülüğünü ettiği aydın grubu Kemalizm'in esas ilkelerini benimsemenin yanı sıra Keynesçi sosyal devlet anlayışını sentezleme çabası içerisindeydiler. CHP'nin bu ideolojiye kaymasının esas nedeni, Avrupa sosyal demokrat partilerinin ve refah devlet modelinin örnek alınmasıdır.⁷¹

II. Dünya Savaşı sonrası başta Avusturya ve İskandinav sosyal demokratları, sosyal demokrasinin gelişmesi için büyük katkı sağlamışlardır. Bülent Ecevit ve aydın grubu Avrupa sosyal demokratların tartışmalarından ve kurumsal faaliyetlerinden etkilenmişlerdir.

Özellikle SPD, CHP'nin önünde bir rol model olarak durmaktaydı. SPD'nin Bad Godesberg Programını benimsemesi sonucu sağladığı başarı CHP'nin başlattığı değişime örnek teşkil etmektedir. SPD'nin tüm Almanya

---

⁶⁹ Tanıl Bora, Cereyanlar, İstanbul: İletişim Yayınları, s.574.

⁷⁰ Gürcan Bozkır, "Cumhuriyet Halk Partisinde Bülent Ecevit ve Ortanın Solu Düşüncesi", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi C. 4 S. 11 (2005), s. 231.

⁷¹ Emin Alper, "Bülent Ecevit", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8 Sol, ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekin, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s. 203.

halkının partisi olarak politika yapması ve başarı sağlaması CHP'nin halka gitme politikasına başlamasında etkili olmuştur.⁷²

CHP'deki yeni siyaset anlayışına yönelik olarak 1961 yılındaki yapılan kurultayda 'Temel Hedefler Beyannamesi', 1964 yılındaki yapılan kurultayda ise Bülent Ecevit'in raportörlüğünü yaptığı 'İleri Türkiye Ülkümüz' bildirisi açıklanmıştır.⁷³

CHP programlarının ve bildirilerinin içeriğini oluşturan kavramlar sosyal demokrasiye yönelmenin işaretleri olarak nitelenmektedir.⁷⁴ 1965 yılı genel seçimlerinden önce dönemin CHP genel başkanı İsmet İnönü 'CHP bünyesi itibariyle devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solunda bir ekonomik anlayıştır.' açıklamasıyla partinin yeni ideolojisini tanımlamıştır.⁷⁵

Bu açıklamadan sonra ortanın solu terimi Bülent Ecevit ile özdeşleşmiş, ortanın solunu savunması ve ortanın solu çizgisini ısrarla sürdürmesi parti içerisinde Ecevit'in yükselmesindeki en temel neden olmuştur. 1965 yılında kaleme aldığı 'Ortanın Solu' kitabı Avrupa sosyal demokrasilerini örnek göstererek yerli bir sosyal demokrat hareket tanımlamaya çalışmıştır. Bu hareketin iktidar planı, askeri darbe beklentisinden uzaklaşan CHP'nin halk partisine dönüşmesi ve meclis içerisinde halk için siyaset yapabilecek milletvekili üstünlüğünü sağlaması olarak görülmektedir.⁷⁶

Ecevit ortanın solu siyasetini benimseyenleri insancı, halkçı, sosyal adaletçi ve sosyal güvenlikçi, ilerici, devrimci, reformcu, devletçi ve planıcı bireyler olarak tanımlamakta ve bu kişilerin sosyal demokrasi savunucuları olduklarını belirtmiştir.⁷⁷ Ortanın solunun demokrasiyle bağdaşabilen,

---

⁷² Çolak, Bülent Ecevit Karaoğlu, s. 200-201.

⁷³ Celal Bozkurt, Siyaset Tarihinde CHP Dünyü Bugünü İdeolojisi, Ankara: Kendi Yayını, 1968, s. 113.

⁷⁴ Erol Tuncer, 'Ortanın Solundan Demokratik Sola ve Sosyal Demokrasiye', Demokrasi Platformu Dergisi, C. 3 S. 12 (2007), s. 88.

⁷⁵ 'İnönü ile Mülakat', Milliyet, 29.07.1965,

<https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1965/07/29> (Erişim: 08.06.2023)

⁷⁶ Emin Alper, 'Bülent Ecevit', Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt:8 Sol, s. 204.

⁷⁷ Bülent Ecevit, Ortanın Solu, Ankara: Kim Yayınları, 1966, S. 17-20.

düşünce özgürlüğüne yer veren, insan onuruna değer veren, barışçı, güvenilir bir anlayış olduğunu ifade etmiş ve Batı demokrasilerinde oluşan sosyal demokrasi hareketi olarak tanımlamıştır.⁷⁸

Bülent Ecevit Türkiye'nin çağdaşlaşma ve Batılılaşma yolunda sahip olduğu kaynakların ve değerlerinin kültürel gelişimine katkı sağlaması gerektiğini açıklamıştır. Ecevit'in kendi değerlerini katarak Batılılaşma ifadesi bir tür sentez niteliği taşımaktadır. Bir anlamda yerlilik yaklaşımını gösteren bu ifade, ortanın solu ve demokratik sol düşüncede açık biçimde ortaya çıkmıştır. Ecevit'in sol anlayışı aslında sosyal demokrasinin evrensel ilkelerinden referans alınarak Türk toplumunda kendine has değerleriyle yerli bir solculuk üretme girişimi olduğu söylenebilir.⁷⁹

CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit, 12 Mart 1971 muhtırasına karşı çıkmıştır. İsmet İnönü'nün muhtıra sonrasında Nihat Erim tarafından kurulacak olan hükümete bakan verecek olması sebebiyle parti genel sekreterliğinden istifa etmiştir. 14 Mayıs 1972 tarihindeki genel başkanlık seçiminde Bülent Ecevit, CHP'nin Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün ardından üçüncü genel başkanı seçilmiştir.⁸⁰

Özünde benzer anlamlar taşıyan ortanın solu, sosyal demokrasi ve demokratik sol terimleri 1972 yılına kadar CHP içerisinde benzer anlamlarda yerine göre kullanılmıştır. Bülent Ecevit'in genel başkan olması ile parti içerisinde demokratik sol kavramı kullanılmaya başlanmıştır. O dönemde demokratik sol, CHP'nin yeni ideolojisinin son halkası olarak tanımlanmıştır. 1974 yılında parti tüzüğüne⁸¹ 1976 yılında ise parti programına alınarak CHP'nin resmî ideolojisi olarak kabul edilmiştir.⁸²

Ecevit, demokratik sol terimi tercihleri için yıpranmamış, yozlaşmamış ve fazla kullanılmamış, ideolojiyi tam olarak tanımlayabilen ve demokrasiye

---

⁷⁸ Ecevit, Ortanın Solu, S. 27-32.

⁷⁹ Çolak, Bülent Ecevit Karaoğlu, s.90.

⁸⁰ CHP, "Tarihçe", <https://chp.org.tr/chp-tarihi> (Erişim: 05.06.2023).

⁸¹ Alev Coşkun, Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokratik Sol, Ankara: Tekin Yayınevi, 1978, s. 40.

⁸² Çolak, Bülent Ecevit Karaoğlu, s. 142-143.

bağlılığın önemine değindiği için tercih ettiklerini belirtmiştir.⁸³ Ecevit Marksizm ile tarihsel bir kökeni olduğu için ve kendi ideolojilerinin ise Marksizm ile hiçbir bağı bulunmadığı için sosyal demokrasi yerine demokratik solu tercih etmiştir.⁸⁴

Bülent Ecevit 1972 yılından 1980 yılına kadar CHP genel başkanlığı görevini yürütmüştür. 1973 ve 1977 genel seçimlerinde çok partili seçim sisteminde CHP'yi birinci parti konumuna taşımıştır. Koalisyon hükümetleri ile kısa süreli de olsa üç kez başbakanlık görevini sürdürmüştür.

Bülent Ecevit, 1980 askeri darbesinden sonra siyasal hayatının merkezine genel başkanlığından istifa etmesi sonucu ayrıldığı CHP'yi değil demokratik sol kavramını koymuştur. Farklı anlayışlara sahip sol görüşlülere bir araya getirmek yerine kendisinin merkezde olduğu demokratik solcuları etrafında toplamaya ve parti kurmaya karar vermiştir.⁸⁵ Rahşan Ecevit, Bülent Ecevit'in CHP'ye geri dönmeyeceğini, CHP'de sürdürmek istediği siyasi anlayışı gerçekleştiremediğini ifade etmiştir.

Rahşan Ecevit'in tabiriyle Bülent Ecevit, CHP'yi kendi içerisindeki hatalı yapısıyla, hastalıklarıyla ve örgütlenme yanlışlarıyla bulduğunu, siyasi olarak düşündüğü şekilde oluşturamadığını, sağlıklı insana ulaştıramadığını belirtmiştir.⁸⁶ Rahşan Ecevit'in CHP için bu ifadeleri Bülent Ecevit'in girişeceği siyasi faaliyetleri ve örgütlenme modelini hangi kavramlar çerçevesinde oluşturacağını işaretlerini vermiştir. Her şeye sıfırdan başlamak, Bülent Ecevit'in 12 Eylül 1980 askeri darbesinden DSP'nin kurulduğu tarihe kadarki süreçte ana felsefesi olmuştur.⁸⁷

Bülent Ecevit DSP'yi kendisine destek veren kitlelere dayandırmaya çalışmıştır. İşçi, köylü ve esnaf olan bu destekçi kitleler DSP'nin ilk meyvesini oluşturmuştur. 1930'lu yıllarda Kanada'nın Alberta eyaletinde William Aberhart isimli politikacı yaptığı konuşmalarda dinleyicilerden

---

⁸³ CHP Gençlik Kolları Merkez Yönetim Kurulu, Demokratik Sol Düşünce Forumu, Ankara: CHP Gençlik Yayınları, 1974, s. 6.

⁸⁴ Bülent Ecevit, Demokratik Sol, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s. 33.

⁸⁵ Ercan Yavuz, Yumruksuz Sol DSP, Ankara: Merdiven Yayınları, 2004, s. 30.

⁸⁶ Fikret Bila, Phoenix Ecevit'in Yeniden Doğuşu, Ankara: Doğan Kitap, 2001, s. 12.

⁸⁷ Çolak, Bülent Ecevit Karaoğlan, s. 224.

çevrelerinde hiç siyaset ile uğraşmamış dürüst insanları kendisine bildirmelerini istemiştir. Seçimler için oluşturduğu aday listesini ise kendisine önerilen isimlerden oluşturmuştur. Bülent Ecevit bir anlamda DSP için bunu yapmak istemiştir.⁸⁸

12 Eylül askeri rejiminin Bülent Ecevit'e uyguladığı siyasal yasağın kaldırılacağı ve siyasal faaliyetlerinin serbest bırakılacağı açıklanmasından sonra eski parti arkadaşları CHP'lilerin kendilerine liderlik etmesini ya da icazet vermesini istemişlerdir. Fakat Bülent Ecevit askeri yönetim altında bir sol partinin gerçekten kurulamayacağını, ilk genel seçimlerin yapıp sivil bir yönetimin iktidara gelmesinden sonra parti çalışmalarına başlanmasını savunmaktaydı.

Bülent Ecevit sosyal demokrat bir partinin askeri yönetimin izni ile veya onayı ile değil, tabandan örgütlenme ile kurulması gerektiğini düşünmekteydi. Kendisine başvuran eski mücadele arkadaşları CHP'lilere bu durumda destek verebileceğini, yoksa kendi siyasi çizgisini kendisi çizeceğini söylemiştir.⁸⁹

CHP'liler askeri yönetimi karşılarına almadan dağılan solu bir an önce toparlayarak iktidara gelmeyi hedeflemiştir. Bülent Ecevit ise 12 Eylül rejimine karşı olan tabandan güç alarak demokrasi mücadelesini sürdürecektir bir parti kurma fikrindedir.⁹⁰ Eski CHP'liler bekledikleri desteği Bülent Ecevit'ten görmemişlerdir. Erdal İnönü liderliğinde SODEP'i kurmuşlardır.

1983 yılı genel seçimleri öncesinde yeni bir sosyal demokrat parti kurulacağı açıklanmıştır. Bülent Ecevit'in siyasi yasaklı olması nedeniyle yeni kurulacak DSP'nin ilk genel başkanı Rahşan Ecevit olacaktı.

DSP'nin kurucularından Murtaza Çelikel sosyal demokrat diye daha önce kurulan partilerin sosyal demokrasi akımını yozlaştırdığını belirtmiştir. Diğer bir kurucu üye olan Halil Tunç ise, DSP'nin komünizme karşı en etkili ve

---

⁸⁸ Tanıl Bora, "Ecevit'teki Şeytan Tüyü", Birikim Dergisi, S. 212 (2006), s. 5-10.

⁸⁹ Cüneyt Arcayürek, Bir Özgürlük Tutkunu Bülent Ecevit, İstanbul: Detay Yayıncılık, 2006, s. 237.

⁹⁰ Yavuz, Yumruksuz Sol DSP, s. 28-29.

demokratik güvence olacağını ve Türk siyaseti içerisinde çok önemli bir boşluğu dolduracağını ifade etmiştir.⁹¹

DSP'nin kurucularına göre 12 Eylül askeri rejimi siyasi partiler ile toplumsal örgütlerin aralarındaki bağları kesmiş ve halk ile siyaset arasındaki ilişkiyi pasifleştirmiştir. HP ile SODEP askeri rejimin koşullarını kabul ederek ve rejimin onayı ile kurulmuştur. DSP ise özelde soldaki boşluğu, genelde ise partiler arasındaki önemli bir boşluğu doldurma iddiasındadır.

6 Kasım 1983 genel seçimlerinden önce başlayan DSP'nin kuruluş ve örgütlenme çalışmaları 15 Kasım 1985 tarihinde bitmiştir. İki yıllık gecikmenin nedeni ise parti içerisine olabilecek sızmalara karşı çok hassas davranıldığı ve konjonktürel nedenler olarak açıklanmıştır.

Örgütlenme ve kuruluş çalışmalarını yürüten Rahşan Ecevit DSP için, Türkiye için yeni bir parti modeli olacağını ve İsveç sosyal demokrasisini örnek aldıklarını ifade etmiştir. Bu parti modeline göre her sandık çevresinden çiftçi, esnaf, memur, işçi ve ev hanımı gibi sosyal çevreden on iki temsilci olacaktır.⁹² DSP'nin kırk bin kurucu ile kurulacağı açıklanmıştır. Fakat bu durumun mümkün olmayacağı anlaşıldığında kurucu sayısı altı yüz kişiye inmiştir.⁹³

İskandinav ülkelerindeki sosyal demokrasi modelini inceleyen Bülent Ecevit buradaki sosyal adalet ve sosyal kalkınma olgusunun Türkiye'de de olabileceğini düşünmüştür. Yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin Türkiye gibi zayıf olduğu İskandinav ülkelerinde toplumsal kalkınmanın özgürlükçü demokrasi ve sosyal adalet ile gerçekleştiğini düşünmektedir. Avrupa'da yaşayan Türk vatandaşların farklı bir kültürden olmasına rağmen sosyal adaletin olduğu bir siyasal sistemde toplumla bütünleşmeleri göz önünde

---

⁹¹ Teoman Ergül, Sosyal Demokraside Ayrışma Yılları, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1995, s. 223.

⁹² Çolak, Bülent Ecevit Karaoğlu, s. 227.

⁹³ Atilla Akar, Öteki DSP Ecevitlerin Gayri Resmi Öyküsü, İstanbul: Metis Yayınları, 2002, s. 34-35.

bulundurmıştır ve kültürel farklılıkların sosyal demokrasi için engel olmayacağını değerlendirmiştir.⁹⁴

DSP kurucularının herhangi bir siyasi geçmişe sahip olmayan, ideolojik takıntısı olmayan, siyaseti ve partiyi kendi menfaatleri için bir basamak olarak görmeyecek kişilerden olması şartı, partinin tabandan örgütlenme gerekçesinin nedenlerindendir. Kurucularının eski CHP'lilerin olmaması CHP'nin mirasına sahip çıkmayacağı anlamına gelmekteydi. SODEP ve HP'nin CHP'nin devamı niteliğinde olan partiler olduklarını vurgulamalarına rağmen, DSP kendisini ayrı bir kökten oluştuğunu vurgulama çabası içerisindeydi. Halka dayanmayı ve halk ile hareket etmeyi Atatürk'ün halkçılık meşalesinin DSP tarafından taşındığını belirtiyorlardı.⁹⁵

Bülent Ecevit'in kendisinin de ifade ettiği DSP Marksizm kaynaklı sosyal demokrasiden farklı, Türkiye'ye özgü ve ulusal bir sol partidir.⁹⁶ Partinin isminde sosyal demokrasi yerine demokratik sol teriminin kullanılması nedeni olarak ise çağdaş sosyal demokrasi anlayışının Türk toplumunda demokratik sol terimi ile belirtildiği için kullanıldığı açıklanmıştır.⁹⁷

Demokratik Sol Parti (DSP) 12 Eylül 1980 askeri müdahalesiyle hakkında siyasi yasak konulan Bülent Ecevit yerine eşi Rahşan Ecevit'in ilk genel başkanı olarak 14 Kasım 1985 tarihinde kurulmuştur.

DSP genel başkanı olduktan sonra Bülent Ecevit siyasi yaşamının sonu kadar 2 kez başbakanlık koltuğuna oturmuştur. 18 Nisan 1999 günü yapılan genel seçimlerde %21,71 oy oranı ile DSP birinci parti olmuştur. Bülent Ecevit'in demokratik sol mücadelesi iktidara ulaşmıştır.

Bülent Ecevit'in

‘‘DSP 14 Kasım 1985’te kuruldu. Ama demokratik solun bir dönüşsel akım ve siyasal hareket olarak başlangıcı 1960’lı yıllardadır. Eski CHP’de parti içi muhalefete dönüşen bu harekete, ilkin, Ortanın Solu adı verilmişti. 1960’lı yılların sonlarında, harekete verdiğimiz Ortanın Solu adını değiştirerek Demokratik Sol tanımını benimsemiştik.

⁹⁴ Orhan Koloğlu, Ecevit ile CHP: Bir Aşk ve Nefretin Öyküsü, İstanbul: Buke Yayınları, 2000, s. 632-633.

⁹⁵ Çetingüleç, Rahşan, s. 244.

⁹⁶ Bora, Cereyanlar, s. 593.

⁹⁷ DSP, Demokratik Sol Parti Program Taslağı ve Tüzük Özeti, Ankara: Sistem Ofset Matbaası, 1985, s. 16.

*Kuşkusuz Batı ve Kuzey Avrupa'nın Sosyal Demokrat akımlarından esinlenmiştik. Ama hem kökenlerimiz hem de toplum yapımız farklı idi. O nedenle, kendimize özgü bir tanımlama olarak Demokratik Sol'da karar kıldık. 12 Eylül dönemi ardından da bu tanımlama kurduğumuz yeni partinin adı oldu.'*⁹⁸

Sözleri siyasi yaşamının bir özeti gibidir.

2.2. Bülent Ecevit'in Dış Politika Anlayışı

Bülent Ecevit'in ikinci ABD gezisinden sonra Ulus gazetesindeki köşe yazılarında komünizm karşıtlığı ve Batı taraftarlığı görülmeye başlanmıştır. Ayrıca özgürlükleri yok eden komünist rejimler karşısında NATO'yu bir kalkan, bir koruyucu olarak görmektedir. NATO'nun askeri alanlardaki işbirliğinin diğer alanlara da genişletilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁹⁹

II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan soğuk savaş süresince ABD'nin öncülük ettiği blok 'hür dünya' olarak nitelendirilirken, SSCB'nin öncülük ettiği blok ise 'demir perde ülkeleri' olarak adlandırılmaktaydı. Bülent Ecevit dünya görüşünü ve dış politika yorumlarını bu çerçevede açıklamaya çalışmıştır.

Bülent Ecevit hür dünyanın en büyük temsilcisinin ABD olduğunu belirtmiştir. Amerika'nın liderlik durumunu hür dünyanın diğer ülkelerinden daha büyük, daha kalabalık ve daha kuvvetli olduğu için değil, diğer ülkelere göre daha cesur, daha fedakâr ve daha az bencil olduğu için bir nevi kazandığını ifade etmiştir. ABD'nin dünya üzerindeki hizmetlerinin uluslararası kamuoyunda maddi olarak ölçüldüğünü, fakat dünyaya maddi değeri olmayan pek çok şeyi öğretecek ülke olduğunu açıklamıştır.

SSCB'nin dünyanın barış ve mutluluğunu tehdit eden ülke olduğu tespitinde bulunmuştur. Emperyalist Sovyet militarizmin Marksizm'le tarif edilemeyecek bir duruma geldiğini ve SSCB'nin ise demir perde gerisinde merkeziyetçi bir dünya yaratmaya çalıştığını yazılarında ifade etmiştir.¹⁰⁰

⁹⁸ Gökçen Kesgin, "Bülent Ecevit", Türk Dış Politikasında Liderler, Ed. Ali Faik Demir, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2007, s. 267.

⁹⁹ Koloğlu, Ecevit ile CHP: Bir Aşk ve Nefretin Öyküsü, s. 56.

¹⁰⁰ Bülent Ecevit, "İtiraflar Zinciri", Son Havadis Gazetesi, 15.01.1953, <https://ecevityazilari.org/items/show/77> (Erişim: 25.01.2024)

Ecevit soğuk savaş üzerine yazdığı gazete yazılarında kapitalist Batı bloğunu desteklediği gözlenmektedir. Komünizmin özgürlükleri ortadan kaldıran bir rejim olduğunu sıkça belirtmiştir. Bülent Ecevit SSCB öncülüğündeki komünizm ile mücadelede NATO'nun öneminin altını çizmektedir. Ecevit 14 üyesi bulunan NATO'nun tek görevinin SSCB'ye karşı komünizm tehlikesi altında birleşmesini yeterli bulunmamaktadır. NATO'nun askeri silahlanmasının yanı sıra manevi silahlanmaya da gereği olduğunu ifade etmiştir. Manevi silahlanma olarak öngördüğü ise, Batı Avrupa medeniyet ve kültürünün sahiplenilmesidir.

NATO'nun ortak bir gelecek doğrultusunda birleşmeye açık olması gerektiğini ifade etmiştir. NATO'nun uzak ve farklı milletlerin insanlarını eşit şartlar altında bir araya getirerek, birlikte yaşayıp anlaşılabildikleri bir yapı oluşturduğunu ifade etmiştir.¹⁰¹ NATO üyesi ülkelerin vatandaşlarının kendilerini NATO vatandaşı kabul etmesi gerektiğini öne sürmüştür. NATO'nun bu şekilde vizyona sahip olmasını ise SSCB ortadan kalksa bile tek kutuplu dünyada barış zeminini hazırlayacağını açıklamak istemiştir.¹⁰²

Ecevit o dönemlerde Batılı olmanın dil, din, ırk ve diğer unsurlarla alakalı olmadığını, Batılı olmanın aynı zamanda iyi ve üstün bir yaşam biçimini tasvir ettiğini belirtmiştir. Ayrıca Batılılığın batıdan doğu ülkelere doğru yayıldığını ifade etmiştir. Türk Kurtuluş Savaşı'nın Batı emperyalizmini yenilgiye uğrattığını ve sona erdirdiğini yazılarında açıklamıştır. Türkiye'nin Batılı anlamda yaşam tarzını benimsemesini ise doğu ile batı arasındaki yüzyıllık duvarların yıkılmasına vesile olduğunu belirtmiştir.

Türkiye'nin küresel çaptaki rolünün ve görevinin ise, Batılı hayat tarzının doğu ülkelere yayılmasının öncülüğünü yapması olduğunu açıklamıştır. Bülent Ecevit'in bu konudaki görüşlerinde Kemalizm'in izlerini

---

¹⁰¹ Ferit Salim Sanlı, "Gazetecilik Yıllarında Bülent Ecevit ve Anti-Komünizm (1950-1961)", Akademik Bakış Dergisi, C. 15 S.29, s. 139.

¹⁰² Bülent Ecevit, "Nato Vatandaşlığı", Yeni Ulus Gazetesi, 06.04.1954, <https://ecevityazilari.org/items/show/207> (Erişim: 30.01.2024)

hatırlatmasına karşın, Türkiye'nin misyonunu milli kurtuluş ideolojisinden çıkarıp barışçı bir çerçevede kültürel değişimi entegre etmiştir.¹⁰³

Batı yanlısı tavır izleyen Bülent Ecevit, sömürgecilik konusundaki eleştirel yaklaşımını ve bağımsızlığını kazanma mücadelesi veren Ortadoğu ülkelerine karşı destek olunması gerektiğini belirtmiştir. Batılı ülkelerin Ortadoğu ülkelerindeki sömürgecilik faaliyetinde bulunmasının yersiz olduğunu dile getirmiştir. Ortadoğu'da Batı emperyalizminin artık geride kaldığını Ulus gazetesi yazısında ifade etmiştir.¹⁰⁴

Bülent Ecevit Ortadoğu'da bulunan Arap ve İslam ülkeleri için en ciddi tehlikenin SSCB olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'nin bu tehlikeye karşı bir set vazifesi görüp tehlikeyi muhafaza etmesi gerektiğini gazete yazılarında belirtmiştir. Türkiye'nin Batı dünyası ve Ortadoğu'daki İslam ülkeleri ile bir köprü görevini üstlenmesini fakat bu ülkeler ile yaşanacak temaslara ve krizlere karşı Türkiye'nin silahlanması gerekliliğinin unutulmasını ifade etmiştir.¹⁰⁵

Bülent Ecevit'in Harvard Üniversitesi'nde Ortadoğu tarihi üzerine dersler alması ve seminerlere katılması oryantalist bir yaklaşım ile hareket etmesinin nedenini oluşturmaktadır. ABD'nin Ortadoğu'da sürdürdüğü politikanın idealizme ve iyi niyete dayandığına inanmaktaydı.¹⁰⁶ Fransa ve İngiltere'nin Ortadoğu'da yarattığı durum üzerinden Ortadoğu'nun kalkınması ve modernleşmesinin gerçekleştirilemeyeceğini düşünmekteydi. Ortadoğu'nun ilk olarak kendi içerisinde modernleşmesine ve daha sonradan ABD ile işbirliği içerisinde hareket edilmesini öngörmekteydi.¹⁰⁷

Ecevit Filistin sorununun kaynağını ise Arap ülkelerinde görmektedir. İsrail'in bölgedeki varlığının Ortadoğu'daki orta çağ karanlığı içerisinde bir

---

¹⁰³ Bülent Ecevit, "Batı-Doğu", Ulus Gazetesi, 30.10.1956, <https://ecevityazilari.org/items/show/708> (Erişim: 30.01.2024).

¹⁰⁴ Bülent Ecevit, "Türkiye ve Sömürgecilik", Ulus Gazetesi, 18.05.1957, <https://ecevityazilari.org/items/show/823> (Erişim: 31.01.2024)

¹⁰⁵ Sanlı, Gazetecilik Yıllarında Bülent Ecevit, s.144.

¹⁰⁶ Çolak, Bülent Ecevit Karaoğlu, s. 89.

¹⁰⁷ Bülent Ecevit, "Amerika'nın Talihsizliği", Ulus Gazetesi, 05.10.1957, <https://ecevityazilari.org/items/show/818> (Erişim: 01.02.2024).

ışık olarak belirmesi olarak değerlendirmektedir. Türkiye'den sonra İsrail'in Ortadoğu'nun kalkınması ve gelişmesi için en önemli ülke olduğunun altını çizmiştir. Ortadoğu'daki Arap ülkelerinin geleneksel yapılarını terk edip, dünya görüşlerini değiştirmeleri ve çağdaş Batı uygarlığını benimsemeleri durumunda Ortadoğu'daki problemin tamamen ortadan kalkacağını belirtmiştir.¹⁰⁸

Bülent Ecevit'in siyaset öncesi fikir ve görüşlerinde CHP'ye mensup bir gazeteci görüşleri hakimdi. Atatürk ilke ve devrimlerine bağlı olmanın yanı sıra sosyal demokrat tutum ve davranış söz konusuydu. ABD ve Batı Avrupa yanlısı, komünizm karşıtı ve evrenselci bir yaklaşım benimsemiştir. Olaylara bakış açısı ve değerlendirmeleri ise evrensel, barış, özgürlük modernleşme ve aydınlanma üzerinedir.

Bülent Ecevit'in CHP içerisinde ön sıralarda siyaset yaptığı dönemler 1965 yılı sonrasını kapsamaktadır. Kendisinin benimsediği ve gelişimi için çaba sarf ettiği Türkiye'ye özgü sosyal demokrasi çerçevesinde oluşturulan 1965 ve 1969 yılı CHP seçim beyannamelerinin dış politika bölümleri de sosyal demokrasi ve ortanın solu ideolojisi ile paralellik göstermektedir.

1965 seçim beyannamesinde, NATO'nun öncülüğünü yaptığı batı ittifak sisteminin Türkiye'nin menfaatleri ile örtüştüğü, CHP'nin dahil olduğu ittifak sisteminde kendi milli menfaatlerine uygun haysiyetli ve şahsiyetli bir dış politika izleme yolunda olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁹

CHP'nin Batı ittifakı dışındaki devletlerle de iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerinin geliştirilmesinin altı çizilmiştir. Türkiye, Ortadoğu ve İslam ülkeleriyle ilişkilerinde işbirliği öncelikli olarak iyi ilişkiler kurulacağı ifade edilmiştir. Türkiye'nin az gelişmiş ülkeler ile ilişkilerini artırarak devam etmesinden yana olduğu vurgulanmıştır. Bunun nedeni ise, Türkiye'nin sömürgecilik karşısında verdiği savaşın dünya tarihinde bir ilk olmasıdır.

Türkiye'nin Avrupa Konseyi'nin yapacağı bütün çalışmalara destek olması gerektiği ifade edilmiştir.¹¹⁰ CHP'nin Avrupa Konseyi'ne Türkiye'nin

¹⁰⁸ Bülent Ecevit, "İsrail Korkusu", Ulus Gazetesi, 15.11.1956,

<https://ecevityazilari.org/items/show/723> (Erişim: 01.02.1956).

¹⁰⁹ CHP, 1965 Milletvekili Genel Seçim Bildirgesi, Ankara: Rüzgârlı Matbaa, 1965, s. 125.

¹¹⁰ CHP, 1965 Milletvekili Genel Seçim Bildirgesi, s. 127-128.

girmesini sağladığı gibi Avrupa Ortak Pazarına da girilmesine vesile olduğu vurgulanmıştır. Ortak Pazar ile ilişkilerde Türkiye'nin siyasi ve iktisadi özellikleri gözden kaçırılmadan ilişkilerin iyi yönde gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹¹¹

Türkiye'nin en önemli dış politika konusunun Kıbrıs meselesi olduğu vurgulanmıştır. Uluslararası anlaşmalara uygun olan bir dış politika anlayışı ile hareket edileceği ifade edilmiştir. Kıbrıs sorununun çözümünde Türkiye'nin ve Kıbrıs Türk halkının menfaatine uygun samimiyet ve kararlılıkla politika yürütülmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹¹²

Ayrıca Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler kurulmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Sovyetler Birliği ile kurulacak iyi ilişkilerin Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası alanda yüksek menfaatlerinin korunması bakımından önem arz ettiği ifade edilmiştir.

1969 seçim beyannamesinde ise dış politika konularına çok yer verilmese de CHP'nin ortanın solunda bir insanlık anlayışı ve ülküsü olduğunu, buna paralel olarak ise uluslararası ilişkilerde barış yanlısı bir tutumu olduğu vurgulanmıştır.¹¹³

1950'li yıllar dünya üzerindeki düşünce iklimi Bülent Ecevit'i de etkisi altına almıştır. Bu yıllarda Ecevit'in ABD'ye karşı olumlu ve sempatik tavrının ve Ortadoğu algısında oryantalist yaklaşımının olduğu gözlenmektedir. 1960'lı ve 1970'li yıllarda ise Bülent Ecevit'in fikirlerinde bazı değişiklikler olduğu gözlenmektedir. Ortadoğu algısındaki oryantalist tavrının zamanla terk ettiği, laik Arap milliyetçiliği ve Filistin mücadelesini destekleyici bir duruşa yöneldiği görülmektedir.¹¹⁴

---

¹¹¹ CHP, 1965 Milletvekili Genel Seçim Bildirgesi, s. 127-128.

¹¹² CHP, 1965 Milletvekili Genel Seçim Bildirgesi, s. 128.

¹¹³ CHP, 1969 Milletvekili Genel Seçim Bildirgesi, Ankara: Rüzgârlı Matbaa, s. 75

¹¹⁴ Çolak, Bülent Ecevit Karaoğlan, s. 10-12.

3. BÖLÜM

CHP DÖNEMİ BÜLENT ECEVİT DIŞ POLİTİKASI

3.1. AET ve Batı Avrupa ile İlişkiler-Kapitalizme Bakış

Avrupa'da II. Dünya Savaşı sonrasında tekrar savaş ve çatışma ortamlarının olmaması adına devlet adamları ve toplumsal örgütler tarafından başlatılan siyasal ve ekonomik sorunlarını geride bırakmış, bütünleşmiş ve barış içerisinde bir Avrupa oluşturma çabaları 1950'li yıllardan itibaren kalıcı olacağının sinyallerini vermiştir.

Bu durumun iki nedeni vardır. İlk neden olarak, Avrupa devletlerinin aralarındaki düşmanlıkların bütünleşme yoluyla ortadan kaldırılabilceği düşüncesidir. İkinci neden ise, Doğu Avrupa'da güçlenen komünizmin Batı Avrupa'ya tehdit olmaması için geçerli neden güçlü ve tek bir Avrupa düşüncesidir.

7 Mayıs 1948 yılında 750 delegenin katılımı ile Avrupa Kongresi yapılmıştır. Bu kongrede Avrupa Hareketi adı altında örgüt oluşturulmuştur. Avrupa Hareketi örgütü bütünleşme yönünde atılan ilk adımdır diye değerlendirilmektedir.

5 Mayıs 1949'da ise Avrupa Konseyi kurulmuştur. Aynı yıl içerisinde Marshall Planı çerçevesinde Avrupa devletlerine yapılacak yardımların bir birliktelik ve düzen içerisinde yapılması için Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC) kurulmuştur.¹¹⁵

9 Mayıs 1950 yılında Fransa Dışişleri Bakanı Schuman tarafından açıklanan Schuman Deklarasyonu, söz konusu ülkelerdeki zengin kömür yatakları ve çelik tesislerinin işletilmesi maksadıyla uluslararası bir örgüt kurulmasının önünü açmıştır. Almanya ve Fransa'nın bu örgüte üye olması ile yıllardır aralarında süren anlaşmazlığın sona erdirilmesi ve Avrupa barışının başlaması hedeflenmiştir. Böylelikle 18 Nisan 1951 günü Paris'te imzalanan antlaşma ile Federal Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika

---

¹¹⁵ Baskın Oran, "AET'yle İlişkiler", Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt:1 1919-1980, İstanbul, İletişim Yayınları, 2019, s. 809.

ve Lüksemburg Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu (AKÇT) kurmuştur.¹¹⁶ Antlaşma 1953 yılında yürürlüğe girerek kurucu altı ülkenin kömür ve çelik üretimleri birleştirilmiştir.

1955 yılında toplanan ülkeler, Avrupa Atılımı ilkesi altında birleşmişlerdir. Tüm Avrupa ekonomisini kapsayacak bütünleşme modeli hazırlanması için bir komisyon oluşturulmuştur. Çalışmalar sonucunda 1957 yılında imzalanan Roma Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)¹¹⁷ ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurulmuştur. AKÇT, AET ve EURATOM 1957 Roma ve 1967 Füzyon Anlaşmaları ile birleştirilmiş ve bu üç örgüte Avrupa Toplulukları (AT) adı verilmiştir.¹¹⁸

CHP, AET'ye girmeyi destekleyen bir partidir. Topluluğa üyelik hedefini çağdaşlaşmanın bir unsuru olarak görmektedir. Türkiye'nin AET ile tam üyelik hedefi için İsmet İnönü başkanlığında imzaladığı Ankara Anlaşması topluluğa girmek için önemli bir göstergedir.¹¹⁹

AET'ye tam üyelik, Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasındaki en önemli hedeflerinden biri olan Avrupalılık hedefinin bir gerekçesidir.¹²⁰ Bu durum sadece ekonomik açıdan değerlendirilmemiştir. Türkiye'ye sağlayacağı siyasi, sosyal, teknik faydaların yanı sıra idari, kültürel ve teknoloji gelişimine de büyük katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Bülent Ecevit AET ile ilişkilerin sürmesinden, Türkiye'nin topluluğa katılımının ekonomik olduğu kadar siyasal açıdan da yararlı olduğunu düşünmektedir. Türkiye'nin geleceği ve güvenliği için Batı Avrupa ile dayanışma ve iş birliğinin altını çizmiştir.¹²¹

---

¹¹⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Avrupa Birliği'nin Tarihçesi", 15.11.2022, <https://ab.gov.tr/105.html> (Erişim:10.06.2023).

¹¹⁷ T. C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Avrupa Birliği'nin Tarihçesi", <https://ab.gov.tr/105.html> (Erişim:10.06.2023).

¹¹⁸ Oran, "AET'yle İlişkiler", Türk Dış Politikası, s. 811.

¹¹⁹ Turan Cavlan, Türk Siyasi Partilerinin Dış Politika Yaklaşımları (1961-1971) (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, YÖK Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 226298), s. 242.

¹²⁰ Ercüment Yavuzalp, Liderlerimiz ve Dış Politika, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996, s. 193

¹²¹ CHP, Ak Günlere CHP Seçim Bildirgesi, Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi Yayınları, 1973, s. 221.

Bülent Ecevit topluluğa üyelik öncesinde alınması gereken tedbirlerin üzerinde önemle durmuştur. CHP iktidarının tam üyelik konusunda alacağı tedbirler ve yapacağı girişimler 1973 yılındaki seçim bildirgesinde de belirtilmiştir:

“Karşılıklı tavizlerdeki Türk ekonomisi açısından aşırılıklar veya yetersizlikler süratle giderilmeye çalışılacaktır.

Ağır sanayimizi, yatırım malları ve ara malları sanayimizi geliştirebilmek için, bu dallarda Türk sanayinin belli bir süre belli bir düzeyde korunması zorunludur.

Eğer tarım alanında Türkiye süratle büyük atılımlar yapmazsa, topluluğa tarım ürünleri ihracatını artırabilmek şöyle dursun, kendi ihtiyacı olan besin maddelerinden ve hammaddelerden bile birçoğunu topluluktan almak zorunda kalacaktır ve Türk ekonomisi kendi topraklarında bile topluluk üyesi ülkelerin tarım ürünlerine karşı rekabet gücünü bulamayacaktır.

Gerek sanayi gerek tarım alanında kalkınmasını hızlandırabilmek ve Avrupa Ekonomik Topluluğu’nda tam üyeliğe hazırlanabilmek için, Türkiye’nin eğitilmiş insan gücüne büyük ihtiyacı vardır.

CHP iktidarı, kalkınma planında ve uzun dönem stratejisinde, Türkiye’nin Avrupa Ekonomik Topluluğu ile bütünleşme çabalarını bağımsızlığından ve ekonomik gelişme olanaklarından fedakarlıklara yol açmayacak yönde hızlandırıcı değişiklikleri yapacak ve ekonominin bütün sektörlerinde plan disiplinine bu yönden de uyulmasını sağlayıcı etkin tedbirler alacaktır.

Türkiye’nin sanayi alanında Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkeleriyle boy ölçüşebilecek duruma gelebilmesi için büyük sanayi kuruluşlarına ihtiyacı vardır. Gereken büyüklükte sanayi kuruluşlarını gerçekleştirebilecek güç ise, bugün daha çok kamu sektöründedir. CHP iktidarı, kamu sektörünün olanaklarını bu yönde harekete geçirmekle yetinmeyecek aynı zamanda çalışan halk topluluklarının ortak yatırımlarını teşvik ederek geliştireceği Halk Sektörünü de gereken büyüklükte kuruluşları gerçekleştirme gücüne erişecektir.

CHP iktidarı Türkiye’nin Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ekonomik ilişkilerini daha sağlam bir zemin üzerinde geliştirirken, topluluk dışı ülkelerle ekonomik ilişkilerinin olumsuz biçimde etkilenmemesine dikkat edecektir.’¹²²

Bülent Ecevit AET ile ilişkilerin karşılıklı fayda üzerine kurulması gerektiğini vurgulamıştır. CHP kurultayında Türkiye'nin taviz verici politikaları terk ettiğini, kendi çıkarlarını gözettiği bir politika anlayışında olduğu belirtilmiştir. Mevcut durumda AET ile üyeliğin Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığını sekteye uğratacağını, sanayi kalkınmasını gerileteceğini ve Türkiye'nin ulusal çıkarlarına ters düşeceği belirtilmiştir. Türkiye'nin bağımsız sanayi gelişimini tamamlamadan AET'ye üye

¹²² Ak Günlere, s. 224-227.

olunmasının, zayıf olan ülke sanayisinin yıkılmasına, işsizliğin artacağına ve kalkınma hızının 1970’li yılların altına düşeceğine değinilmiştir.¹²³

Bülent Ecevit Türkiye’nin AET ile bütünleşme yolunda elde ettiği tavizleri, topluluğa üye olmayan ve üyeliği söz konusu dahi olmayan ülkelerin elinde bulundurduğu avantajların Türkiye’ye göre çok ileride olduğunu ifade etmiştir. Özellikle Bülent Ecevit tarımsal ürünlerde ve sanayi ürünlerinde Türkiye’ye sağlanan avantajları yeterli bulunmamaktadır.

Ecevit’e göre AET ile Türkiye’nin ticari ilişkilerinin ülke aleyhine işlemekte olduğunu ve Türkiye’nin bağımsız sanayi toplumu olmasını engelleyecek nitelikte olduğunu düşünmektedir. Ecevit’in bu görüşü CHP’nin 1973 seçim bildirgesine CHP iktidarı tarafından Türkiye’nin ekonomik gelişmesine engel olan sanayi ve tarım alanındaki koşulların hızlı bir şekilde değiştirileceği ve kesin sonuç alınacağı şeklinde yansımıştır. Bu konularda başarının sağlanamaması sonucunda Türkiye’nin ekonomik gelişmesinin ve topluluğa tam üye olabilmemesinin tehlikeye düşeceği ifade edilmiştir. Bu durumun değişmemesi durumunda, AET’nin Türkiye için taşıyamayacağı bir yük olacağını, Türkiye’nin bu bedeli ise ulusal onurundan ve bağımsızlığından büyük fedakarlıklarla ödemek zorunda kalabileceği ifade edilmiştir.¹²⁴

I. Bülent Ecevit hükümeti iş başına geldiğinde ise hükümet programlarında AET ile ilgili bir içerik yer almamıştır. Bu durumun nedeninin ise Ecevit’in hükümet ortağı Necmettin Erbakan’ın liderliğini yaptığı Milli Selamet Partisi (MSP) olduğu değerlendirilmektedir.¹²⁵ Ecevit’in topluluk ile ilişkilerini sürdürmek istemediği söz konusu değildir. Kendi deyimiyle ‘ne AET’nin Türkiye’ye ne de Türkiye’nin AET’ye yük

---

¹²³ CHP, CHP 20. Kurultayı Parti Meclisi Raporu,

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/server/api/core/bitstreams/419f5713-b456-4545-8237-b5bda9f08c81/content> (Erişim: 12.06.2023), s.96-101.

¹²⁴ Ak Günlere, s. 223-227.

¹²⁵ Ruşen Çakır, ‘Millî Görüş Hareketi’, Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce Cilt: 6 İslamcılık, ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 544-575.

olmayacağı'' bir denge zemininin gerçekleştirilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır.¹²⁶

Türkiye'nin bazı uluslararası sorunlarından dolayı topluluk ile ilişkileri olumsuz etkilenmiştir. Bu sorunlar; Kıbrıs sorunu, petrol sıkıntısı, Türk işçilerinin serbest dolaşımındaki belirsizlik, Yunanistan'ın 1975 yılında topluluğa tam üyelik başvurusudur.

Petrol bunalımı topluluk üyesi ülkeleri de olumsuz etkilemiştir. Ülkelerdeki enflasyon işsizliğe yol açmış, Türkiye'den çalışmaya giden işçiler dolayısıyla sıkıntıya girmiş ve işçilerin serbest dolaşımıyla ilgili kısıtlamalar gündeme getirilmiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı ise başlangıçta Türkiye ile AET ilişkilerini olumsuz etkilememiştir. İleriki süreç içerisinde Türkiye Yunanistan'a göre daha fazla olumsuz yaklaşımlara maruz kalmıştır.¹²⁷

CHP'nin 1976 yılındaki kongresinde parti genel meclisine sunulan raporda 1978'deki CHP iktidarının yol haritası ve AET ile ilişkiler yer almıştır. Bu raporda AET ile yaşanan sorunların temelinde daha önceki yapılan anlaşma ve protokollerin olduğu belirtilmiştir. 4 gruba ayrılan sorunlardan ilki, Türk işçilerinin AET ülkelerinde serbest dolaşımı ile alakalıdır. İkinci sorun ise, 1 Ocak 1977'de AET'nin Ortak Gümrük Tarifesi'ne Türkiye'nin adım atmasıdır. Bülent Ecevit Türkiye'nin serbest dolaşım hakkını elde etmeden Ortak Gümrük Tarifesi'ni kabul etmemesi gerektiğini düşünmektedir. Rapordaki diğer konuları ise mali yardım konuları ve tarımda verilen tavizler oluşturmaktaydı.

5 Ocak 1978-12 Kasım 1979 tarihleri arasında iktidara gelen Bülent Ecevit hükümeti topluluk ile ilişkileri sıkıntılı bir dönemde devraldığı görülmektedir. Hükümet programında Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığının vurgulandığı ve başka ülkeler ile de ilişkilerin kurulabileceği belirtilmiştir. Topluluk ile sıkışan ilişkilerin hızlı bir şekilde ülke yararına olması için

---

¹²⁶Mehmet Ali Birand, Türkiye'nin Büyük Avrupa Kavgası, İstanbul: Doğan Kitap, 2004, s.227.

¹²⁷ Umut Karabulut, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Avrupa Birliği Politikaları (1983-2004) (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 2008, YÖK Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 226692), s.40.

gereken adımların atılacağı ifade edilmiştir. Geçmişteki imzalanan protokollerin ülke sanayisinin ve tarımın gelişmesi için engeller oluşturduğu, uygun dış ticaret politikası izlenmesinin zor olduğu belirtilmiştir. Bu sebepten dolayı ilişkilerin Türk ekonomisinin faydasına olacak şekilde tekrardan düzenleneceği ve ‘‘Türk ekonomisi Ortak Pazarla ilişkilerinde ezilmeyecek, Türkiye’nin bağımsızlığını güçlendirecek bir yapıya kavuşturulmaya çalışılacaktır’’ denilmiştir.¹²⁸

24 Mayıs 1978 tarihinde Başbakan Bülent Ecevit, AT Komisyonu Başkanı Roy Jenkins ile görüşmesinde AET ile ilgili planlarını aktaracağı belirtilmiştir. Ecevit’in bu konuda teklif edeceği önerilerden ilki, AET ile Gümrük Birliği’ni andıran ilişkilere son verip, ikili ticaret ve iş birliği anlaşmasına yönelmektir.

İkinci önerisi, AET ile geçiş dönemini içeren Katma Protokol çerçevesinde hareket etmek yani, AET’ ye tam üyelik yolunu açan durumu devam ettirmek, sanayi bakımından Türkiye’nin gelişmesinin önünü açmaktır. Son önerisi ise, AET’ nin Türkiye’ye şart koştuğu yükümlülükleri Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı sürecinde dondurmaktır.¹²⁹ Ayrıca Bülent Ecevit’in başbakanlığı döneminde AET’ye yapılan 100 milyon dolarlık hibe para başvurusu kabul edilmiştir.¹³⁰

Ecevit’in bu iktidar döneminde iki önemli olay yaşanmıştır. Biri, topluluk ile ilişkilerini dondurma kararı alınmıştır diğeri ise Yunanistan’ın topluluğa tam üye olmasıdır.

Bülent Ecevit 1970’li yıllarda Türkiye’nin topluluğa girmesinde uygun ortamların sağlanamadığı ve az ayrıcalıklar sağlandığı için AET üyeliğine çok sıcak bakmamaktadır. Bunun nedeni, Türkiye haricindeki diğer ülkeler Ortak Pazar içerisindeki bütün ayrıcalıklardan yararlanıp gümrük

---

¹²⁸ Muhittin Acar, Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkilerinin Hükümet Programlarında ve Kalkınma Planlarında Ele Alınışı, Ankara: Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü Planlama Dairesi, 1992, s.14

¹²⁹ ‘‘Ecevit’in AET Planı 3 Alternatifi İçeriyor’’, Cumhuriyet, 24.05.1978, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 16.06.2023).

¹³⁰ ‘‘AET Heyeti Yeni Hükümetin Tam Üyelik İçin İstekli Olup Olmadığını Araştırdı’’, Cumhuriyet, 22.11.1979, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 16.06.2023).

vergisindeki ayrıcalıklara sahipken Türkiye'ye bu konuda herhangi bir ayrımcılık yapılmamıştır. Halkın ve iş adamlarının da Ortak Pazarı mesafeli durdukları ve destek vermediklerini açıklamıştır.¹³¹ "Türkiye Ortak Pazar'sız yapabilir ama Ortak Pazar Türkiye'siz yapamaz." diyerek üyeliğe karşı mesafeli bir yaklaşım içerisinde.¹³²

Bülent Ecevit AET ile geçmiş dönemlerde ilişkilerin düzenlenmesinde bazı yanlışların yapıldığını belirtmiştir. Cephe Hükümetlerinin bu konuda bir girişimde bulunmadıklarını, AET ile çözüm için bir öneri bile geliştiremediklerini ifade etmiştir.

Bülent Ecevit 1979 yılının Mayıs ayında Brüksel'de AET Komisyonu ile görüşmelerinde genel prensiplerini gerçekçi önerilerle ortaya koyduklarını, komisyonun bu önerileri olumlu karşılayıp bu yıl sonuna kadar aradaki sorunların çözülmesi için çalışmalara başlanacağını dile getirmiştir. Fakat, topluluk ile devletler düzeyinde siyasal olarak sorunlar ele alınmaya başlandığında bazı zorluklar hesaplanandan da fazla ölçüde ortaya çıkmaya başladığını ifade etmiştir. Ortak Pazar üyesi devletlerin hemen hemen hepsinin kendi ulusal sorunlarını ön plana çıkarmasını ve genel olarak değerlendirme yapılmasının az olduğunu belirtmiştir.

AET parlamento üyelerinin doğrudan seçim ile iş başına gelmesinin Türkiye'nin aleyhine olduğunu ifade etmiştir. Bu durumun topluluk üyesi ülkelerin ulusal çıkarlarının yanı sıra yöresel çıkarlarının da söz konusu olduğunu söylemiştir.¹³³ Bu durumun Türkiye'nin üyelik şansını zora soktuğunu belirtmiştir.

Bülent Ecevit'in 1978 yılındaki başbakanlığı döneminde bugünkü adıyla Avrupa Birliği (AB) olan AET, Türkiye ile Yunanistan'a adaylık için teklif yaptığı ve Türkiye'nin bu siyasal ve ekonomik geleceğini şekillendirecek önemli teklife Ecevit'in soğuk yaklaştığı iddia edilmektedir. Aslında bu

---

¹³¹ Cemile Tarhan, Bülent Ecevit ve Türk Dış Politikası (Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, YÖK Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 591870), s.49-50.

¹³² Faruk Bildirici, Kuzum Bülent, İstanbul: Doğan Kitap, 2000, s.103-104.

¹³³ Bülent Ecevit, Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası, Ankara: Rahşan Ecevit-Bülent Ecevit Bilim Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, 2011, s.269-270.

yaklaşımın altında ‘Avrupa ortak, biz pazar’ düşüncesinin olduğu değerlendirilmektedir.¹³⁴

Bülent Ecevit bu teklif sorusu üzerine;

“Böyle bir teklif de o teklifi reddetmek de söz konusu olmadı. Biz üyeliğe sıcak bakıyorduk. AB’ye girmek istiyorduk ama bunun için önce bazı koşulları yerine getirmiş olmamız gerekiyordu. Özellikle mali açıdan. Onunla ilgili çalışmalarımız vardı. Bunu belli bir plan ve sürede gerçekleştirmek istiyorduk. Fakat bunları yapmaya fırsat olmadı.”

Şeklinde cevap vermiştir.¹³⁵

Dönemin Türkiye Köyişleri ve Kooperatifler Bakanı Ali Topuz AET’nin Türkiye’ye yaptığı sözde teklife soğuk yaklaşan Ecevit’i sert bir şekilde eleştirmiştir. Topuz, Türkiye’nin AET’ye giriş fırsatını yakalamasına rağmen Ecevit’in gereksiz bir karşıt tutumu olduğunu dile getirmiştir. Bu konu üzerinde o dönemde Süleyman Demirel’in de Bülent Ecevit gibi düşündüğünü söylemiştir. Ecevit gibi çağdaş düşünce sahibi, Atatürk’ün hedeflediği çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma hedefine sahip partinin genel başkanı olarak AET’ye girilmesi yönünde tereddüt etmesinin yanlış olduğunu değerlendirmiştir.¹³⁶

AET’ye üyelik konusundaki Ecevit’in soğuk tutumunun nedeni Türkiye’nin toplum tabanının ve sanayisinin Batı devletleri ile rekabet edebilecek düzeyde olmadığından gerçekleştirilecek üyeliğin Türkiye’nin aleyhine olacağına inanmasıdır.¹³⁷

CHP’de 1970’li yıllarda Bülent Ecevit tarafından Halk Sektörü uygulamasının yapılmak istenmesi ön plana çıkmıştır. Bu uygulamanın kaynağında, yurt dışında çalışan Türk işçilerinin Türkiye’de hemşerileriyle bir araya gelmesi sonucunda küçük bütçeli işletmeler ve fabrikalar kurmaları vardır. Tasarruflarını ülke faydasına kullanmaları sonucu bu girişimlerin desteklenmesi politikası benimsenmiştir.

¹³⁴ Rıdvan Akar, Can Dünder, Ecevit ve Gizli Arşivi, Ankara: İmge Kitabevi, 2008, s.252.

¹³⁵ Mehmet Çetingüleç, Ecevit’in Anıları, İstanbul: Doğan Kitap, 2018, s.150.

¹³⁶ Akar, Dünder, Ecevit ve Gizli Arşivi, s.252.

¹³⁷ Orhan Koloğlu, Kim Bu Ecevit, İstanbul: Boyut Kitapları, 2001, s.36.

Ecevit bu tür girişimleri kamu sektörüyle birlikte ağır sanayi girişimlerine de yönlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir.¹³⁸ Halk sektörü, CHP'nin sosyal demokrat kimliğinin sosyoekonomik yansıması şeklinde açıklanmıştır. Bu oluşumun dünyada somut örneklerinin olduğu ve İsveç'teki sosyal demokrat iktidarların kurduğu işçi yatırım fonları Halk Sektörü'ne örnek olarak gösterilmektedir.¹³⁹

Bülent Ecevit, halk sektörü uygulaması ile sağ partiler ile özdeşleşmiş ve sosyalist partiler tarafından eleştiri konusu olan kapitalizm ile hareket etmek istemediklerini kanıtlama çabası içerisinde olduğu değerlendirilmiştir. Kapitalizmin alternatifi olan komünizm ile aralarında 'Üçüncü Yol' oluşturabilecek sosyoekonomik model oluşturmak istemiştir.

Ecevit, ekonomik gücün devletin veya özel sektörün himayesi altında olmasının halkı sömürmesinden hareketle, ekonomi alanında da demokrasinin yaygınlaşması için ekonomik gücü halka aktarmak istemektedir.¹⁴⁰ Halk sektörü için kapitalizmin tekelci yapısını bozacağının savunulması, daha da rekabetçi serbest piyasa oluşumuna katkı sağlayacağı ve bunların da halkın faydasına olacağı düşünülmektedir. Bu konudaki temel amaç, kapitalizme karşı, ulusal burjuvaziye devlet desteğinin olduğu korumanın sağlanmasıydı.¹⁴¹

Bülent Ecevit, gençlik ve gazetecilik dönemindeki deneyimlerinden kaldığı düşünülen Batı ülkeleri ile ilişkilerde Batı dünyasının komplocu davranabileceğini göz ardı etmemiştir.¹⁴² Batı ülkeri ile ilişkilerde Türkiye aleyhine komplo aramış ve şüpheli yaklaşmıştır. Fakat Ecevit'in bu yaklaşımları Batı ülkeleri ile güvenlik konuları başta olmak üzere diğer konularda da iş birliği içerisinde hareket edilmesine mâni olmamıştır.

Bülent Ecevit, Avrupa ülkelerinin sömürgecilik anlayışını bırakmalarını çağın gerçeklerine uyum sağlama olarak değerlendirmektedir. Ülkelerin

---

¹³⁸ Bülent Ecevit, *Demokratik Sol ve Hükümet Bunalımı*, Ankara: Güneş Matbaacılık, 1974, s.76-77.

¹³⁹ Hatipoğlu, *CHP'nin İdeolojik Dönüşümü*, s.310.

¹⁴⁰ Coşkun, *Cumhuriyet Halk Partisi*, s.52.

¹⁴¹ Ahmet Kardam, *CHP Nedir, Ne Değildir*, Ankara: Ülke Yayınları, 1976, s.120.

¹⁴² Yavuzalp, *Liderlerimiz ve Dış Politika*, s. 192

kendi benliklerini bulmasını, kendi yaratıcılık ve yeteneklerini geliştirmelerine ön ayak olduğunu belirtmiştir.¹⁴³ Sömürgeciliğin terkedilmesini tutukluluktan kurtulmak, çağa ve gerçeklere angaje olmak ve kendine dönüşme olarak açıklamıştır. Fransa, Hollanda, Belçika, Almanya ve İtalya'nın kendi topraklarına çekildiklerinde daha güçlü, daha canlı ve daha özgür toplum olduklarını ifade etmiştir.

Ecevit Batı ülkelerinin toplumsal bunalım içerisinde olduğunu ifade etmiştir. Batı ülkelerinin ileri teknoloji toplumu olmasından dolayı hızlı ve sürekli bir değişim ile siyasi ve ekonomik yapılarının tutuculuğu arasında yaşanan durumdan dolayı bir bunalım yaşadığını belirtmiştir. Batı toplumları sahip olduğu teknolojik gelişmeye kapitalizm sayesinde sahip olmuştur. Kapitalizm, egemen güçlerin çıkarlarını korumak için ekonomi ve siyaset alanında tutucu bir yaklaşım sergilemektedir. Bülent Ecevit Batı ülkelerinin temel ilkelerinden ödün vererek kapitalizm ile uzlaşmak zorunda kaldıklarını söylemiştir.

Çok uluslu şirketlerin Batı Avrupa ülkeleri ekonomilerine egemen olmaya başladıklarını belirtmiştir. Avrupa'nın ABD karşısında çok fazla gerilediğini, çok uluslu şirketler sayesinde Avrupa'nın ABD'ye bağımlılığının dahada arttığını ifade etmiştir. Batı Avrupa'nın AET içerisinde bütünleşmesinin bu bağımlılıktan kurtulması için bir olanak olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁴

Batı ülkeleri kapitalist liberal düzen içerisinde, yüksek gelir düzeyine sahip olduklarından halklarına sosyal adalet sağlayamazlar da belirli bir refah sağlamaktadırlar. Türkiye gibi az gelişmiş ve gelişmeye açık ülkelerin bu durumdan yoksun olduklarını refah sağlamak için sol bir anlayış içerisinde sosyal adalet çerçevesinde hareket etmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

3.2. Kıbrıs Barış Harekâtı

1571 yılında Venediklilerin egemen olduğu Kıbrıs adası Osmanlı egemenliğine geçmiştir. Osmanlı yönetimi, Venediklilerin elinde

---

¹⁴³Bülent Ecevit, Dış Politika, Ankara: Ajans Türk Matbaacılık Yayınları, 1976, s. 23

¹⁴⁴ Ecevit, Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası, s.50.

bulundurduğu mülkü Rum Ortodoks kilisesine devretmesi ve kiliseye geniş yetkiler vermesiyle Rum kilisesi ve Rum toplumu güçlenmiştir.

İleriki dönemlerde Kıbrıs adasına Anadolu'dan gelerek yerleşen Türklere karşı Rum toplumu bu üstün güçlerini kullanacaklardır. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sırasında, Rusya karşısında zor durumda kalan Osmanlı Devleti, Kıbrıs adası yönetimini geçici olarak İngiltere'ye vermiştir.

I. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere geçici egemenliği umursamayarak Kıbrıs adasına el koymuştur. 1950'li yılların sonlarında bağımsızlık hareketi başlamış ve uluslararası anlaşmalara dayanan bir Türk-Rum Ortak Devleti kurulmuştur. Fakat Rumlar ortak devlete razı olmayarak uluslararası anlaşmaları, anayasayı görmezden gelerek Türklere karşı soykırım maksadıyla saldırılarda bulunmuşlardır. 1963 yılında Türk-Rum Ortak Devleti yıkılmıştır.

Rum halkının asıl amacının Yunanistan ile birleşmek olduğu bilinmektedir. Dönemin anayasa komitesi Rum temsilcisi Klerides ‘‘ Biz anayasaya temel olan anlaşmaları içimize sindirmeden imzaladık; amacımız, ilk fırsatta Enosis'ti, yani Kıbrıs'ı Yunanistan'a katmaktır.’’¹⁴⁵ Diyerek asıl niyetlerini belli etmiştir. Rumlar bu amaçlarını gerçekleştirmek için Kıbrıs'ta yaşayan Türklere karşı saldırılarda bulunmuşlar, Türk toplumuna soykırım uygulamışlardır. 1963 yılında hazırlanan ve 1974 yılına kadar devam edecek Akritas Planı¹⁴⁶ devlet başkanı Makarios tarafından desteklemekteydi.¹⁴⁷ Akritas Planı, Kıbrıs adasındaki Türk gücünü zayıflatıp, Türklere soykırım yaparak adayı Türklerden temizlemek şeklindedir. Yunan cunta yönetiminin amacı Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmektir. Fakat Makarios ise Kıbrıs'ta Türklerin olmadığı Rum devleti kurmak istemektedir.

Dönemin Başbakanı İsmet İnönü Kıbrıs'a askeri bir çıkartma yapılması yönünde açıklamaları sonrası ABD Başkanı Johnson tarafından tarihe

---

¹⁴⁵ Bülent Ecevit, Kıbrıs Gerçeği ve Irak Sorunu, Ankara: DSP Genel Merkezi Yayınları, 2003, s.8.

¹⁴⁶ Kadir Celep, Akritas Planı Katliamları, https://www.academia.edu/27293993/Akritas_planı_katliamları (Erişim: 20.06.2023)

¹⁴⁷ Ecevit, Kıbrıs Gerçeği ve Irak Sorunu, s.15.

Johnson Mektubu olarak geçen mektupta¹⁴⁸ Türkiye'ye ağır tehditler yöneltilmiş ve çok ağır tedbirler alınacağını bildirilmiştir. Kıbrıs'a karşı İsmet İnönü hükümeti tarafından harekât yapılamamış ve Kıbrıs'taki Türk halkına yönelik soykırım devam etmiştir.

Bülent Ecevit'in başbakan, Necmettin Erbakan'ın ise başbakan yardımcısı olduğu koalisyon hükümetinin ülkeler arası müzakerelerde Kıbrıs adası için federasyon tezini ön plana çıkardığı görülmüştür. 1974 yılı CHP-MSP koalisyon hükümeti programında iki toplumdan oluşan Kıbrıs adasındaki Türk toplumunun eşit ve egemenlik konumunun korunmasının hedeflendiği açıklanmıştır. Ayrıca iki toplumdan oluşan adada huzurlu bir işbirliği sağlamanın ve yönetim olarak çözüm şeklinin federatif bir sistem olduğu açıklanmıştır.

Türkiye bu süreçte askeri olanaklarını artırma dönemine girerek, gerektiği takdirde çıkarma için malzeme ve bilgi eksikliğini giderme çabasına girmiştir. Türkiye Kıbrıs'taki olacak bir darbe karşısında da sadece askeri olarak değil, siyasal olarak da müdahalede bulunabilecek bir iktidar anlayışına sahipti.¹⁴⁹

Rum halkı, o yıllarda Enosis yanlısı ve Makarios destekçisi olarak ikiye ayrılmış durumdaydı. Yunanistan, Enosis'i hayata geçirebilmek için, Enosis yanlısı olmayan, bağımsız ve bağlantısız politika sürdüren Makarios'un devrilmesine karar vermişti.¹⁵⁰ 15 Temmuz 1974 tarihinde Yunan kuvvetleri ve Enosis yanlısı Kıbrıs Rumlarının liderliğini yaptığı Kıbrıs Milli Muhafızları ve EOKA, Makarios hükûmetini devirmişlerdir. Cumhurbaşkanı makamına getirilen Nikos Sampson Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'ni ilan ettiğini açıklamıştır.¹⁵¹

---

¹⁴⁸ "İnönü'nün Johnson'a Cevabı", 14.01.1966,

<https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1966/01/14> (Erişim: 18.06.2023).

¹⁴⁹ Baskın Oran, "Yunanistan'la İlişkiler", Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt:1 1919-1980, İstanbul: İletişim Yayınları, 2019, s.740-741.

¹⁵⁰ İhsan Gürkan, "Kıbrıs Barış Harekâtı Planı", Türk Dış Politikasının Analizi, Ed. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul: Der Yayınları, 1998, s. 271.

¹⁵¹ Gürkan, "Kıbrıs Barış Harekâtı Planı", Türk Dış Politikasının Analizi, s.272.

İngiltere başta olmak üzere diğer Avrupa ülkeleri Kıbrıs adasında yaşanan bu darbe girişiminden dolayı Yunanistan'ı kınamaktaydılar. ABD ise adadaki siyasal sistemin bozulduğunu, statükonun ortadan kaldırıldığını kabul etmekte fakat Yunanistan'ı kınamamaktaydı. SSCB ve Bağlantısız Ülkeler ise Yunanistan'ı ve Sampson'u hiç sıcak karşılamamışlardır.¹⁵²

Bülent Ecevit'in siyasi yaşamı boyunca en önemli dış politika kararının Kıbrıs Harekâtı olduğu aşikardır. Harekât kararının alınmasında Bülent Ecevit'in kişiliğinin çok etkili bir rol oynadığı ifade edilmiştir.¹⁵³ İsmet İnönü ve Süleyman Demirel'in yapamadıkları harekâtı gerçekleştiren Bülent Ecevit bu kararın da uzlaştırıcı bir rol üstlendiği ve hareketin bu uzlaşma sonucunda gerçekleştirildiğini ifade etmek mümkündür.

Kıbrıs adasına müdahale kararı alınma aşamasında Milli Güvenlik Kurulu, Genelkurmay Başkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı'nca ortak çalışmalar yapıp, yol haritası oluşturulmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni bu konuda birlikte hareket etmeye çağırmış ve diğer parti liderlerine yaşanan gelişmeler hakkında bilgiler vermiştir. Bülent Ecevit'in bu büyük siyasi başarısının altında farklı görüşleri birleştirerek tüm aktörleri ortak bir harekât tarzına ikna edebilmesi olmuştur. Görüşmeler sonucunda Türkiye için oluşabilecek her türlü risk göze alınarak Kıbrıs'a askerî harekât yapılma kararı alınmıştır. Anlaşmalardan doğan haklar gereği yapılacak hareketin uygulanması aşamasında diğer garantör devletler ile de müzakere edilmesi gerekmektedir.¹⁵⁴

17 Temmuz 1974 günü ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, Bülent Ecevit'e iki NATO müttefiki olan Türkiye ve Yunanistan'ın olası bir savaşa girmemesi için görüşme yapması teklifinde bulundu. Bülent Ecevit ise Garanti Antlaşması'nın 4. maddesince İngiltere ile görüşeceğini, anlaşmayı ihlal eden Yunanistan ile görüşme yapmayacağını, tüm barışçı yolları

---

¹⁵² Haydar Çakmak, Türk Dış Politikasında 41 Kriz, Ankara: Kripto Kitaplar Yayınları, 2012, s.124.

¹⁵³ Ali Yaşar Sarıbay, "Dış Politika Kararlarının Belirlenmesinde Psikolojik Etkenler ve Türkiye", Türk Dış Politikasının Analizi, Ed. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul: Der Yayınları, 1998, s. 541-542.

¹⁵⁴ Kesgin, "Bülent Ecevit", Türk Dış Politikasında Liderler, s. 329-330.

deneyeceğini anlaşma sağlanamaz ise Türkiye'nin haklarını ve yükümlülüklerini yerine getireceğini belirtmiştir.¹⁵⁵ Ecevit, Makarios 'un darbe sonucu devrilmesinden sonra Garantörlük Anlaşması'na göre Türkiye'nin müdahale yetkisini yorumlamıştır. Ecevit ile aynı yönde bir açıklamada Milli Güvenlik Kurulu'ndan gelmiştir. Adadaki anayasal düzenin yıkılması, gayri resmi bir askeri yönetimin tesis edilmesini Türkiye, anlaşma ve garantilerin ihlali şeklinde yorumlanmıştır.¹⁵⁶

Kendi deyimiyle 'davetsiz misafir' olarak Londra'ya görüşmeye giden Bülent Ecevit 19 Temmuz 1974 tarihinde döndüğünde Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) askeri hazırlıklarını tamamlamıştı. İngiltere ile yaptığı görüşmeden olumlu bir sonuç alamamıştır. Bülent Ecevit, Kıbrıs'ın sonlandırılmak istenen bağımsızlığı karşısında İngiltere'nin, Kıbrıs'ta uluslararası anlaşmalar ve anayasa çiğnendiği halde Türkiye ile hareket etmeyi içine sindiremediğini ifade etmiştir.¹⁵⁷

Ecevit'in Londra ziyareti sırasında yapılacak toplantıya Amerikalı bir yetkilinin katılma isteği Bülent Ecevit tarafından olumsuz karşılanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'nin müttefiki ve dostu olduğunu fakat Kıbrıs konusunda garantör ülkeler arasında yer almadığı gerekçesiyle yapılacak toplantıya katılmayacağını, tekrar talep edilmesi durumunda ayrı olarak ABD yetkilileriyle görüşebileceğini ifade etmiştir.

Yaşanan bu durum üzerine ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Sisco Kıbrıs adasına olabilecek bir Türk müdahalesini önlemek amacıyla Ankara'ya Bülent Ecevit ile görüşmek için geldiğinde çıkarma gemileri Mersin limanından ayrılmıştı. Yunanistan ile anlaşma sağlayamayan Sisco'nun asıl amacı Bülent Ecevit'in müdahale kararını ertelemesiydi. Bülent Ecevit ise Sisco'ya Johnson Mektubu'na atıf yaparak Türkiye'nin 10 yıl öncesinde ABD'yi dinlediğini ve hata yaptığını, bu sefer ise aynı hatayı tekrarlamayacaklarını söylemiştir.

---

¹⁵⁵ Oran, "Yunanistan'la İlişkiler", Türk Dış Politikası Cilt:1, s.742.

¹⁵⁶ Ali Balcı, Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar, İstanbul: Alfa Kitap, 2018, s. 164.

¹⁵⁷ Ecevit, Kıbrıs Gerçeği ve Irak Sorunu, s. 23.

Türkiye, Kıbrıs Harekâtı öncesinde ve sonrasında ABD ile çok ciddi sorunlar yaşamıştır. Haşhaş meselesi ve silah ambargosu iki ülke arasında son derece ciddi krizlere sebep olmuştur. Kıbrıs Harekâtı, Küba Bunalımı, Johnson Mektubu gibi olaylar sonucu ABD'ye sarsılan güven neticesinde Türkiye'nin ulusal çıkarlarına dayalı dış politika yürütmesine neden olmuştur.¹⁵⁸

Kıbrıs sorunu, yıllardır Türk iç ve dış politikasına meşgul eden en önemli konulardan biriydi. Kıbrıs adasında yaşayan Türklerin haklarının savunulması ulusal güvenlik ve bağımsızlık kadar eşdeğerde görülmekteydi. Bülent Ecevit'in bu konuda gösterdiği kararlılık ve cesaret Türk kamuoyunda çok büyük bir destek görmüştür.¹⁵⁹ Türkiye'nin garantör ülke olması sıfatıyla anlaşmalardan kaynaklanan haklarını kullanarak Kıbrıs adasına asker çıkarma hakkı bulunmaktaydı.¹⁶⁰ Harekâtın yapılmaması durumunda Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanacağı ve ileriki süreç içerisinde Yunanistan ile savaş yapılmasının kaçınılmaz bir durum olacağı söz konusuydu.¹⁶¹

20 Temmuz 1974 günü tüm dünya Bülent Ecevit'in yaptığı açıklamalar ile Türkiye'nin Kıbrıs adasına askerî harekât yaptığını öğrenmiştir.¹⁶² Ecevit Kıbrıs adasına savaşmak için değil barış getirmek için yola çıktıklarını sadece amaçlarının Türklere barış değil Rumlara da barış ve huzur getirmek olduğunu dile getirmiştir. Bu harekâtın insanlığa ve barışa hizmet edeceğini, harekât kararının tüm politik ve diplomatik yollar denendikten sonra alındığını söylemiştir.¹⁶³ Kıbrıs Barış Harekâtı Türk halkının göğsünü

---

¹⁵⁸ Esra Çayhan, "Bülent Ecevit'in Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları", Liderlerin Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları, Ed. Haydar Çakmak, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2013, s. 82-83.

¹⁵⁹ Mustafa Çolak, Bülent Ecevit'in Siyasal Anlayış ve Deneyiminde Dinin Yeri (Doktora Tezi), Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli 2015, YÖK Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 433600), s.143.

¹⁶⁰ Rıdvan Akar, Can Dünder, Karaoğlan, Ankara: İmge Yayınları, 2006, s. 93.

¹⁶¹ Suavi Aydın, Yüksel Taşkın, 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s.258-259.

¹⁶² Süleyman Kurt, Bir Karaoğlan Hikayesi Bülent Ecevit, İstanbul: Birey Yayıncılık, 2002, s.85

¹⁶³ Ecevit, Dış Politika, s. 37.

kabartmış, özellikle Kıbrıs konusunda yıllardır büyük devletlere verilen tavizleri unutturmuştur.¹⁶⁴

Kıbrıs'a yapılan harekatta Barış ismini uygun gören isim Bülent Ecevit'tir. Türkiye'nin savaşırken bile barıştan yana taraf olduğunu simgeleyeceği için Barış ismi üzerinde durmuştur.

Kore harbinden sonra TSK'nin ikinci yurt dışı harekâtı olan Kıbrıs Barış Harekâtı az kayıp verilerek havadan ve denizden çıkarma şeklinde yapılmıştır. 22 Temmuz günü ateşkes kararı alınana kadar başarılı bir harekât gerçekleştirilmiştir. Kıbrıs adasının yüzde yedisine hâkim olunmuştur. Ada genelinde Türklerin dağınık yerleşmesinden dolayı nüfusun yüzde 65'i Rumların ve EOKA terör örgütünün tehdidi altında bulunmaktaydı.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Kıbrıs adasına yapılan müdahalenin son bulmasını, uluslararası anlaşmaların müsaade etmediği yabancı askerlerin adadan derhal ayrılmasını, garantör ülkeler olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin Kıbrıs'ta barışın sağlanması ve anayasal bir hükümetin kurulması için görüşmelere başlaması gerektiği kararını almıştır. ABD ise Makarios'a yapılan darbeye olduğu gibi Kıbrıs Barış Harekâtı'na da sert bir tepki göstermemiştir. Dışişleri Bakanı Kissinger, uzlaşa ve barışa savaş sonrası ulaşılacağını değerlendirmiştir.¹⁶⁵

Harekât sonrası Yunanistan'da ise bir karışıklık yaşanmaktaydı. Sürgünde bulunan Konstantinos Karamanlis Yunanistan'a dönerek yönetimi devralmış ve Yunanistan tekrardan demokrasiye dönüş yolu içerisine girmiştir. Bülent Ecevit bu durumu, Türkiye'nin garantör ülke sıfatı ile Kıbrıs adasına harekât düzenlemesi sonucunda Yunanistan'da altı yıldır süren cunta rejiminin üç gün içerisinde sona erdiğini ve Yunanistan'ın tekrar demokrasiye kavuşmasının Türkiye sayesinde olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁶

BM'nin ateşkes talebine karşı askerî harekâtı genişletmeyi gerekli gören Türkiye'de bu karar çeşitli eleştirilere neden olmuştur. Özellikle iktidar ortağı olan MSP bu durumu kamuoyunu etkilemek için kullanmaya çalıştığı

¹⁶⁴ 32. Gün Arşivi, "Kıbrıs Barış Harekâtında Neler Yaşandı",
<https://www.youtube.com/watch?v=9owC4fHLRlc> (Erişim: 24.06.2023).

¹⁶⁵ Oran, "Yunanistan'la İlişkiler", Türk Dış Politikası Cilt:1, s.743.

¹⁶⁶ Ecevit, Kıbrıs Gerçeği ve Irak Sorunu, s. 29.

değerlendirilmektedir. Aslında bu olay askeri olarak çok olumlu bir durum değildi. Yunanistan ile olası bir savaş ihtimaline karşı TSK askeri gücünü dağıtmak zorunda kalmıştı. Harekâtı icra eden birlikler öngörüldüğü ölçüde ilerlememiş, dar bir alanda kalmışlardı. Karamanlis'in politikaya dönmesini olumlu değerlendiren Türkiye, harekât sonucunda elinde tuttuğu bölgeyi diplomatik yollar ile genişleteceğini değerlendirerek 22 Temmuz günü yapılan ateşkes çağrısına olumlu cevap vermiştir ve Cenevre Konferansına katılmıştır.

Birinci Cenevre Konferansı ve konferansta imzalanan Cenevre Protokolü Türk siyaseti açısından büyük bir başarı olarak değerlendirilmektedir. Türkiye, Kıbrıs Harekâtı'nın hukuksal ve meşruluğunu kabul ettirmiş, Türk askerinin adadan çekilmesi için gerekli koşullarını onaylatmıştır. Ayrıca adadaki iki farklı toplumun varlığını ve Kıbrıslı Türkler'in özerkliğini kabul ettirmiştir.¹⁶⁷

İkinci Cenevre Konferansı ise Kıbrıs adasının anayasal statüsü ile ilgili konular için toplanmıştır. Türkiye, İkinci Cenevre Konferansı öncesi federasyon teziyle alakalı tüm çalışmalarını bitirmiştir. Merkezi yönetimin yetkileri sınırlandırılmış, yetkilerin büyük bir kısmı iki federe devlete bırakılmış şekilde çalışma yapılmıştır. Dışişleri Bakanı Turan Güneş tarafından heyet başkanına bizzat konferansta istenilen sonuçların elde edilememesi takdirinde ikinci bir harekâtın Türkiye tarafından yapılacağı bildirilmiştir. TSK komuta kademesi de ikinci bir harekât için hükümeti sıkıştırmaktaydı. Hatta kısıtlı bir alanda yığılmış bulunan Türk kuvvetlerinin olası bir saldırıda zor durumda kalacağı belirtilmiştir.

Turan Güneş kurulacak federatif devletin kesin sınır ile iki bölgeye ayrılmasında ısrarcı olmadığını, kantonlar bölgeleri olarak adlandırdığı bir öneri sunmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti'nde altı bölgede özel Kıbrıs Türk bölgesi kurulacak ve bir ana kanton ile diğer beş kantonun toplam yüzölçümü adanın yüzde 34'ünü içerisine alacaktı. Bu kantonları Türk idaresi yönetecek, bildirinin imzalanmasından iki gün içerisinde Yunanistan ve Kıbrıs Rumları silahlı kuvvetleri ve polis gücünün ana kantonu terk etmesi istenmekteydi.

---

¹⁶⁷ Oran, "Yunanistan'la ilişkiler", Türk Dış Politikası Cilt:1, s.746.

Yunanistan yetkilileri oyalama taktiği izleyerek zaman kazanmaya çalışmışlar ve bu öneriyi kabul etmemişlerdir. 14 Ağustos günü Kıbrıs adasına TSK tarafından ikinci harekât gerçekleştirilmiştir.

İkinci Kıbrıs harekâtını askeri anlamda daha planlı yürütülmüş ve TSK'nın Attila Hattı olarak isimlendirdiği hedefe ulaşılmıştır. Türkiye ulaştığı hat üzerinde ateşkes ilan etmiş ve harekâtı sonlandırmıştır.

CHP ve MSP arasında Kıbrıs Barış Harekâtı konusunda büyük anlaşmazlıklar söz konusuydu.¹⁶⁸ MSP cihattan, fetih hakkında söz etmekteydi. Erbakan, Ecevit'in bilgisinin olmadığı programlar düzenleyip açıklamalarda bulunmaktaydı.¹⁶⁹ MSP kanadı ateşkesin yapılmamasını, Kıbrıs'ın fethedilmesi gerektiğini düşünmekteydi. CHP ise bu durumun dünya kamuoyunda Türkiye'nin haksız duruma düşeceğini ve büyük güçlüklerle karşılaşacağını belirtmiştir.

Bülent Ecevit Kıbrıs Adası'nın tamamının alınmaması gerektiğinin altını çizmekte ve bu tutumunu 'yurtta sulh cihanda sulh' ilkesini doğrultusunda yorumlanmaktadır. Dış politika konusunda örnek aldığı Atatürk'ün gerçekçi dış politika vizyonuna sahip olduğunu Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer almayan Selanik için bir girişimde bulunmamasını örnek göstermiştir. Bu harekâtın amacının da fetih değil Kıbrıslı Türklerin can ve mal güvenliğini sağlamak olduğu ifade edilmiştir.¹⁷⁰

Uluslararası kamuoyu Türkiye'nin gerçekleştirdiği birinci harekâtı Yunanistan'ın Makarios'u darbe sonucu indirip, Enosis'i gerçekleştirmemesi için meşru görmekte iken ikinci harekâtı işgal olarak nitelendirmektedir. Bülent Ecevit, Kıbrıs adasına Yunanistan darbesine karşılık 1974 yılı temmuz ve ağustos aylarında yapılan iki aşamalı askeri harekâtın Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin sınırlarını oluşturduğunu ifade etmiştir.

31 Temmuz 1974 günü üç garantör ülke olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Dışişleri Bakanlarının ortak yayınladıkları bildiride Kıbrıs'ta iki ayrı

---

¹⁶⁸ Çolak, Bülent Ecevit Karaoğlan, s.178.

¹⁶⁹ Çolak, Bülent Ecevit'in Siyasal Anlayış ve Deneyiminde Dinin Yeri, s.144.

¹⁷⁰ Kayhan Sağlamer, Kıbrıs Barış Harekâtı-Ecevit Olayı Cilt 3, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1975, s.228-229.

yönetimin bulunduğunu tüm dünyaya açıklamışlardır.¹⁷¹ Ecevit, Türkiye'yi işgalci olarak adlandıran ülkeleri ve çevreleri esasen Türkiye'nin Kıbrıs'ın işgaline müdahale eden ülke olduğunu bilmelerine ve kabul etmelerine rağmen gerçek düşüncelerini aktarmadıklarını düşünmekteydi.

Uluslararası kamuoyunda Kıbrıs konusunda Türkiye'ye gelen tepkilere rağmen Kıbrıs meselesi tam olarak çözüme kavuşturulamamış, adanın iki tarafa bölünmesi yönünde gelişmeler olmuştur. 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuştur. Taraflar arasında 21 Şubat 1976 tarihinde ise Nüfus Mübadelesi Anlaşması imzalanmıştır. Türk ve Rum nüfusunun yer değiştirmesine neden olacak olan anlaşma toplumların iç içe geçmiş yapısını sona erdirmiştir. Kıbrıs adası kuzey ve güney olarak iki farklı etnik kesime ayrılmıştır.¹⁷² Bu önemli gelişme sonrası Bülent Ecevit Kıbrıs politikasında adada Türk ve Rum toplumunun ayrı ayrı bölgede yaşayabileceği federal düzeni savunmaya başlamıştır.

Türkiye, yapılan hukuki itirazlara garantör ülkelerin Cenevre Protokolü'nde iki toplumlu ve iki özerk yönetimli durumu kabul ettiklerini ve varılan noktanın Türkiye'nin tek taraflı yürüttüğü bir uygulama olmadığını dile getirmiştir. Bülent Ecevit garantör ülke Türkiye'nin harekâtı sonrasında Kıbrıs adasında sadece Türk toplumunda değil aynı zamanda Rum toplumunda da barış döneminin başladığını aktarmıştır.¹⁷³

3.3. SSCB ile İlişkiler-Komünizmle Mücadele

Sovyet Rusya ile ilişkiler Osmanlı Devleti zamanında başlamış, 16. ve 17. yüzyıllarda iki devlette güçlü olmasına rağmen, güç mücadelesine girişmemişlerdir. 18. yüzyıl sonlarına doğru Rusya, Osmanlı Devleti topraklarına yönelik yayılcı politika izlemeye başlamıştır.

I. Dünya Savaşı sırasında Rusya, Osmanlı topraklarındaki Doğu Anadolu bölgesini işgal etmiştir. 1917 yılında yaşanan Bolşevik Devrimi ile Rusya, Osmanlı Devleti için tehdit olmaktan çıkmıştır. Millî Mücadele döneminde ise Rusya yetkilileri Mustafa Kemal ile görüşmüş, emperyalist savaşa karşı

---

¹⁷¹ Ecevit, Kıbrıs Gerçeği ve Irak Sorunu, s. 29-30.

¹⁷² Balcı, Türkiye Dış Politikası, s. 166

¹⁷³ Ecevit, Kıbrıs Gerçeği ve Irak Sorunu, s. 31.

müttefik olarak para ve silah yardımı yapmak istemişlerdir. Millî Mücadele döneminde Ankara hükümeti SSCB'den yardım almıştır.¹⁷⁴

Dönemin uluslararası kuruluşu Milletler Cemiyeti Musul hakkında Türkiye Cumhuriyeti aleyhine aldığı karar sonucunda SSCB ile II. Dünya Savaşı sonuna kadar sürecek olan yakınlaşma dönemi başlamıştır. 17 Aralık 1925'te ise iki ülke arasında Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması imzalanmıştır.

İsmet İnönü döneminde SSCB'nin savaş pazarlıkları kapsamında boğazlardan üs talep etmesi ile ilişkiler bozulmuştur. SSCB 1946 yılında Türkiye'ye boğazların ortak savunulmasını belirten bir nota göndermiş ve bu nota Türkiye tarafından kabul edilmemiştir. Aynı yıl içerisinde ikinci kez SSCB'den aynı konuda nota alınması iki devlet arasındaki ilişkilerin daha da bozulmasına sebep olmuştur.

Bu gelişme Türkiye'nin SSCB ile dış politikasında bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye, SSCB tehdidine karşı ABD ile yakınlaşmış, II. Dünya Savaşı sonrasındaki askeri ve ekonomik hasarı iyileştirmek için ABD tarafından Marshall Planı devreye sokulmuştur.¹⁷⁵

Bülent Ecevit II. Dünya Savaşı'ndan sonra SSCB'nin Türkiye'den toprak talebi ve boğazları denetimi altına alma isteği sonucunda Türkiye'nin bölge merkezli dış politika anlayışını terk ettiğini ve yalnızlaştığını açıklamıştır. Türkiye'ye SSCB'den gelen baskı ve tehditler sonucunda, NATO üyesi olduğunu ifade etmiştir. İsmet İnönü'nün kendisine II. Dünya Savaşı sonrasında SSCB eğer toprak talebinde bulunmamış olsa idi Türkiye'nin bloklar dışında tarafsız bir ülke olacağını söylediğini ifade etmiştir.¹⁷⁶

Bülent Ecevit'in SSCB ile ilişkilerde söylem ve eylemlerinde Soğuk Savaş'ta yaşanan yumuşama sonrasında oluşan detant etkisinin olduğu görülmektedir. 1974 yılındaki koalisyon hükümeti protokolünde Türkiye'nin bloklar ve büyük devletler arasında cereyan eden yumuşamaya katkıda bulunmak için elinden geleni yapacağı ifade edilmiştir. Ayrıca yeni güvenlik

---

¹⁷⁴ Emre Kongar, 21 Yüzyılda Türkiye, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007, s.447.

¹⁷⁵ Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004, s.155.

¹⁷⁶ Bülent Ecevit, "Bölge Merkezli Dış Politika", Yeni Türkiye Dergisi, S. 3 (1995), s. 64-71.

anlayışı çerçevesinde NATO dışında kalan komşu ve yakın ülkelerle iyi dostluklar kurulma hedefi SSCB ile iyi ilişkiler kurulacağının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Demokratik solcuların CHP’de egemen olması ile partinin kalıplaşan dış politika çizgisi değişmiştir. Bülent Ecevit Batılı güçlerin terörizme destek verdiklerini ve Türkiye’nin iç işlerine müdahil olmaya çalıştıklarını değerlendirmektedir. Sovyetler Birliği’nin önderliğini yaptığı sosyalist blok ve üçüncü dünya ülkeleriyle ilişkilerini genişletmeyi ve geliştirmeyi önemli bulmaktadır.¹⁷⁷

Kıbrıs Barış Harekâtı öncesinde Bülent Ecevit SSCB ve sosyalist ülkelerle ilgili dostluk ilişkilerini güçlendireceklerini, ulusal yarara dayalı, bölge ve dünya barışına katkı sağlayabilecek ilişkiler içerisinde hareket edeceklerini ifade etmiştir.¹⁷⁸ Kıbrıs Barış Harekâtı, SSCB’nin Kıbrıs’a kadar genişleme hedefini sekteye uğratmıştır. Fakat SSCB Kıbrıs’ın bağımsızlığının koruma altına alınması için harekate olumlu yaklaşmıştır.¹⁷⁹

Bülent Ecevit 11 Haziran 1976 tarihindeki SSCB ziyaretinde, kurucu liderler Atatürk ve Lenin dönemlerine dayanan Türk-Sovyet dostluğunun Türk dış politikasının temel taşlarından biri olduğunu belirtmiştir.

“Türkiye, üyesi olduğu NATO’dan ayrılmaya bile daha geniş perspektife malik ilişkilere taraftardır. Çok yönlü tutum izlerken de ulusal savunma siyasetimizin bütünlüğü çerçevesinde onun yeniden gözden geçirilmesinin gerekliliğine inanıyoruz” demiştir.¹⁸⁰

Sovyetler Birliği’nin Türkiye’ye güven vermesinin önemine değinmiş, SSCB’nin güven verdikçe ilişkilerin süreceğini ifade etmiştir.¹⁸¹ Son yıllarda

---

¹⁷⁷ Çolak, Bülent Ecevit’in Siyasal Anlayışı, s.142.

¹⁷⁸ TBMM, Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 105’inci Birleşim, D.4 C.6, 03.07.1974, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c006/mm04006105.pdf> (Erişim: 27.06.2023).

¹⁷⁹ Kemal Haşım Karpat, Türk Dış Politikası Tarihi, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015, s. 288.

¹⁸⁰ “Ecevit Sovyet Başbakanı ile Görüştü”, Milliyet, 18.04.1976, <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1976/04/18> (Erişim:21.07.2023)

¹⁸¹ “Ecevit Sovyet Başbakanı ile Görüştü”, Milliyet, 18.04.1976, <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1976/04/18> (Erişim: 21.07.2023)

karşılıklı gelişen iki ülke ilişkilerinin bölgede ve tüm dünyada önemli bir barış unsuru olduğunun altını çizmiştir.¹⁸²

Bülent Ecevit öncelikli olarak ekonomik ilişkiler doğrultusunda SSCB ile iyi ilişkiler geliştirmek istemekteydi. SSCB ile Türkiye'nin ekonomik yapılarının birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olduğunu ve bu durumun iki ülke arasında işbirliğini kolaylaştıran etken olduğunu ileri sürmüştür. SSCB'nin Türkiye'deki altyapıların ve sanayinin gelişmesi için katkıda bulunmaya hazır olduğunu ifade etmiştir. SSCB'den teknoloji transferinin mümkün olduğunu, Türkiye'nin ihtiyacı olan yatırım malları ve ara malları SSCB'den karşılanabileceğini açıklamıştır. Ayrıca SSCB'ye tarım ürünleri satışında büyük olanaklar olduğunu açıklamıştır.¹⁸³

Ecevit ekonomi alanında iş birliğinin genişletilmesi ve geliştirilmesi kapsamında atılacak adımların iki ülke arasındaki dostluğun ve iş birliğinin önemli bir unsuru olduğunu belirtmiştir. Farklı siyasal rejimlere sahip ve farklı ittifaklara mensup olunmasının dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerinin ve çok yönlü iş birliğinin gelişimine engel olmadığını, iki ülkenin barış politikası yanlısı olduğunu, Birleşmiş Milletler Tüzüğü İlke ve Hükümlerine¹⁸⁴ bağlı olduklarını ifade etmiştir. 1977 yılından başlayarak Türkiye SSCB'den ekonomik yardım almaya başlamıştır. 1978 yılında ise SSCB'nin en çok dış ekonomik yardım yaptığı ülke Türkiye olmuştur.¹⁸⁵

1978 yılında koalisyon hükümeti kuran Ecevit dış politikada özellikle SSCB başta olmak üzere bütün komşu ülkeler ile dostluk çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesinden yana idi. ABD'nin Suudi Arabistan'a silah satışını onaylaması bunun yanında Türkiye'ye ambargo uygulaması sonucunda NATO'ya güvenilmesinin sorgulamaya yol açtığını açıklamıştır.

Bülent Ecevit ABD ambargosu altında Türkiye'nin göz ardı edilemeyecek kadar büyük ve önemli bir ülke olduğunu dile getirmiştir.

---

¹⁸² Barış Derneği, Dünya Barışına Yeni Katkı: Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkilerindeki Son Gelişmeler, İstanbul: Barış Derneği Yayınları, 1977, s. 15.

¹⁸³ Kesgin, "Bülent Ecevit", Türk Dış Politikasında Liderler, s. 306.

¹⁸⁴ Barış Derneği, Dünya Barışına Yeni Katkı, s. 15-16.

¹⁸⁵ Balcı, Türkiye Dış Politikası, s. 161.

Yaşanan bu durum ABD ve Batı müttefiki ülkelerde rahatsızlık yaratmış ve Türkiye'nin SSCB'ye daha yakın durmasına neden olmuştur.¹⁸⁶

1978 yılı haziran ayında yapılan Moskova ziyaretinde Bülent Ecevit ve Kosigin, Türkiye ile SSCB arasında dostluk ve iyi komşuluğa dayalı 'İyi Komşuluk ve Dostça İşbirliği İlkeleri Siyasal Belgesi' imzalamıştır.¹⁸⁷ Bu belge aslında 1972 yılında imzalanan 'İlkeler Deklarasyonu' anlaşmasının ekonomik olarak genişletilmiş şeklidir. Bu gelişme, Türk kamuoyunda büyük tepkilere neden olmuştur. İş birliği ve dostluk çerçevesi altında Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne teslimiyet anlaşmalarından biri olduğu muhalefetteki siyasi partiler tarafından dile getirilmiştir.¹⁸⁸ Bu belgede, kıta sahanlığı anlaşması, ticaret-ekonomi iş birliği anlaşmaları, kültür protokolü anlaşması imza altına alınmıştır.¹⁸⁹ Bülent Ecevit kıta sahanlığı konusunda aynı ittifakta yer aldıkları Yunanistan ile anlaşmazlığa dikkat çekerken SSCB ile bu konunun kolaylıkla çözülebildiğini ifade etmiştir.

Ecevit, SSCB ile iyi ilişkiler kurulmasının hem uluslararası ilişkilerde hem de savunma politikalarında öncelikli olduğunu ifade etmiştir. Sovyetler Birliği'nin de Türkiye ile barış ve karşılıklı güven ortamında ilişkilerini sürdürmek istediklerini, II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ile ilişkilerinde yapılan yanlışların bugünkü SSCB yönetiminden beklenmeyeceğini belirtmiştir.¹⁹⁰

Ecevit'in, sosyalist blok ile ilişkilerin geliştirilmesi çok yönlü dış politika olarak tarif edilmektedir. Türkiye'nin ABD güdümünde olan dış politika anlayışından bir nebze sıyrılması, dış ilişkilerini bir anlamda çeşitlendirmiş olduğunu değerlendirilmektedir. Bu anlayışın temelinde, Kıbrıs sorunu, Ege

---

¹⁸⁶Vefa Kurban, Giray Saynur Derman, "Türkiye'nin SSCB ve ABD İlişkileri (1960-1980)", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 35 (2015), s.28

¹⁸⁷ "Ekonomik Belge Bugün İmzalanıyor", Milliyet, 25.06.1978, <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1978/06/25>. (Erişim: 24.07.2023).

¹⁸⁸ "Siyasal Belge Bir Teslimiyet Anlaşmasıdır", Cumhuriyet, 25.06.1978, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 24.07.2023)

¹⁸⁹ "Ecevit Döndü Türk-SSCB Ortak Bildirisi Yayınlandı", Milliyet, 24.06.1978, <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1978/06/24> (Erişim: 24.07.2023).

¹⁹⁰ "Sovyetler", Cumhuriyet, 19.06.1976, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 24.07.2023).

sorunu, ambargo, ekonomik yardım gibi konularda Batı ülkelerinin ve Amerika'nın Türkiye'ye sırtını dönmesi vardır.¹⁹¹

Bülent Ecevit'in Türkiye'nin SSCB ile ilişkilerini iyileştirmesi ve geliştirmesi yönünde attığı adımların uluslararası basında Türkiye'nin süper güç ülkeleri arasında cazibe merkezi haline geldiği açıklanmıştır. Ecevit'in sosyalist blok ile yakın ilişkiler kurmasının ABD'nin uyguladığı silah ambargosuna yönelik baskı unsuru oluşturmak niyetinde olmadığı ifade edilmiştir.¹⁹²

Ecevit'in SSCB ile ilişkilerini geliştirme nedeni yarar sağlama anlayışına dayanmaktadır. Ecevit'in bu anlayışı benimsemesinde Türkiye'nin bloklar arasında bir değişime gitmesi düşünülmemelidir. Bülent Ecevit'in Türkiye ile SSCB arasındaki ilişkileri geliştirmesi yurtiçinde ve yurtdışında kaygı yaratmıştır.¹⁹³ Batı dünyası Ecevit'in bu yaklaşımını şantaj olarak değerlendirmiştir.¹⁹⁴ Abdi İpekçi bu durumu Batıya bir şantaj ya da Batıdan kopulması anlamına gelmediğini belirtmiştir.¹⁹⁵

Bülent Ecevit ise, ABD ve diğer NATO üyesi ülkeler ile ilişkilerin iyi yönde olmaması, Batılı kaynakların ekonomik krizde olan Türkiye'ye kredi vermemesi üzerine 4 Kasım 1978 günü CHP 7. Olağanüstü Kurultayında yaptığı konuşma geniş yankı uyandırmıştır. Ecevit,

“Cumhuriyet tarihimizin en sıkışık, en bunalımlı dönemindeyiz. Ama şunu inanarak söylüyorum ki kimse bu durumumuzdan yararlanmak suretiyle Türkiye'yi bu hükümet işbaşındayken sıkıştırılamayacaktır. Çünkü bizi sıkıştırdıkları, sırtımızı dayadıklarını sandıkları duvarda bütün dünyaya kapılar açmıştır bu hükümet. Eğer biz buna rağmen bu duvarın ötelere geçemiyorsak, arkamızda bir duvar olduğu için değil kendi sorumluluk duygumuz onu gerektirdiği için kendi takdirimiz öyle olduğu için geçmiyoruz.”

---

¹⁹¹ Faruk Ataay, Kriz Kısacasında Chp Hükümeti (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005, YÖK Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 159797), s. 235.

¹⁹² “AP Ajansı: Ecevit Süper Güçlerin Cazibe Merkezi Haline Geldi”, Cumhuriyet, 21.06.1978, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 24.07.2023).

¹⁹³ Çayhan, “Bülent Ecevit'in Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları”, ed. Haydar Çakmak, s.90

¹⁹⁴ Koloğlu, Kim Bu Ecevit, s.528-532

¹⁹⁵ “Moskova'da Durum”, Milliyet, 24.07.1978, <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1978/07/24> (Erişim: 05.07.2023).

Diye konuşmuştur.¹⁹⁶

Bülent Ecevit Türkiye’de petrol olduğunu 1978-1979 yılları içerisinde SSCB ile yapılacak çalışmalar ile petrolün çıkarılıp işletilmesi için çaba göstereceklerini ifade etmiştir. Ayrıca Bülent Ecevit’in başbakanlığı döneminde sulama ve enerji tesisleri üzerine SSCB ile işbirliğini gerçekleştirilmesi önemli diğer gelişmelerdir.

Türkiye SSCB ile ilişkileri iyi yönde devam ederken bile ABD’yle müttefik ve NATO üyesi bir ülkedir. ABD’nin silah ambargosunu kaldırması sonrasında Türkiye ABD üslerini aşamalı olarak tekrar faaliyete geçirmiştir. Buna karşın Sovyetler Birliği Kıbrıs sorununu ön plana çıkarmış ve Türkiye-Yunanistan gerginliğinin artması için çaba göstermiştir.

Bülent Ecevit, demokratik rejim içerisinde komünizmi önlemenin en etkili çözümünün demokratik solu güçlendirmek olduğunu dile getirmiştir. Bu çözüm yolunun dünyada da bilindiği gerçeğini, komünizmle mücadele eden ülkelerin izlediği siyasi metot olarak açıklamıştır.

İsveç, Norveç, Danimarka, Federal Almanya’da demokratik sol partilerin iktidarda olduğunu, İngiltere, Belçika, Avusturya ve İtalya’da bazen tek başlarına, bazen de iktidar ortağı olarak hükümetlerde yer aldıklarını dile getirmiştir. Kanada ve Fransa gibi ülkelerde demokratik solun her geçen gün güçlendiğini Yeni Zelanda, Avustralya, İsrail ve Avustralya’da demokratik sol partilerin iktidara geldiğini ifade etmiştir.¹⁹⁷

Komünizme varan aşırı solun, özel mülkiyeti ve teşebbüs özgürlüğünü reddettiğini ifade etmiştir.¹⁹⁸ Özel mülkiyetin, miras hakkının ve teşebbüs özgürlüğünün ortadan kaldırıldığı toplumlarda ekonomik faaliyetlerin devlet elinde toplanacağını ve bu durumda devletin denetlenemeyecek kadar güçleneceğini ve halkın hiçbir şekilde hak aramayacak biçimde zayıflayacağını belirtmiştir.¹⁹⁹

---

¹⁹⁶ Cüneyt Arcayürek, Demokrasinin Sonbaharı 1977-1978, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1985, s.528

¹⁹⁷ CHP, Bülent Ecevit Diyor Ki, Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Yayınları, 1971, s.25.

¹⁹⁸ Ecevit, Ortanın Solu, s. 20.

¹⁹⁹ Ecevit, Ortanın Solu, s.34.

Bülent Ecevit Türkiye'de 'ortanın solunun açtığı kapıdan komünistler geçti' gibi yaklaşımlar olduğunu belirtmiştir. Komünizmi önlemek maksadıyla demokratik solu engellemeye çalışanların dünyada Türkiye'nin yalnız başına kalmasına neden olacaklarını ifade etmiştir. Demokratik solun iktidarda ya da güçlü olduğu ülkelerde komünizmin gerilediğini belirtmiştir.

“Bir ülkede demokratik sol ne kadar güçlüyse, komünizm o kadar güçsüzdür. Dünyada bunu doğrulayacak pek çok örnek gösterilebilir, fakat bunun yalanlayacak bir tek örnek gösterilemez”

Şeklinde konuşmuştur. Komünizmin hiçbir zaman demokratik rejim içerisinde iktidara gelemeyeceğini, gelse bile komünizm olarak kalamayacağını çünkü komünizmin dikta yolu ile iktidara geldiğini açıklamıştır.²⁰⁰

3.4. Üçüncü Dünya Algısı

II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sistemde ABD'nin liderliğini yaptığı Batı Bloğu ve SSCB'nin liderliğini yaptığı Doğu Bloğu ülkeleri iki kutuplu siyasi sistemi oluşturmuştur.

Batı Bloğu ülkelerinin siyasi-askeri kanadı NATO, Doğu Bloğu ülkelerinin siyasi-askeri kanadı ise Varşova Paktı'dır. Batı Bloğunun ekonomi örgütü AET daha sonrasında AT, Doğu Bloğunun ekonomi örgütü ise Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON)'dur. İki kutuplu sistem çökünceye kadar dünya siyasi, askeri ve ekonomi çerçevesinde bu iki gruba ayrılmıştır.

Bu iki blok güç merkezinin dışında kalan birçok ülke bulunmaktaydı. Bu ülkeler iki bloktan farklılığını öne çıkarmak için 'üçüncü dünya ülkeleri' olarak adlandırılmıştır.

Batı ve Doğu Blokları dışında kalan tüm ülkeleri kapsayan bir terim olan üçüncü dünyayı tarif etmek için ekonomik olarak zayıf olan ülkelere yoksul, az gelişmiş; siyasal olarak tarafsız, bağlantısız terimleri de kullanılmıştır.²⁰¹

²⁰⁰ CHP; Bülent Ecevit Diyor Ki, s.26.

²⁰¹ Faruk Sönmezoğlu, “Bağılantısız Üçüncü Dünya'dan Çevre Ülkeleri'ne”, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Dergisi, S. 41 (2009), s.3.

1950’li yıllardan başlayarak 1960’lı yılların sonuna kadar sömürge ülkelerin bağımsızlıklarını kazanması ve uluslaşması ile üçüncü dünya ülkelerinin sayısında artış olmuştur.²⁰² Üçüncü dünya ülkeleri ya da bağlantısız ülkeler, kapitalist veya komünist blok içerisinde olmayan ülkeleri içeren, Latin Amerika, Güney- Güneydoğu Asya ve Ortadoğu ülkelerini kapsayan harekettir.

Üçüncü dünya ülkeleri kendi aralarında ekonomik kalkınmalarını sağlamak ve bir siyasi istikrar oluşturma çabasına girmişlerdir. Üçüncü dünya ülkeleri (bağılantısız ülkeler) Batı Bloğu ve Doğu Bloğu ile ilişkilere çok fazla önem vermeyip az gelişmiş, gelişme çabası içerisinde olan ülkeler ile ilişkilere öncelik vermiştir. Hindistan, Mısır ve Yugoslavya bağlantısızlar hareketinin liderliğini yapmışlardır.²⁰³

Bağılantısız Ülkeler Hareketi, soğuk savaş döneminin ilk yıllarındaki Asya ve Afrika konferansları ile büyümeye başlamıştır. 1955 yılındaki Bandung Konferansında ve 1961 yılındaki Doruk Toplantısında temel ilkeleri belirlenmiştir.²⁰⁴ Bağlantısızlar hareketinin barış içerisinde sürdürülebilmesi ve geliştirilebilmesi için 1955 yılındaki Bandung Konferansında aldıkları siyasi bağımsızlıklarını kazanmak, askeri ittifaklara katılmamak, ulusal kurtuluş mücadelelerini desteklemek, ikili ittifak oluşturmamak, başka ülkelerin kendi topraklarında askeri üs kurmalarına müsaade etmemek kararları temel ilkelerini oluşturmuştur.²⁰⁵

Bülent Ecevit’in bu konulardaki dış politikaya yaklaşımı 1973 yılında hükümet ortağı oldukları MSP ile koalisyon hükümeti programında belirtilmiştir. Türkiye’nin tarihsel, geleneksel ve manevi bağlarının bulunduğu ülkeler ile iyi ilişkilerde bulunmak ve bağımsızlığına ulaşma

---

²⁰² Sönmezoğlu, “Bağılantısız Üçüncü Dünya’dan Çevre Ülkeleri’ne”, s.3.

²⁰³ Tarihvakti.com, ‘Bağılantısızlar Üçüncü Dünya Ülkeleri’, 05.10.2022, https://tarihvakti.com/baglantisizlar/#Baglantisizlar_Kimlerdir (Erişim: 17.07.2023).

²⁰⁴ Okan Yüksel, “Bağılantısız Ülkeler Hareketi ve 3. Dünya”, Politik Akademi, 21.11.2010, <https://politikakademi.org/2010/11/baglantisiz-ulkeler-hareketi-ve-3-dunya/> (Erişim: 19.07.2023).

²⁰⁵ Tarihvakti.com, ‘Bağılantısızlar Üçüncü Dünya Ülkeleri’, 05.10.2022, https://tarihvakti.com/baglantisizlar/#Baglantisizlar_Kimlerdir (Erişim: 17.07.2023).

çabası içerisinde olan ve bağımsızlığına yeni kavuşmuş ülkeler ile özel yakın ilişkiler kurulması ve geliştirilmesi hükümetin hedefi olmuştur.²⁰⁶ 1974 yılındaki hükümet programında da Ortadoğu, Asya ve Afrika ülkeleri ile ticari ve iktisadi ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu ilişkilerin ekonomik sömürüyü de engelleyeceği vurgulanmıştır.

Bülent Ecevit, bir ülkenin değişmez unsurlarının tarihi ve coğrafyası olduğunu belirterek, Türkiye'nin tarihsel ve coğrafi bakımdan Balkan, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz ülkesi olduğunu ve dış politikada öncelikli alanlarının bu bölgeler olduğunu belirtmiştir.²⁰⁷ Bülent Ecevit'in bu dış politika yaklaşımı ile oluşturmak istediği üçüncü dünya üyesi Ortadoğu ve Doğu Akdeniz ülkeleri ile iyi ilişkiler için Türkiye'nin NATO üyeliğinin de uyumlu olarak devam etmesi gerektiğini, Batı ülkeleri ile ilişkileri durdurmak ya da yavaşlatmak niyetlerinin olmadığını ifade etmiştir.

Bülent Ecevit 1973 yılında başlayan Arap-İsrail savaşında Filistin'i ve Arap ülkelerini destekleyici ifadeler kullanmış ve dış politika yürütmüştür. İsrail'in 1967 yılında haksız işgal ettiği toprakları bırakmasını belirtmiş ve BM'de Arap ülkelerini destekleyici bir yaklaşım sergilemiştir. 1973 Arap-İsrail savaşında Türkiye, İsrail'e ABD tarafından yardım edilmesine engel olmak amacıyla İncirlik Üssü'nün kullanımını kapatmıştır. SSCB'nin ise Arap ülkelere yardım götürebilmesi için hava sahasının kullanılmasına izin vermiştir.

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) Türkiye'nin bu izlediği politika sonucunda Türkiye'ye petrol ihracı konusunda herhangi bir sıkıntı yaşatmamıştır. 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekati'nda Türkiye'ye Libya lideri Kaddafi tarafından askeri malzeme yardımı yapılmıştır.²⁰⁸

Ecevit' in üçüncü dünya ülkesi olan Ortadoğu ülkeleriyle iyi ilişkiler içerisinde olunmasına büyük önem vermesi hükümet programlarında da görülmektedir. MSP ile kurduğu koalisyon hükümeti programında Ortadoğu'daki silahlı çatışmaların sona erdirilip taraf ülkelerin uzlaşmalarının

---

²⁰⁶ Balcı, Türkiye Dış Politikası, s. 160.

²⁰⁷ Balcı, Türkiye Dış Politikası, s. 159.

²⁰⁸ Baskın Oran, "Orta Doğu'yla İlişkiler" 'Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt:1 1919-1980, İletişim Yayınları, 2019, s.784-796.

gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararın uygulanmasının Ortadoğu'da barışın tesisi için çok önem taşıdığı belirtilmiştir.²⁰⁹

Koalisyon hükümeti dışişleri bakanı Turan Güneş yaşanan petrol krizini ülke ekonomileri yetersiz ülkelerin üretim için alacakları ham maddelerden kâr elde edemediğini, ekonomik anlamda gelişmiş ülkelerin petrol krizi karşısında yaşadıkları ekonomik zorlukları kolayca atlattıklarına değinmiştir. Türkiye'nin de bu gibi yaşanacak krizler için bir an önce ekonomisinin gelişmiş ve hızla sanayileşmiş bir ülke olması gerektiğini ve petrol üreten ülkeler ile geliştirilen iyi ilişkiler neticesinde Türkiye'de yatırım yapabileceklerini belirtmiştir.²¹⁰ Arap-İsrail savaşı için ise İsrail'in elinde bulundurduğu toprakları haksız ele geçirdiğini ve Türkiye'nin bu görüşünü koruduğunu, zor kullanarak İsrail'in sınırlarını genişletmesine karşı ve Filistin'in yanında olduklarını ifade etmiştir.

Bülent Ecevit iktidar olduğu dönemlerde Türkiye'nin önemli komşuları ve üçüncü dünya ülkeleri olan Irak ve İran ile ilişkilerde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Irak ile petrol konusunda, İran ile gaz konusunda önemli adımlar atılmak için çaba gösterilmiştir. Ayrıca Bülent Ecevit, Kıbrıs konusunda İran'ın Türkiye'ye verdiği ekonomik ve siyasi desteği karşısında memnuniyetini ifade etmiştir.

Bülent Ecevit İran ile yakın dostluk kurulmasına çok önem verdiğini, kültürel, ekonomik ve siyasi olarak iş birliği yapmak istediklerini ve bu iş birliğinin dünya ve bölge barışına katkı sağlayacağını belirtmiştir. 1979 yılında Bülent Ecevit'in başbakanlığı döneminde kendi siyasi anlayışına çok zıt bir rejim olan İran Devrimi'ne ılımlı yaklaşmıştır. Ayetullah Humeyni Türkiye ve İran'ın dost ve kardeş ülkeler olduğunu açıklamıştır. Komşu iki ülke arasında birbirlerini desteğe dayalı işbirliği olması yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Bülent Ecevit ise Humeyni'ye bir kutlama mesajı

---

²⁰⁹ T. C. Başbakanlık, Türkiye Cumhuriyetleri Hükümetleri (1960-1978) Cilt 2, Başbakanlık Basımevi: Ankara, 1978, s.307.

²¹⁰ ‘‘Dışişleri Bakanı Güneş, ‘Petrol Üreten Ülkelerin Türkiye’de Yatırıma Girişebileceklerini Açıkladı’’, Cumhuriyet, 17.02.1974, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 22.07.2023)

göndermiş ve İran'daki yeni rejimin hayırlı olmasını dilemiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi yönündeki isteğini bildirmiştir.

İran ile iyi ilişkiler sürdürmek isteyen Bülent Ecevit, ABD ile İran sorunu konusunda ise işbirliği yapmaktan kaçırılmıştır. Amerikan askeri birliklerinin ve araçlarının Türkiye üzerinden İran'a intikal etmesine izin vermemiştir. Ecevit Türkiye'nin laik bir ülke olmasının yanında İran ile iyi ilişkilerde bulunan komşu ülkeler olduklarını ifade etmiştir.

Bülent Ecevit Irak ve Libya'yı ziyaretleri sırasında karşılıklı işbirliğinin güçlendirilmesi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için görüşmeler yapmıştır. Ayrıca Libya ile askeri alanda işbirliği yapılması için girişimlerde bulunmuştur. Libya ile ortak savunma sanayi yatırımları yapılması için anlaşma sağlanmış ve Türkiye'den silah satın alması kararlaştırılmıştır. 1974 yılında Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin ile petrol boru hattı konusunda anlaşma sağlamıştır. İki dost ülke arasında sorunların rahatlıkla çözüme kavuşabildiği yorumları yapılmıştır.

Bülent Ecevit, Türkiye'nin bağlantısız ülkeler ile yürüttükleri çok yönlü dış ekonomi politikaları sayesinde ilişkilerin gelişme içerisine girdiğini belirtmiştir. 1973 yılında yaşanan petrol krizi ile 1974 yılında yapılan Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında ABD'nin uyguladığı ambargo Türkiye'nin üçüncü dünya ülkeleri ile yakın ilişkiler kurmasına neden olmuştur.

Türkiye, Körfez ülkeleri, Libya, Suudi Arabistan ve Irak ile ekonomik anlamda iş birliği içerisine girmiştir. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) mücadelesine destek vermiş ve 1976 yılında FKÖ'yü tanımıştır. Bülent Ecevit, bölge barışının sağlanması için Arapların ve Filistinlilerin hakkı olan toprakların işgal edilmesine son verilmesi gerektiğini, çözümün meşru yollar ile aranmasının kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır. FKÖ'yü resmen tanıyacıklarını dile getirmiştir.²¹¹

---

²¹¹ ‘‘Ecevit: FKÖ’yü Resmen Tanıyacağız’’ Cumhuriyet, 24.02.1978,

<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 15.07.2023)

1979 yılında ise örgütün Türkiye’de büro açmasına izin vermiştir.²¹² 1979 yılında Ankara’daki Mısır Büyükelçiliği’nin Filistin uyruklu kişilerce işgal edilmesi olayı bile FKÖ’nün büro açmasına bir engel teşkil etmemiştir. Bülent Ecevit’in bu olayı FKÖ’nün yapmadığına emin olduğunu dile getirmiştir. FKÖ’yü haklı davalarında desteklediklerini ifade etmiştir.

Bülent Ecevit Bağlantısız Ülkeler Hareketinin BM’de alınacak kararlarda önemli rolü bulunan Yugoslavya ile ilişkileri geliştirmeye önem vermiştir. 1978 yılındaki Yugoslavya gezisinde Tito ile görüşen Bülent Ecevit, bu gezisinde uluslararası barışın sağlam temellere dayanması gerektiğini, hâkim olacak barış temelli bir dünyada yeni bir ekonomik düzenin kurulmasının gerekliliğini ifade etmiştir. Türkiye ile Yugoslavya arasındaki iş birliğinin başarılı olarak devam etmesiyle bölgede iş birliği ve dayanışmaya katkı sağlayacağını belirtmiştir. Yıllardır Yugoslavya’nın sürdürdüğü federal sistemin Kıbrıs içinde Türkiye’nin önerdiği federal çözüm için örnek olduğunu ifade etmiştir.²¹³

Bülent Ecevit başbakanlık dönemlerinde Endonezya ve Çin Halk Cumhuriyeti ile de Türkiye’nin ilişkilerinin geliştirilmesi için çaba göstermiştir. Endonezya ile kurulacak iyi ilişkiler sayesinde Güneydoğu Asya ve Ortadoğu ile Türkiye arasında köprü oluşturma amacındadır. Çin Halk Cumhuriyeti ile oluşturulacak iş birliğinin diğer Asya ülkeleri ile kurulacak yakınlıklar için zemin hazırlayacağını düşünmektedir.

Ecevit hükümetinin Dışişleri Bakanı Gündüz Ökçün, Çin Halk Cumhuriyeti’nin dünya siyasetindeki etkisine değinmiştir. Türkiye’nin Ortadoğu ve Asya ülkeleri ile çok yönlü politika izleme çizgisinde olduğunu

---

²¹² Mustafa Cem Ünal, Bülent Ecevit’in Dış Politika Anlayışı ve Türk Dış Politikasına Etkileri (1972-1980) (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2022, YÖK Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 772420), s. 347-353.

²¹³ ‘‘Ecevit: Federal Sistemde Yugoslavya’nın Başarısı, Kıbrıs İçin En Büyük Esin ve Cesaret Kaynağı Oldu.’’ Cumhuriyet, 14.04.1978, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 20.07.2023)

ve Çin Halk Cumhuriyeti ile kurulan ilişkilerin bu politika paralelinde ele alındığını ifade etmiştir.²¹⁴

Bağılantısız ülkeler ile ekonomi başta olmak üzere ilişkilerin kurulmasında hedeflenen yerlere gelinememesi ülke siyasetinde eleştirilere neden olmuştur. Ecevit, söz konusu ülkelerin adı üzerinde bağlantısız yani herhangi bir ittifaka üye olmadıklarını, Türkiye'nin ise Batı Bloğu ittifakına üye olduğunu belirtmiştir. Buna rağmen az gelişmiş ve gelişme sürecinde olan ülkeler ile oluşturulan ekonomik iş birliği ve dayanışmanın ülkeler arasında sağlam ve sıkı ilişkiler kurduğunu, Türkiye'nin bu gibi ülkelere güven verdiğini ifade etmiştir.²¹⁵ Bağlantısızlar hareketi üyesi ülkeler ile ilişkilerin artarak devam edeceğine işaret etmiştir.²¹⁶

Bülent Ecevit bir süredir bağlantısız ülkelerin aralarında yeni bir ekonomik düzen yaratma çabalarının var olduğunu dile getirmiştir. Kuzey-Güney Diyalogu olarak adlandırılan ve BM çatısı altında yürütülen az gelişmiş ya da gelişme sürecindeki ülkelerin yeni ekonomik modeli oluşturmak istediklerini ifade etmiştir. CHP hükümeti sayesinde Türkiye'nin bu ekonomik modelin inşası için görüşüne başvurulmuş ve desteği istenen bir duruma geldiğini belirtmiştir.²¹⁷

Bülent Ecevit ulusal bağımsızlık mücadelesi veren ülkelere Türkiye'nin verdiği açık ve inandırıcı desteklerin başta bağlantısız ülkeler olmak üzere tüm dünyada Türkiye'nin saygınlığını arttırdığını belirtmiştir. Bülent Ecevit Ortadoğu ve İslam ülkesi olan üçüncü dünya ülkelerinin emperyalist devletlere karşı mücadele etmelerini destekleyen tavır içerisinde hareket etmiştir. Ecevit'in kurduğu 3. Koalisyon Hükümeti programında ezilen ulusların kurtuluş mücadelelerinin desteklendiği ve Türkiye'nin emperyalizmin karşısında olduğu ifade edilmiştir.

Bülent Ecevit Afrika'daki tarafsız ülkelere de özel önem göstermiştir. Afrika ülkeleri ile iyi ilişkilerin olmasının BM'de güçlü olmanın koşulu

---

²¹⁴ "Ecevit: Çin ile Türkiye Arasında Hiçbir Sorun Yok", Cumhuriyet, 13.06.1978, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 20.07.2023)

²¹⁵ Ecevit, Dış Politika, s. 243.

²¹⁶ Mustafa Cem Ünal, Bülent Ecevit'in Dış Politika Anlayışı, s.360.

²¹⁷ Ecevit, Dış Politika, s. 244.

olduğunu ve manevi bağlar dolayısıyla iyi ilişkiler kurulmasını savunmaktadır. Türk kurtuluş hareketinin Afrika kıtasındaki ülkelere ilham kaynağı olduğunu ifade etmiştir. Bu sebep üzerine bu ülkeler ile ekonomik ilişkiler kurulması ile ülke dostluklarının artacağını söylemiştir.²¹⁸

14 Haziran 1979 tarihinde CHP TBMM Grubunda yaptığı konuşmada; Namibya hareketinin henüz çözüm aşamasına ulaşamadığını ve devam eden bağımsızlık hareketi olduğunu BM nezdinde Namibya Konseyinin kurulduğunu belirtmiştir.

“Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansı’nda, Birleşmiş Milletler çerçevesindeki Namibya Konseyini temsil etme görevi, bu konsey tarafından Türkiye’ye verilmiştir, Türkiye’nin Birleşmiş Milletler ‘deki baş temsilcisine verilmiştir. Bu da bu konuda, o arada Kuzey-Güney diyalogunda Türkiye’nin nasıl bir ağırlık kazandığını gösterir.”

İfadesini kullanmıştır.²¹⁹

---

²¹⁸ Nedret Uğur, Yeni Türkiye ve CHP, İstanbul: Özgür Yayınları, 1974, s. 57.

²¹⁹ Ecevit, Dış Politika, S. 244-245.

4. BÖLÜM

DSP DÖNEMİ BÜLENT ECEVİT DIŞ POLİTİKASI

4.1. ABD ve NATO ile İlişkiler

Bülent Ecevit SSCB'nin dağılması sonrasında Türkiye'nin bölge merkezli dış politika geleneğini sürdürebileceği bir ortamın oluştuğuna ve ABD ile işbirliği yapma olanaklarının oluştuğuna dikkat çekmektedir. Bu yeni dönemde Türkiye'nin AB üyeliği ve PKK (Kürdistan İşçi Partisi) ile mücadele gibi konularda ABD ile yakın ilişkiler kurulmasının gerekliliğini düşünmektedir. 1990 sonrasında kurulan 4. ve 5. Ecevit Hükümetlerinde ABD ile ikili ilişkilerde karşılıklı çıkar ve ittifak vurgusu yapılmıştır.

Bülent Ecevit ABD'nin her talebinin gerçekleştirildiği bir ikili ilişkiye karşı olduğu gözlenmektedir. Türkiye'nin ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda ABD politikalarına karşı çıkılması ve yapılmaması gerektiğini ifade etmiştir.²²⁰

2 Ağustos 1990 günü Irak Kuveyt'i işgal etmiştir. ABD bu saldırı üzerine Basra Körfezine uçak gemisini göndermiştir. ABD Başkanı George Bush Irak'ın ABD'deki mal varlığına el koyduklarını ve Ortadoğu ülkelerinden petrol ithalatını durdurduklarını açıklamıştır.²²¹ Irak'ın Türkiye'ye petrol boru hattını kesmesi sonucunda Türkiye ABD'nin yanında yer almıştır. Turgut Özal Irak'tan Türkiye'nin korkmadığını belirten açıklamalar yapmıştır. ABD ile aynı safta yer alarak savaşa girilmesini, Musul ve Kerkük'ü alma tasarısını TBMM'ye taşımıştır. Mecliste yapılan uzun tartışmalar sonucunda Türkiye'ye saldırılması halinde savaş ilanı izni çıkarılmıştır.²²²

Bülent Ecevit'in bu dönemi değerlendirirken yaşanan Körfez Bunalımı hakkında ABD'nin Irak'ın bölünüp parçalanması için bir tuzak kurduğunu ifade etmiştir. Fakat bu tuzağa Irak'ın da Amerika'nın da Sovyetler Birliği ve

---

²²⁰ Kesgin, "Bülent Ecevit", Türk Dış Politikasında Liderler, s. 281.

²²¹ "Irak Kuveyt'i İşgal Etti", Cumhuriyet, 03.08.1990,

<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 01.08.2023)

²²² "Özal Nasıl Frenlendi", Milliyet, 14.08.1990,

<https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1990/08/14> (Erişim: 01.08.2023)

Türkiye'nin de düştüğünü belirtmiştir.²²³ Irak'ın askeri güç olarak çok büyümesi ve nükleer silah üretebilecek duruma gelmesinin başlıca nedeni olarak ABD ve SSCB'yi görmektedir. İngiltere, Fransa ve Almanya'nın yıllarca bu büyümeye katkı sağladığını ifade etmiştir.²²⁴

Ecevit ABD'nin dünya petrol piyasasına hâkim olmak istemesini, Irak'ı parçalayamasa bile baskı altında tutarak kontrol etmek istemesini, İsrail'i güvencesi altına almaya çalışmasını ABD'nin bölgedeki hedefleri olarak açıklamıştır. Ayrıca Doğu-Batı yakınlaşması ile sıkıntıya giren Amerikan silah sanayisinin Körfez kriz sayesinde yeniden canlandığını ifade etmiştir.²²⁵

Bülent Ecevit ABD Başkanı George Bush'un Kuveyt ziyareti sonrasında suikasta uğradığı iddiası ile ABD tarafından Irak'ın bombalandığını fakat Bosna Hersek'te yüz binlerce insanın ölümüne tepki verilmemesini eleştirmiştir.²²⁶ Irak'a saldırısındaki amacın Irak'ın bölünmesine doğru sürüklenmesinin ABD tarafından istendiğini belirtmiştir.

ABD'nin Irak'ta oluşturduğu kaos ortamında Irak'ın yanında Türkiye'nin çok büyük zarar gördüğünü ve görmeye devam edeceğini söylemiştir.²²⁷ 1991 yılında milletvekili olarak TBMM'ye giren Bülent Ecevit, Türk dış politikasının Amerikan dış politikası güdümünden çıkması gerektiğini ve Türkiye'nin dış politika sorunlarına Amerika penceresinden değil Türkiye'nin kendi penceresinden bakılması gerektiğini ifade etmiştir. Irak'ın parçalanıp bölünmesinin Türkiye'nin çok büyük zararına olacağını söylemiştir.

Amerika ile bir dönem ilişkiler Çekiç Güç çerçevesinde cereyan etmiştir. ABD ve Batı ülkeleri Kürt meselesi konusunda Türkiye'ye baskı yapmaktaydılar. Türkiye, Kürtleri Saddam Hüseyin'den korunmak amacıyla

---

²²³ Ecevit, Dış Politika ve Kıbrıs Sorunu, s. 379.

²²⁴ Ecevit, Dış Politika ve Kıbrıs Sorunu, s. 378.

²²⁵ Bülent Ecevit, Körfez Bunalımının Öncesi ve Sonrası, Ankara: DSP Yayınları, 2003, s. 37.

²²⁶ Cemile Tarhan, Bülent Ecevit ve Türk Dış Politikası, s.97.

²²⁷ TBMM, Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 118'inci Birleşim, D. 19 C. 37, 29.06.1993, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c037/tbmm19037118.pdf> (Erişim: 03.08.2023)

ülkede Çekiç Gücün varlığını uzatmıştır. Çekiç Gücün Türkiye’de varlığının devam etmesi çeşitli eleştirilere neden olmuştur. Bu eleştirilerin başında PKK terör örgütüne yardım yapıldığına, Kuzey Irak’ta otorite boşluğuna sebebiyet verdiğine ve bir Kürt devletinin kurulmak istenmesine Çekiç Gücün destek sağladığı düşünülmektedir.²²⁸

Bülent Ecevit de Çekiç Güç konusunda eleştirilerini ve düşüncelerini ifade etmiştir. 25 Ağustos 1992 günü TBMM konuşmasında Çekiç Gücünün neden olduğu Kuzey Irak’taki otorite boşluğunun oluştuğunu, PKK terör örgütünün orada her türlü silah ve teçhizat bulabileceğini ve yerleşebileceğini ve de Türkiye’ye kolaylıkla sızabileceğini ifade etmiştir. 1996 yılında ise Çekiç Gücün sona erdirileceği ve yerine farklı bir gücün Türkiye’de var olacağı ifade edildiğinde Bülent Ecevit Çekiç Gücün değişmediğini bunun yerine sadece isim değişikliğine uğradığını belirtmiştir.²²⁹

Bülent Ecevit’in koalisyon hükümetinin kurulması sonrasında hükümet olarak ulusal çıkar ve dostluğa dayalı ABD ile ilişkilerinin yürütüleceğini ve ilişkilerin geliştirilmesinin hedefleri olduğunu söylemiştir. Irak’ın toprak bütünlüğünün Türkiye için hayati nitelikte değer taşıdığını ifade etmiştir. Hükümet olarak ABD ve Irak arasındaki sorunların çözülmesinde ve Irak’ın toprak bütünlüğün bozulmaması için gereken neyse onun yapılacağını ifade etmiştir.

Bülent Ecevit ABD ile ilişkilerde kamuoylarının da etkisini dile getirmiştir. ABD kongre ve senatosunun dış politikada etkisini açıklarken lobilerinde dış politika etkisine dikkat çekmiştir. Bu etkilerden dolayı ABD ile ilişkilerde her zaman sorunlar ile karşılaşılacağını ifade etmiştir.

2000’li yıllara gelinirken Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiler başta ticaret olmak üzere enerji, bölgesel iş birliği, güvenlik ve Kıbrıs başlıkları altında şekillenmiştir. Dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz AB’nin Türkiye’yi dışladığı zamanlarda ABD ziyaretinde öne çıkan bu başlıklar iki yıl sonra

---

²²⁸ Baskın Oran, ‘‘ABD ve NATO’yla İlişkiler’’, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt:2 1980-2001, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, s. 263.

²²⁹ Tarhan, Bülent Ecevit ve Türk Dış Politikası, s. 99

1999 yılında Başbakan olan Bülent Ecevit'in ziyaretinde de yine ön plana çıkmıştır.

1999 yılında gerçekleşen depremin neden olduğu ekonomik krizin atlatılmasına yardımcı olacak ABD'den gelecek ekonomik yardım, ekonomik ilişkileri diğer konulara göre ön plana çıkarmıştır.²³⁰ Bu süreçte ABD Başkanı Bill Clinton'un karşısında Bülent Ecevit'in fotoğrafı uzun siyasi tartışmalara neden olmuştur.

Bülent Ecevit'in 26 Eylül 1999 tarihinde ABD'ye yaptığı gezi sırasında Başkan Bill Clinton ile görüşmelerinde yalnız iki müttefik devlet olarak görüşmediklerini dünya üzerinde çok önemli işlevi bulunan iki ülke olarak görüşme gerçekleştirdiklerini belirtmiştir. Türk ve ABD'li yetkililer arasında görüşülen her konuda büyük bir fikir yakınlığı olduğunu açıklamıştır. Enerji konusunda iş birliği yapılmasının yanı sıra deprem yardımı ve ekonomik yardım konusunda da anlaşma sağlanmıştır. İki lider arasında Türkiye'nin terör örgütü PKK ile mücadelesi de konuşulmuş, Abdullah Öcalan'ın çekilme çağrısının önemli olduğunu ifade etse de terörle mücadelede gözle görülür bir iyileşme süreci yaşanmadığını ifade etmiştir.²³¹ Kıbrıs konusunda ABD tarafından Yunanistan için bazı tavizler verilmesi istense de Bülent Ecevit istenen tavizlere olumsuz yanıt vermiştir.

1999 yılının şubat ayında PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanmasında ABD'nin çok önemli yardımları olmuştur. Türkiye ile ABD'nin terör örgütleriyle mücadele kapsamında büyük işbirliği içerisinde olduğu kanıtlanmıştır. Bülent Ecevit ABD ile stratejik işbirliği PKK ile mücadelede büyük katkı sağlamıştır. Abdullah Öcalan'ın yakalanma sürecinde Amerikan İstihbarat Teşkilatı (CIA)'nin Millî İstihbarat Teşkilâtı (MİT) ile iletişime geçip Öcalan'ın iade edileceğine dair bilgi vermesiyle yakalama operasyonunun başladığını söylemiştir. Kendisine yöneltilen Amerika'nın siyaseten neden bunu yaptığı sorusuna ise kendisinin de bunu hala anlamlandıramadığını belki ABD'nin kontrolünde olmayan bölücü bir

---

²³⁰ Balcı, Türk Dış Politikası, s.278.

²³¹ "Clinton'dan Reform Desteği", Milliyet, 29.09.1999,

<https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1999/09/29> (Erişim: 04.08.2023)

terör hareketinin hem Türkiye'ye hem ABD'ye zarar verdiği ihtimalini açıklamıştır.

ABD ve Türkiye arasındaki iyi ilişkiler ve işbirliği, Türkiye'nin AB adaylığı ve Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı konularında somutlaştığı görülmüştür. Türkiye'nin 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin Afganistan operasyonuna açıkça destek verdiği gözlenmiştir. Bülent Ecevit Türkiye'nin terörle mücadele konusunda ABD'den büyük yardımlar gördüğünü bu vesileyle ABD ile terörle mücadele konusunda yapılacak işbirliğinin görev sayılacağını ifade etmiştir. Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in bu savaşın sadece ABD'nin olmadığını Türkiye'nin de savaşı olduğunu ilan edici açıklamaları iki devlet arasındaki ilişkilerin boyutunu göstermiştir. Terörle mücadele konusunda Türkiye'nin yanında Batılı müttefiklerinin olmadığını fakat ABD'nin Türkiye ile özverili bir şekilde çalıştığını ifade etmiştir.²³²

11 Eylül 2001 günü gerçekleşen New York'taki ikiz kulelere ve akabinde Washington'daki Pentagon binasına gerçekleştirilen terör saldırıları Türkiye'ye siyasi olarak farklı sonuçları olduğu gibi dünyadaki siyasi iklimi de tamamen değiştirmiştir. Bu tarihten itibaren ABD ile ilişkiler Radikal İslam ve terörizm çerçevesi içinde devam etmiştir. Ayrıca 11 Eylül saldırıları İslam ve Hristiyan medeniyetleri arasındaki çatışma varsayımı üzerine kurulan medeniyetler çatışması tezini dünya siyasetinin en tepesine yerleştirmiştir.

Dünya kamuoyunda Türkiye, İslam ve Hristiyan medeniyetleri arasında kalmış ülke olarak tanımlanmıştır. Türkiye'nin dünya siyasetine hâkim olan bu duruma ilk tepkisi iki medeniyet arasında artan gerginliği bitirmek amacıyla 12-13 Şubat 2002 tarihinde İstanbul'da bir platform oluşturmak olmuştur. Bu toplantıya AB üyesi ülkeler ile İslam Konferansı Örgütü üyeleri davet edilmiştir. Başbakan Bülent Ecevit hükümeti tarafından oluşturulan bu toplantıda Türkiye, medeniyetler arası barış ve iş birliği mesajları vermiştir. Bu yapılan toplantı Türkiye'nin o dönemde küresel ve bölgesel çapta ülkeler arasındaki etkinliğini göstermektedir.

---

²³² Kesgin, "Bülent Ecevit", Türk Dış Politikasında Liderler, s. 292.

11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin Afganistan ve Irak'a müdahale edecek olması ile ABD ile ilişkilerde kritik bir yola girilmiştir. 11 Eylül saldırısı sonrasında Başbakan Bülent Ecevit başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu açıklamasında dost ve müttefik ABD'nin terörle mücadele konusunda destekleneceği açıklamıştır. Genelkurmay Başkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı aldıkları ortak kararda da ABD'nin NATO kapsamında gerçekleştireceği operasyonları destekleyeceğini açıklanmıştır.²³³

ABD 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren El Kaide örgütünün Afganistan'da olması dolayısıyla bu ülkeye askerî harekât yapma kararı almıştır. Türkiye'nin 26 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin askeri operasyonu için hava sahasını açtığını ve ülkedeki üslerin Amerikan uçaklarının kullanması için izin verdiğini bildirmesi Afganistan operasyonuna destek verdiğini kanıtlamıştır.

ABD'nin Afganistan'a operasyonu başladıktan sonra Başbakan Bülent Ecevit liderliğindeki hükümet gerekli görülmesi halinde Afganistan'a Türk askerinin gönderilmesi için meclisten tezkere çıkartmıştır.²³⁴ Harekât sonrasında Türkiye'nin ABD'ye bu konuda desteği devam etmiştir. BM'de kurulan Uluslararası Güvenlik Destek Gücü'ne (ISAF) Türk askeri gönderilmiş, asker sayısı zaman ile artırılmıştır ve ISAF' ın komutanlığı görevi üstlenilmiştir.²³⁵

Aynı yıl içerisinde meydana gelen Gölcük ve Kocaeli depremleri mağdurları vatandaşlar için ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardım Türk kamuoyunda ABD'nin olumlu karşılanmasına neden olmuştur.²³⁶ ABD Başkanı Bill Clinton Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı zirvesine katılmak için Türkiye'yi ziyaret ettiğinde, Başbakan Bülent Ecevit ile insan hakları örgütleri ve sivil toplum kuruluşları ile görüşmeler gerçekleştirmiştir.

---

²³³ Selin Bölme, İncirlik Üssü: ABD'nin Üs Politikası ve Türkiye, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 357.

²³⁴ Bölme, İncirlik Üssü: ABD' nin Üs Politikası ve Türkiye, s. 360.

²³⁵ William Hale, 1774'ten Günümüze Türk Dış Politikası, Ankara: Serbest Akademi, 2021, s. 202.

²³⁶ Hale, 1774'ten Günümüze Türk Dış politikası, s.201.

ABD'nin Afganistan Harekatı'nda Türkiye ile yakın ilişki içerisine girmesi Irak'a yönelik askerî harekâtta devam etmemiştir. Türkiye'nin bu konuda isteksiz hareket edeceği kamuoyunca da bilinen bir gerçektir. Türkiye, Amerika'nın Irak'a askerî harekât düzenlemesinin Irak'ın topraklarının parçalanmasına sebebiyet vereceğinden ve Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devleti kurulacağından endişe duymaktaydı. Türkiye ve dünya kamuoyunda BM tarafından da onaylanmayan Irak hareketinin gereksiz ve uluslararası hukuka aykırı olduğunu düşünölmekteydi.

Türkiye, Saddam Hüseyin'in devrilmesinin Irak'ta daha büyük kaosa sebebiyet vereceğini öngörmekteydi. Ayrıca çıkabilecek bir savaşın Türkiye'yi ekonomik açıdan da çok derinden etkileyeceği değerlendirilmekteydi.

Bölent Ecevit hükümeti silahlanmayı gözetleme sürecinin tekrardan başlatılmasını sağlayan BM kararlarını kabul etmesi için Saddam Hüseyin'i ikna etmeye çalışmıştır. Amerika'nın askeri müdahalesini önleme amacıyla Türkiye'nin yaptığı bu girişimlerin Irak cephesinden olumlu geri dönüşü olmamıştır. Bölent Ecevit Irak'a müdahaleye karşı çok net tavır sergilemiştir. Avrupa Birliği liderleri zirvesinde Irak'ın kontrol altında olduğunu, komşu devletlerine zarar verebilecek durumda olmadığını ve Amerika'nın Irak'a askeri operasyon düzenlemesine gerek olmadığını ifade etmiştir.²³⁷

Türkiye'nin ABD'ye güvenlik odaklı yaklaşması 2001 yılında olmuştur. Türkiye'nin terör ile mücadelesinde ABD ile iş birliği içerisinde hareket etme beklentisi mevcuttu. Ayrıca 16 Ocak 2002 tarihindeki Bölent Ecevit'in ABD ziyaretinde siyasi ilişkiler kadar ekonomik ilişkilerin de üst seviyeye çıkarılması ilişkiler açısından çok önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.²³⁸

ABD Başkan Yardımcısı Nick Cheney ile Bölent Ecevit'in görüşmesinde Ecevit, Irak'a ABD tarafından müdahale yapılacağını anlamış ve Saddam Hüseyin'e silah denetçilerine izin vermesini talep eden bir mektup göndermiştir. Mektubunda denetçilere izin vermediği takdirde ABD'nin

---

²³⁷ Hale, 1774'ten Günümüze Türk Dış Politikası, s.203.

²³⁸ Balci, Türk Dış Politikası, s. 280.

müdahalesinin olacağını bildirmiştir. Saddam Hüseyin'in cevabı izin vermeyeceği yönünde olmuştur ve Türkiye'ye de boyun eğmeyin mesajı taşıyan mektup göndermiştir.²³⁹

ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Marc Grossman ve ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz Ankara'ya gelerek Bülent Ecevit'ten Irak'a müdahale konusunda destek istemişlerdir. Yetkililer tarafından Türkiye'nin ifade ettiği kaygıları yerinde bulduklarını fakat Türkiye'nin vereceği askeri desteğin kayıpların azalması için çok önemli olduğunu aktarmışlardır.²⁴⁰ Bülent Ecevit bu konuda net ve kararlı bir tutum sergilemiş ve ABD'nin isteğini olumsuz yanıtlamıştır. Fakat Bülent Ecevit ve hükümetinin Irak harekâtına yönelik direnişi hareketin olmasının önüne geçememiştir.

Bülent Ecevit Türkiye'nin Irak politikasında ABD'nin isteği doğrultusunda politika yapmadığını ifade etmiştir. Bu durum dolayısı ile Amerika ile ilişkilerin neredeyse daha önce hiç olmadığı kadar kötü noktaya geldiğini açıklamıştır. Amerika'nın Türkiye'ye ‘‘ Artık kapılarımız size kapalı’’ dediklerini buna karşın Bülent Ecevit verdiği demeçlerde ise ABD'li yetkililerin dediklerinin önemli olmadığını ve ABD'nin Türkiye'ye muhtaç olduğunu, Türkiye'nin olanaklarını ve gücünü sorumluluk içerisinde kullanacağını belirtmiştir.²⁴¹

Raşan Ecevit, DSP'nin yürüttüğü Irak politikası sonucunda ABD'nin Bülent Ecevit'i siyaset dışı bıraktığını, partiden kopmaların başladığını ve bunun sonucunda da partinin bölündüğünü ifade etmiştir. Bülent Ecevit'in bu konudaki görüşleri

‘‘ o vakitteki savaşa, yani işgale Amerika'nın istediği gibi katkıda bulunmuş olsaydık, tabii Amerika bizi hoş tutardı. Hem Demokratik Sol Parti daha güçlü olurdu hem de Amerika Türkiye'ye daha çok yardımda bulunurdu. Ama öte yanda biz, bölgede ve dünyada saygınlığımızı büyük ölçüde kaybetmiş olurduk. ’’²⁴²
Şeklinde olmuştur.

²³⁹ Fikret Bila, Ankara'da Irak Savaşları, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2007, s. 58.

²⁴⁰ Deniz Bölükbaşı, 1 Mart Vakası Irak Tezkeresi ve Sonrası, İstanbul: Doğan Kitap, 2008, s. 27.

²⁴¹ Çetingüleç, Ecevit'in Anıları, s. 17.

²⁴² Çetingüleç, Ecevit'in Anıları, s. 17.

Bülent Ecevit ABD ile ilişkilerin duygusallığa değil çıkara dayalı olduğunu ve ilişkilerin karşılıklı çıkar esasına göre sürdürülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Türkiye'nin kendisini haklı olarak gördüğü konularda ABD'ye karşı rahatlıkla karşı çıkılabileceğinin altını çizmiştir. Ayrıca, ABD'nin Irak ve Afganistan'a terörizm gerekçesiyle müdahale etmesi ve Ortadoğu'yu yeniden yapılandırma politikaları Türkiye'de Amerikan karşıtlığını arttırmıştır.

Bülent Ecevit diğer devletlerle ilişkilerde yürüttüğü şekilde ABD'yle ilişkilerde de her zaman dürüst ve açık bir politikadan yana davranış göstermiştir. Türkiye'nin çıkarlarını koruma amacıyla ısrarcı davranış göstermiş ve haklı konuları tutarlı ve dürüst şekilde savunmuştur. ABD'nin dünyanın süper gücü ve Türkiye'nin müttefiki ülke olduğunu dile getirmiştir. Türkiye'den zaman zaman doğal olarak talepleri olduğunu ve Türkiye'nin de kendi çıkarlarına uygun olarak bu taleplere cevap verdiğini ifade etmiştir. Amerika ile bazı Avrupa ülkelerini kıyasladığında Amerika ile daha güvenli ve rahat ilişki kurabildiğini söylemiştir.

Türkiye'nin NATO içerisinde ortak güvenlik hususunda katkısının sürmesinin gerekliliği ve aynı zamanda Türkiye'nin bölge ülkeleri ile ilişkilerinin iyi yönde ilerlemesi vurgulanmıştır.²⁴³ Türkiye'nin ittifak ilişkilerinde kendi bölgesi için NATO ittifakının bir ucu durumuna gelmemesine dikkat edilmesi belirtilmiştir.²⁴⁴

Bülent Ecevit NATO'nun güvenlik ve barışı güçlendirmek için tarihi bir olanak olarak değerlendirdiği açık kapı politikasını desteklediğini ifade etmiştir. Üyeliğin tüm koşullarını yerine getiren ülkeler için hiçbir siyasi çekingenliklerinin bulunmayacağını ifade etmiştir.

Ecevit Soğuk Savaşın sona ermesiyle sadece Berlin Duvarı'nın yıkılmasının değil Avrupa kıtasını bölen bütün ideolojik duvarların da yıkıldığını ifade etmiştir. Askeri tehditlerin büyük ölçüde azaldığını fakat geleneksel olmayan güvenlik tehditlerinin yani kitle imha silahlarının

---

²⁴³ DSP, Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi 1987, s.89.

²⁴⁴ DSP, Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi 1987, s.136.

yayılması, uyuşturucu kaçakçılığı, silah kaçakçılığı, terörizmin ve kitlesel göçlerin arttığını belirtmiştir.

Bülent Ecevit 11 Eylül terör saldırıları sonrasında Washington Antlaşması'nın 5. maddesinin uygulanması, NATO'nun askeri saldırılara karşı harekete geçmesinin yanında NATO üyelerinin güvenliğini ve uluslararası barışı tehlikeye atan tüm eylem ve tehditlere karşı da tepki vermesi gerekliliğinin göstergesi olduğunu ifade etmiştir.²⁴⁵

Bülent Ecevit Türkiye'nin çok önemli olan jeopolitik konumunu doğru bir şekilde yönetmesi durumunda az bir zaman içerisinde çok güçlü bir ülke konumuna erişebileceğini ifade etmiştir. Bu durum dolayısıyla Türkiye'nin AB'de ve NATO'da Amerika Birleşik Devletleri'nden daha etkili duruma gelebileceğini belirtmiştir.²⁴⁶

1998 yılında Balkanlar'da yaşanan etnik gerilim Türkiye'nin gündemine de ciddi şekilde konu olmuştur. 8 Ekim 1998 günü TBMM tarafından Kosova krizi dolayısıyla NATO bünyesinde oluşturulacak önlemler kapsamında çok uluslu askeri güce TSK'nın katılabilmesi için yurt dışına asker gönderme yetkisi verilmiştir.

Kosova'da yaşanan krizin daha da ciddileşmesi ve NATO'nun bu bölgeye müdahale etmesinin gündeme gelmesiyle Türkiye'nin bu durumu uluslararası mercilere taşıma kararlılığında olduğu görülmüştür. 1998 yılında gerçekleştirilen NATO Dışişleri Bakanları toplantısında ve NATO Savunma Bakanları toplantısında Kosova sorununun NATO'nun gündeminde olmasında Türkiye'nin etkili bir rolü vardır. Başbakan Bülent Ecevit Yugoslavya Temas Grubu'nun Kosova sorunu için sunduğu planlar hakkında görüşlerini Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne ve de NATO'ya bildirmek amacıyla başvuruda bulunduklarını ifade etmiştir.²⁴⁷

---

²⁴⁵ "Ecevit: NATO'da Genişleme Fırsat", Hürriyet, 25.03.2002, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ecevit-natoda-genisleme-firsat-61798> (Erişim: 10.08.2023)

²⁴⁶ Çetingüleç, Ecevit'in Anıları, s. 24.

²⁴⁷ "Kosova İçin Çözüm Planı", Cumhuriyet, 25.01.1999, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 07.09.2023)

Kosova sorununa dahil olan gruplar arasında şubat ayı içerisinde Rambouillet’de görüşmelerin yapılmaya başlanmasını Türkiye olumlu bir tutum olarak değerlendirmiştir.²⁴⁸ Fakat bu görüşmelerin olumlu sonuç vermediği ve bölgedeki silahlı çatışmaların devam ettiği anlaşılmıştır. Türkiye Kosova’daki çözüm için taraflar arasında Yugoslav Federal Cumhuriyeti’nin toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini bildirmiştir.

NATO’nun bölgeye hava harekâtı yapması Türkiye tarafından geç kalınmış bir hamle olmasına rağmen yine de memnuniyetle karşılanmıştır. NATO’nun hava harekâtını değerlendiren Başbakan Bülent Ecevit harekate Türk savaş uçaklarının da katıldığını ifade etmiştir.²⁴⁹

Türkiye operasyonun hava harekâtı ile sınırlı kalmasını bölgenin etnik yapısından dolayı istemekteydi.²⁵⁰ Operasyonun kara safhası ile devam etmesi durumunda silahlı çatışmaların Makedonya ve Arnavutluk’a da yayılma ihtimalinin artacağı düşüncesi üzerinde birleşmişti.

Türkiye tarafından yapılan açıklamalar NATO’nun bölgeye yapacağı operasyonlarda sınırlı bir katılım sağlayacağı düşünülmüştür. Fakat bölgeye yapılan hareketin ilerleyen aşamalarında Milli Güvenlik Kurulu (MGK) tarafından NATO’nun Yugoslavya’ya yapacağı askeri harekatta kara harekâtı da dahil olmak üzere tüm aşamalarına katılma kararı alınmıştır.²⁵¹ NATO ve ABD tarafından Yugoslavya’ya bir kara harekâtı yapılmasının düşünülmeyen bir zamanda Türkiye tarafından bu kararın alınması memnuniyetle karşılanmıştır.²⁵²

---

²⁴⁸ ‘‘Kosova’ya Barışçı Çözüm Kaygısı’’, Cumhuriyet, 12.02.1999,

<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 07.09.2023)

²⁴⁹ ‘‘Ankara: NATO İtibarını Korudu’’, Cumhuriyet, 26.03.1999,

<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 07.09.2023)

²⁵⁰ Alptekin Molla, Nato Savunma Politikaları Çerçevesinde Türk-Amerikan İlişkilerinin Analizi (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, YÖK Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 262692), s. 206.

²⁵¹ ‘‘Türkiye Kara Savaşına Hazır’’, Cumhuriyet, 10.04.1999,

<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 12.09.2023)

²⁵² ‘‘ABD, Türkiye’nin Kosova Politikasından Çok Memnun’’, Cumhuriyet, 13.05.1999,

<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 12.09.2023)

Başbakan Bülent Ecevit'e NATO'nun Yugoslavya'ya yönelik harekâtında Türkiye'deki üslerin kullanılıp kullanılmayacağı üzerine sorulan soruya Türkiye'nin NATO üyesi bir ülke olduğunu ve NATO'nun bağlayıcı kararlarına uymak zorunda olduklarını söylemiştir.

Milli Savunma Bakanı Hikmet Sami Türk ise, Türkiye'nin Kosova harekâtını ilk anından itibaren desteklediklerini ve Türkiye'nin gerekli görüldüğü ölçüde NATO'nun talebinin olumlu karşılanmasının normal olduğunu ifade etmiştir.²⁵³

4.2. AB Perspektifi

AT, Türkiye'nin 1989 yılındaki tam üyelik başvurusunu reddetmiştir. SSCB'nin dağılması ile bazı Doğu Avrupa ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanması sonucunda topluluk için öncelik teşkil eden durumlar değişmiştir. Bu nedenlerden dolayı Türkiye'nin AT'ye üyelik konusundaki kararlı politikasında bir duraklama süreci yaşanmıştır.

1989 yılındaki AT'nin Türkiye için verdiği kararı yumuşatmak istemesi sonucunda ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır. AT, 1990 yılında bir Türkiye paketi yayınlamış olup ilişkilerin olumlu devam edebilmesi için Gümrük Birliği üyeliğine önem vereceğini bildirmiştir. 1992 yılında ise topluluk ile Türkiye arasındaki ilişkilerin 1963 Ankara Antlaşması temelinde geliştirileceği ifade edilmiştir. Bir nevi AT'nin Türkiye ile ekonomik entegrasyon üzerinde ilişkilerini devam ettireceğinin altı çizilmiştir.²⁵⁴

DSP, 1992 yılında AB ismini alacak Avrupa Topluluğuna tam üyelikten yana olan bir anlayış içerisinde bir parti olduğunu açıklamıştır. DSP'nin uygulayacağı ekonomi politikaları neticesinde Türkiye'nin AT'ye tam üyelik için ekonomik bakımdan hazır hale geleceği belirtilmiştir. AT'ye ekonomik olarak hazır duruma gelinebilmesi için alınacak önlemler; Türkiye'de hangi sanayi kolunun gelişebileceği, hangi sanayi kolunun gelişemeyeceği kararlaştırılıp, gelişebilecek sanayi kolunun destekleneceği bildirilmiştir.

²⁵³ ‘‘Ecevit: NATO’nun Kararlarına Uymak Zorundayız’’, Milliyet, 13.05.1999,

<https://www.milliyet.com.tr/dunya/ecevit-natonun-kararlarina-uymak-zorundayiz-5249494> (Erişim: 15.09.2023)

²⁵⁴ Balcı, Türk Dış Politikası, s. 239.

DSP tarafından ekonomik alanda AT'ye tam üyelik için gerekli değişikliklerin ve teknolojik atılımların zamanında yapılacağı açıklanmıştır. Özel sektördeki, devlet sektöründeki ve halk sektöründeki işletmelerin çalışma olanaklarının ve teknolojik gelişmelerinin tam üyelik için yapılması gerekecek hazırlıklarına destek verileceği belirtilmiştir.²⁵⁵

Yunanistan, Portekiz ve İspanya'nın topluluk üyesi olurken karşılaştıkları sorunlar ve bunlara buldukları çözümlerin inceleneceği belirtilmiştir. Topluluğun hukuksal açıdan gerekli gördüğü düzeye erişilebilmek için çalışmaların hızlandırılması öngörülmüştür. 'Avrupa Topluluğunda Tam Üyelik için Hazırlık ve Danışma Merkezi' kurulacağı ve tüm girişimcilerin ve işletmelerin hizmetine sunulacağı açıklanmıştır.

Topluluk ile üyelik konusunun Türkiye'ye bir kapı açacak olması açısından, bölge ülkeleri ile ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirileceği ve Türkiye üzerinden topluluk üyesi ülkelerin bölgemizdeki ülkelerin pazarlarına açılmasının cazip hale getirilmeye çalışılacağı belirtilmiştir.²⁵⁶

Ayrıca Doğu Avrupa'nın, Ortadoğu'nun, Balkanların, Kafkasların ve Orta Asya'nın sürekli değişen bu dönemde dünya çapında öneminin arttığı ifade edilmiştir. DSP, tarafından bu bölgedeki ülkeler ile de iyi ilişkiler kurarak Türkiye'yi dünyada sözü geçen ve ağırlığı olan bir ülke konumuna getirilmesinin hedeflendiği açıklanmıştır. Bu duruma gelindiği vakit AT'ye tam üyelik için Türkiye'nin ısrarlı mücadelesine gerek olmayacağı, topluluğun Türkiye'ye üyelik için çağrıda bulunacağı açıklanmıştır.²⁵⁷

DSP tarafından tarım sektöründe kooperatifçilik hareketiyle, parti programında bulunan üretici yatırım fonları vasıtasıyla köy kentler, köylü ve çiftçiler topluluk üyesi ülkelerdeki emsalleri ile aynı seviyeye getirilmesine çalışılacağı açıklanmıştır. AT'ye üye olabilmek için sadece ekonomik koşulların yerine getirilmesinin yeterli olmadığı kültürel ve siyasi bakımdan da aynı seviyeye ulaşılmasının gerekliliği belirtilmiştir. Türkiye demokrasisinin Batı ülkeleri demokrasi seviyesine getirilmesinin, demokratik

²⁵⁵ DSP, Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi 1987, s. 59.

²⁵⁶ DSP, Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi 1987, s. 60.

²⁵⁷ DSP, Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi 1991, Ankara: DSP Yayınları, 1991, s. 63-64.

işçi haklarının tam anlamıyla sağlanabilmesinin, laikliğin güçlendirilmesinin gerekliliği ifade edilmiştir. Bu ekonomik ve kültürel şartların yerine getirilmemesi durumunda AT'ye Türkiye'nin üyelik durumunun olanaksız olduğu açıklanmıştır.²⁵⁸

Bülent Ecevit dünyanın yaşadığı Avrasyalaşma sürecindeki en önemli ülkenin Türkiye olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin AB üyeliğinde Avrupa'nın Asya sınırında çok önemli bir ülke olduğunu, Türkiye'siz bir Avrupa, Avrupa'sız da bir Türkiye olamayacağını ifade etmiştir.²⁵⁹

Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada en demokratik ülke, en büyük ekonomiye sahip ülke ve en güçlü silahlı kuvveti olan ülke olduğu açıklanmıştır. Türkiye'nin Avrupalı kimliğinin süreceği aynı zamanda AB üyeliği için çalışmalarının artarak devam edeceği ve de Avrasya gerçeğinin en kilit ve merkez ülkesi olma çabasının devam edeceği ifade edilmiştir.²⁶⁰

1993 yılındaki Kopenhag Zirvesinde AB, Türkiye ile işbirliğini ve ilişkilerin Gümrük Birliği çerçevesinde yürütüleceği kararını almıştır. AB'nin aldığı bu karar ile Türkiye-AB ilişkilerinin içeriğinin resmi olarak siyasal birliktelikten ekonomik birlikteliğe doğru yöneldiği görülmüştür.

Türkiye Gümrük Birliğine üyeliğin AB'ye üye olmanın ilk koşulu gibi görmekte ve üyelik sürecini kolaylaştıracak bir kriter olarak değerlendirmekteydi. AB ise Gümrük Birliği antlaşmasını topluluğa üyelik ile ilişkilendirmemekte ve bağımsız bir ekonomik anlaşma olarak görmekteydi.²⁶¹

İki taraf arasındaki siyasi farklılığın üzerine politik anlaşmazlıkların da olması dolayısıyla Gümrük Birliği ile ilgili sürecin başlaması 1995 yılını bulmuştur. 6 Mart 1995 tarihinde AB, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesini kararlaştırmıştır. Türkiye 1970 yılında imzaladığı Katma Protokoldeki hedefine ulaşmıştır. Aynı zamanda Türkiye AB'ye tam üye olmayıp Gümrük Birliğine giren ilk ülke olmuştur.

---

²⁵⁸ DSP, Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi 1987, s. 61.

²⁵⁹ DSP, Türkiye'nin AB Üyeliği Yolunda Ecevit Kıbrıs ve Helsinki Gerçeği, Ankara: DSP Tanıtım, Medya ve Halkla İlişkiler Ar-Ge Kurulu, 2004, s. 44-45

²⁶⁰ DSP, Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi 1999, Ankara: DSP yayınları, 1999, s. 113.

²⁶¹ Balcı, Türk Dış Politikası, s. 239.

DSP’li Dışışleri Bakanı İsmail Cem 55. Hükümetin kurulması ile AB ile ilişkilerde yeni bir vizyonla hareket edilmeye başlandığını ifade etmiştir. 1997 yılında kurulan 55. Hükümet Programında ise Avrupa Birliği’ne tam üyeliğinin Türkiye için sadece bir hedefin olmadığı aynı zamanda anlaşmalardan doğan hakkı olduğuna değinilmiştir. Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde çıkarlarını koruyacağı ve dengeli bir yaklaşım içerisinde hareket edeceği anlaşılmıştır. Türkiye'nin AB’ye üyelik sürecinde ‘biz ne alacağız’ anlayışını bırakıp Türkiye’nin kendi kültürel, ekonomik ve stratejik önemini kullanarak ‘dik bir duruş’ ile hareket edeceğini belirtmiştir. Türkiye'nin AB üyeliğini tek hedef olarak görmediğini, büyük bir dış politika bütünün önemli bir unsuru olarak değerlendirdiğini açıklamıştır. Türkiye'nin dış politikada AB üyesi olması ve Avrasya’nın belirleyici ülkesi olması hedeflerini vurgulamıştır. Ayrıca Gümrük Birliği (GB) mevzuatında AB’nin Türkiye’ye karşı yerine getirmesi gereken yükümlülükler için Türkiye’nin ısrarlı politika üreteceğini açıklamıştır.²⁶²

GB’nin yürürlüğe girmesiyle AB’ye giriş için çok önemli bir kıstası aştığını değerlendiren Türkiye, daha sonraki süreçte yeni gelişmelerin neticesinde GB üzerinden hedefine ulaşmayı bırakıp, AB tam üyeliğine odaklanmıştır.²⁶³ GB’yi Türkiye, AB’ye tam üyelik için ilerlemenin bir aşaması olarak değerlendirmekteydi. Fakat Bülent Ecevit, GB ile ortaya çıkan anlaşmazlıkları gidermeye çalışacaklarını ifade etmiştir. GB ile Türkiye’nin egemenliğinin tehdit edildiği ve ekonomik olarak Batı Avrupa devletleri tarafından esaret altına alındığını ifade etmiştir. Kendisinin de GB’de Türkiye’nin olmasını istediğini fakat birlikteki diğer ülkeler gibi eşit koşullarda olmak istediğini belirtmiştir. GB’ne karşı olmadığını, karşı olduğu noktanın Türkiye’ye eşit muamele edilmemesi olduğunu söylemiştir.

1999 yılından sonra kurulan Bülent Ecevit’in başbakanlığını yaptığı 56. ve 57. Hükümet programlarında da AB ile ilişkiler kapsamında aynı stratejinin sürdürüldüğü gözlenmiştir. Bu durumun devam etmesinin en

---

²⁶² Kesgin, ‘‘Bülent Ecevit’’, Türk Dış Politikasında Liderler, s.296.

²⁶³ Oran, ‘‘ABD ve NATO’yla İlişkiler’’, Türk Dış Politikası Cilt: 2, s. 341.

önemli nedenlerin biri ise Dışışleri Bakanlığı'nın Bülent Ecevit'e bağı olmasından kaynaklandığı görölmektedir.

Gümrük Birliğı üyeliğı Türkiye'nin beklentisi olan AB'ye üyelik için bir önkoşul olmamıştır. AB Komisyonu tarafından açıklanan Gündem 2000 Raporu ile Orta ve Doğı Avrupa ölkeleri ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi üyeliğıe aday gösterilmiştir. Fakat bu raporda Türkiye adaylık statüsü elde edememiştir. Bunun sonucunda 1997 yılındaki Lüksemburg zirvesinde rapor sonucu ortaya çıkan olumsuz kararın giderilmesi için yoğun çaba sarf edilmiş ve Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin aday ölk konumuna karşı çıkılmıştır.

Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin AB üyeliğı için 1997 yılındaki Lüksemburg Zirvesinde tam üyelik müzakerelerinin başlaması kararı alınmıştır. 30 Mart 1998 tarihinde ise tam üyelik müzakereleri başlamıştır.²⁶⁴

Bülent Ecevit AB ile Kıbrıs Rum Kesimi arasında atılan bu adımların anlaşmalara ters düştüğünü ifade etmiştir. Garantör ölkelerden birinin razı olmaması ile üyeliğın gerçekleşmeyeceğini fakat Batı Avrupa ölkelerinin bu durumu görmezden geldiklerini belirtmiştir.

Bülent Ecevit AB'nin KKTC'yi tanımayıp Kıbrıs adasında tek hükümeti tanıyacağını ve bütün adayı üyesi olarak görmeyi hedeflediğini açıklamıştır. Türkiye'nin bu konuda razı gelmesi durumunda Kıbrıs adasının Türkiye'den koparak Yunanistan ile bütünleşmiş gibi olacağını ifade etmiştir. Kıbrıs Türklerinin ise çok büyük baskılar ile karşılaşacağını ve soykırım tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceklerini açıklamıştır.²⁶⁵ Bu durum ile karşılaşılması için Türkiye ile KKTC arasında bir özerklik ilişkisi kurulması gerektiğinin altını çizmiştir. KKTC'nin bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürmesini ve dış ilişkilerini, dış güvenliğini Türkiye'nin üstleneceğı bir yapının oluşturulmasının gerekliliğini ifade etmiştir.²⁶⁶

Lüksemburg Zirvesinden Gündem 2000 Raporu paralelinde sonuç çıkmıştır. Bülent ecevit'in onay verdiğı bir hükümet açıklamasında

²⁶⁴ KKTC Başbakanlık Avrupa Birliğı Koordinasyon Merkezi, "KKTC-AB İlişkileri", <https://abkm.gov.ct.tr/Kktc-AB-İlişkileri/Tarihçe> (Erişim: 12.08.2023).

²⁶⁵ Süleyman Yağız, Ecevit Hep Haklı Çıktı, İstanbul: Fast Uluslararası Yayıncılık, 2002, s. 85.

²⁶⁶ Yağız, Ecevit Hep Haklı Çıktı, s. 85-86.

Türkiye'nin diğer adaylarla aynı şartlarda iyi niyetli ve objektif olarak değerlendirilmediği açıklanmıştır. Hükümet olarak ilişkilerin devam edebilmesi için AB'nin yükümlülüklerini yerine getirmesinin koşul olduğu açıklanmıştır. Bunun sağlanmaması durumunda Türkiye ile AB arasına siyasi konuları kapsayacak bir görüşme ortamının oluşmayacağı ifade edilmiştir.²⁶⁷

1997 yılındaki Lüksemburg Zirvesinde Türkiye ile ilişkilerin gelişebilmesi dört şarta bağlanmıştır. Bu şartlar Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerinin iyileştirilmesi, Türkiye'de azınlık haklarının iyileştirilmesi, Türkiye'de demokrasinin ve insan haklarının gelişmesidir.²⁶⁸ Fakat Türkiye kendi iç sorunlarını oluşturan demokrasi, insan hakları, Güneydoğu sorunu ile Kıbrıs, Yunanistan, Ege'yi AB ile müzakere diyalogunun dışına çıkarmıştır. Bu süreç içerisinde GB'ni ilgilendiren konular görüşülmeye devam ettirilmiştir. AB ile müzakere edilmeyen bu konular, AB üyesi ülkelere ile yapılan ikili görüşmelerde ele alınarak Türkiye'nin bu konulardaki duyduğu kaygı ve rahatsızlıklar açıklanmıştır.²⁶⁹

Aynı yıl içerisinde AB'nin Avrupa kıtasının doğusuna doğru genişleme sürecini başlatması Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler açısından önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Türkiye bu genişleme sürecinin içerisinde olabilmek için yoğun çaba sarf etmeye başlamıştır.

Bülent Ecevit Türkiye'nin soğuk savaş yıllarında NATO üyesi olarak Avrupa'nın ve tüm Batılı devletlerin güvenliğine büyük katkılar sağladığını ayrıca bu durumun çok ciddi ekonomik yükünü şikayetsiz çektiğini açıklamıştır. Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin 1963 Antlaşmasından, coğrafyadan ve tarihinden kaynaklı hakkı olduğunu, ayrıca AB'ye üye olmadan Gümrük Birliğini tamamlayan tek ülke olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁰

Bülent Ecevit'in bu yıllarda en öncelikli hedefi önkoşulsuz olarak AB'ye adaylık statüsü almak istemesidir. AB ile sınırlandırılan ilişkiler olsa da AB'nin Türkiye'yi tamamen dışlayan bir politika ve anlayış içerisinde

---

²⁶⁷ Kesgin, "Bülent Ecevit", Türk Dış Politikasında Liderler, s. 301.

²⁶⁸ Balcı, Türk Dış Politikası, s. 241.

²⁶⁹ İsmail Cem, Avrupa'nın Birliği ve Türkiye, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 78-80.

²⁷⁰ DSP, Türkiye'nin AB Üyeliği Yolunda Ecevit Kıbrıs ve Helsinki Gerçeği, s.48.

olmadığını düşünmekteydi. AB ile ilişkilerin iyileştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik oluşan fırsatları değerlendirmeye yönelik bir anlayışta olduğu söylenebilir.

1998 yılı Türkiye ve AB arasında ilişkilerin tekrar canlandığı bir yıl olmuştur. “Türkiye için Avrupa Stratejisi” adında yayınlanan belge Türkiye ile AB arasındaki iş birliğinin artmasını öngörmektedir. Fakat Türkiye ile AB arasında en önemli gelişme AB’nin Türkiye için hazırladığı “İlerleme Raporu” olmuştur. 4 Kasım 1998 tarihinde yayınlanan İlerleme Raporu ile AB’nin Türkiye’yi on iki aday ülkeden biri olarak konumlandırması iki taraf arasındaki ilişkilerin düzelmesine etkili bir rol oynamıştır.²⁷¹ Bu rapor Türkiye’yi diğer üye aday ülkeler ile aynı statüde değerlendirildiği izlenimini vermiştir.

12 Ocak 1999 tarihinde kurulan koalisyon hükümeti başbakanı Bülent Ecevit açıkladığı hükümet programında Türkiye’nin ulusal haklarından taviz vermeyerek Avrupa’daki bütünleşme süreci içerisinde hedeflediği yere ulaşacağını ifade etmiştir.²⁷² Bülent Ecevit konuşmalarında ve açıklamalarında Türkiye’nin AB’ye girmesinin coğrafyaya ve tarihe dayalı bir hakkı olduğunu birliğe üye olmak için çaba sarf edeceğini belirtmiştir. Fakat bu üyelik için çalışmaların Türkiye’nin haklarını ve çıkarlarını zedelemeyecek şekilde olacağının altını çizmiştir.

Bülent Ecevit 28 Mayıs 1999 tarihinde başbakan olduğu koalisyon hükümeti kurulduktan sonra haziran ayında yapılan Köln Zirvesine katılmıştır. Köln Zirvesinde Türkiye ve AB arasında ilişkiler iyileşme sürecine girmiştir. Almanya Başbakanı Gerhard Schröder ile görüşen Bülent Ecevit, Schröder ile Türkiye’nin AB’ye girişi hakkında fikir alışverişinde bulunacakları mektuplaşma kararına varmışlardır.

Ayrıca İngiltere ve Fransa’nın desteği neticesinde Köln Zirvesinde Türkiye’nin AB’den beklentilerini belirten taslak metin görüşülmüştür. Fakat Yunanistan ve diğer AB ülkelerinin olumsuz düşünceleri dolayısıyla kabul

---

²⁷¹ Balcı, Türk Dış Politikası, s. 266-267.

²⁷² TBMM, Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 42’nci Birleşim, D. 20 C. 69, 12.01.1999, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c069/tbmm20069042.pdf> (Erişim: 10.09.2023)

edilmemiştir. Bu durum neticesinde Türkiye Dışışleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada Alman dönem başkanlığının çabalarının memnuniyet verici olduğunu fakat AB'nin Türkiye'ye karşı sürdürdüğü ayrımcı politikasının değişmediği belirtilmiştir. Türkiye ise AB'nin yanlı ve ayrımcı tutumuna tepki göstermiş, tam üyelik hedefini sürdürdüğünü, AB ile ortaklık ilişkilerinin geliştirilmesinin AB'nin yükümlölüklerini yerine getirmesi ile olacağını açıklamıştır.²⁷³

1999 yılındaki İlerleme Raporunda Komisyon Türkiye'nin aday ülke statüsünde değerlendirilmesi gerektiğini önermiştir. Raporun yayınlanması sonrasında toplanılan Helsinki Zirvesinde Türkiye'ye AB'ye aday ülke olması seçeneği açıklanmıştır. Helsinki Zirvesinde Bülent Ecevit, Türkiye'nin Ege ve Kıbrıs konularındaki tereddütlerini tekrarlamıştır. Bülent Ecevit adaylığı hemen kabul ettiğini açıklamamıştır. Finlandiya Başbakanı Lippooen'in Ecevit'in kaygılarını gidermek için kaleme aldığı Helsinki Zirvesi Kararının resmi eki niteliğindeki mektup sonrasında olumlu görüşünü bildirmiştir.²⁷⁴

Bülent Ecevit Lüksemburg Zirvesi'nden Helsinki Zirvesi'ne kadarki geçen süreç içerisinde Hükümetin ve TBMM'nin olağanüstü çaba ve çalışmalar sarf ettiğini belirtmiştir. Helsinki Zirvesinde alınan kararın Batı Avrupa ülkelerinde oluşan düşünce değişikliğinde önemine değinmiştir. SSCB'nin dağılması ile Türkiye'nin öneminin azalmadığının aksine arttığının ABD'den sonra Batı Avrupa ülkelerinin de farkına vardığını ifade etmiştir.

1997 yılındaki Lüksemburg Zirvesi ile AB ile ilişkileri durgunluk seviyesine gelen Türkiye'nin yaptığı yapısal değişiklikler, AB'nin bakış açısının değişmesini sağlamıştır. O dönemde yaşanan 17 Ağustos depremi, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanması bunun akabinde Yunanistan ve İtalya ile Türkiye'nin ilişkilerinin iyi bir hal alması, sosyal demokratların

---

²⁷³ “Türkiye-AB ilişkileri Tarihçesi”, 12.12.2001,

<https://www.hurriyet.com.tr/amp/gundem/turkiye-ab-iliskileri-tarihcesi-38437914>

(Erişim: 08.08.2023).

²⁷⁴ Kesgin, “Bülent Ecevit”, Türk Dış Politikasında Liderler, s. 302.

Almanya’da iktidara gelmesi ve Türkiye’nin demokratikleşme sürecinde attığı adımlar Avrupa Konseyi’nin kararını etkileyen önemli nedenlerdir.²⁷⁵

1997 ile 2002 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunan İsmail Cem AB ile ilişkilerin yürütülmesinde aktif rol oynamıştır. Lüksemburg Zirvesi sonrasında ilişkilerin yürütülmesi ve restore edilmesinde dönemin Avrupa Birliği ile İlişkilerden Sorumlu Devlet Bakanı Mehmet Ali İrtemçelik ile özel çaba göstermiştir.²⁷⁶

10-11 Aralık 1999 tarihinde yapılan Helsinki Zirvesi ile Türkiye, Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanlarının katıldığı zirvede AB’ye aday ülke statüsüne kabul edilmiştir. Helsinki Zirvesinin önemi, 1997 yılında yapılan Lüksemburg Zirvesinde Türkiye’nin adaylığı reddedilmişti ve reddedilen ülke statüsünden resmi olarak aday ülke ilan edilmiştir.²⁷⁷

Bülent Ecevit, TBMM’de 14 Aralık 1999 günü yaptığı konuşmasında

“Bundan iki yıl önce Avrupa Birliği’nin Lüksemburg’daki doruk toplantısını hatırlayın. O toplantıda Avrupa Birliği’nin kapısı yüzümüze kabaca kapatılmıştı; Türkiye’de onurlar incinmiş, kimi toplum kesimlerinin, Avrupa Birliği’ne üyelik açısından umutları sönme noktasına gelmişti. Ama ben karamsar değildim. Verdiğim demeçlerde yaptığım konuşmalarda “kaygı duymayın” diyordum yurttaşlarıma; “Çok geçmeden Avrupa Birliği üyeleri kapımızı çalacaklar, bizi ısrarla birliğe çağıracaklar” diyordum; “Yeter ki, biz, kendi üstümüze düşenleri ciddiye alalım” diyordum. Nitekim iki yıl sonra kapımız çalındı ve 10 Aralık 1999 Cuma akşamı Helsinki Doruğunda Avrupa Birliği için üye adaylığı hakkı Türkiye’ye önkoşulsuz olarak tanındı” Açıklamasını yapmıştır.²⁷⁸

AB Konseyi yayınladığı Binyıl Bildirgesinde Türkiye’nin aday üyeliğini kabul ettiklerini açıklamıştır. Helsinki Zirvesinde ilan edilecek metin için Türkiye ve AB arasında sıkı mücadele yaşanmıştır. Zirve bildirgesinde açıklanan 12. madde Türkiye’yi ve AB içerisinde Türkiye’nin konumunun belirginleştirilmesi için açıklanmıştır.²⁷⁹

²⁷⁵ Yavuz Yüce, Türkiye’de Siyasi Partilerin Dış Politika Programları (1983-2007), s. 242.

²⁷⁶ Balcı, Türk Dış Politikası, s. 265.

²⁷⁷ Beril Dedeoğlu, “Türkiye’de AB Karşıtlığı- Küreselleşme Karşıtlığı İlişkisi”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, C. 7, S. 28 (2001), s.88.

²⁷⁸ DSP, Türkiye’nin AB Üyeliği Yolunda Ecevit Kıbrıs ve Helsinki Gerçeği, s. 3.

²⁷⁹ Şaban Çalış, Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, Ankara: Nobel Yayınları, 2006, s. 374-376.

Zirve bildirgesinin açıklanması KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın eleştirisine sebep olmuş, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda zayıf duruma düşürüldüğü, Yunanistan'ın istekleri doğrultusunda kabul edildiğini değerlendirmiştir. Ayrıca AB'nin Ege Sorunu ile alakalı Türkiye'nin öne sürdüğü şartlar da Helsinki Zirve Bildirgesinde kesin olarak açıklanmıştır.²⁸⁰

AB Komisyonu tarafından 8 Kasım 2000 tarihinde açıklanan 'Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi' ile Türkiye'nin kısa ve orta vadede yapması gereken yükümlülükler, siyasi ve ekonomik olarak Türkiye'nin ulaşması gereken kriterler tespit edilmiştir.

Türkiye'nin AB'nin genişleme politikasına eklenmesi sürecinde Katılım Ortaklığı Belgesi en önemli aşama olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda AB'ye tam üyelik için yol haritası niteliğinde belgedir. Katılım Ortaklığı Belgesinde kısa vade olarak 53 siyasi ve yapısal değişiklik, orta vadede 60 siyasi ve ekonomik değişiklik yapılması belirlenmiştir.²⁸¹

Helsinki süreci ile Türkiye ve Yunanistan arasındaki Kıbrıs ve Ege sorunları AB'nin de içinde yer alacağı çok boyutlu diplomatik sürecin başlaması açısından önem arz etmektedir.²⁸² Türkiye'nin 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi ile aday ülke ilan edilmesi sonrasında AB ile ilişkilerin sürdürülmesi ve yürütülmesi maksadıyla Başbakanlık bünyesinde 4 Temmuz 2000 tarihinde Avrupa Birliği Genel Sekreterliği kurulmuştur.

Bülent Ecevit'in başbakanlığını yaptığı son hükümet Türkiye'de yaşanan büyük siyasi kargaşa içerisinde ekonomiyi kısmen düzeltmeyi ve AB'ye uyum yasalarını çıkarmayı başarmıştır.²⁸³

Bülent Ecevit 1970'li yıllarda AET'ye Türkiye'nin üye olması konusunda mesafeli yaklaşmaktaydı. Türkiye'nin Ortak Pazarsız yapabileceğini fakat Ortak Pazarın Türkiye'siz yapamayacağını çok kez ifade

---

²⁸⁰ Erol Manisalı, Avrupa Çıkmazı Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2002, s. 163-164.

²⁸¹ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktas, Avrupa Birliği Hukuku, Ankara: Asil Yayınevi, 2006, s. 388-389.

²⁸² Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik, İstanbul: Küre Yayınları 2011, s. 507.

²⁸³ Akar, Dündar, Karaoğlu, s.169.

etmiştir.²⁸⁴ 1990'lı yıllardaki Bülent Ecevit ise Türkiye'nin AB'ye üye olması konusunda oldukça istekli ve ısrarcıydı.

4.3. İslam Dünyası ve Ortadoğu ile İlişkiler

12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında Avrupa ile yakınlaşma sürecinden uzaklaştığı görülen Türkiye'nin İslam ve Arap ülkeleri ile yakın ilişkiler kurduğu gözlenmiştir. Hatta Suudi Arabistan Kralı Halid bin Abdülaziz darbe sonrasında devlet başkanı Kenan Evren'i ilk tebrik edenlerden biridir. Türkiye bu dönemde Kuveyt ve Suudi Arabistan ile arasında askeri eğitim, askeri malzeme ticareti ve yatırımı konularında anlaşmalar yapmıştır.²⁸⁵

1980'li yıllarda İran ve Irak ile ticari faaliyetler artarak devam etmiştir. Ayrıca Türkiye, Pakistan ve İran arasında Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) kurulmuştur.²⁸⁶ 1980-1988 yılları arasında gerçekleşen İran-Irak Savaşı Türkiye'nin İslam ülkeleriyle ilişkilerini oldukça etkilemiştir. Bu dönemde tarafsızlık politikası izleyen Türkiye ticari ilişkilere öncelik vermiştir.

1990'lı yıllarda ise Türkiye, İsrail ile yakın ilişkiler kurarken, Suriye ve İran başta olmak üzere İslam ülkeleri ile ilişkilerini yavaşlatmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin dış politikasında etkin rol oynayan TSK'nın söz konusu ülkelere mesafeli bakışı ilişkilerin yavaşlamasının nedeni olarak değerlendirilebilir.²⁸⁷

DSP tarafından Türkiye'nin dış ilişkilerinde dengeli bir siyaset sürdürülmesi gerektiği, Batı Avrupa ile ilişkilerinin bozulması durumunda Türkiye'nin ABD ve Ortadoğu ülkeleri ile yakın ilişkiler kuracağı belirtilmiştir. Türkiye'nin bu yakınlaşmasının olması durumunda ABD'ye

---

²⁸⁴ Bildirici, Kuzum Bülent, s.103-104.

²⁸⁵ Baskın Oran, "Orta Doğu'yla İlişkiler", Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt: 2 1980-2001, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, s. 125.

²⁸⁶ Bayram Sinkaya, "Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi", Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 1 S. 1 (2011), s. 79- 100.

²⁸⁷ Balci, Türkiye Dış Politikası, s. 275.

daha çok bağımlılığının artacağı ve Ortadoğu ülkelerinin iç ilişkilerimizi etkilemesine zemin hazırlanacağı ifade edilmiştir.²⁸⁸

Ortadoğu'daki İslam ülkelerinin Türkiye'nin demokratik ve laik bir devlet olmasından tedirginlik duydukları belirtilmiştir. Türkiye'nin demokrasi ve laiklik çizgisinde başarılı olması bu ülkeleri yöneten egemen güçlerin çağdışı rejimlerini tehlikeye düşüreceği ifade edilmiştir. Bu ülkelerin Türkiye'nin Batıdan ve demokrasiden uzaklaşmasının fırsat bilinip, Türkiye'yi kendilerine muhtaç etmeye ve Türkiye'de demokrasi ve laikliğin gelişmesini engellemeye çalıştıkları belirtilmiştir.²⁸⁹

Soğuk savaş sonrası dönemde Bülent Ecevit İslam dünyası ve Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesini öncelikli hedef olarak belirlemiştir. Türkiye'nin bölgedeki ülkeler ile ilişkilerini 1930'lu yıllarda uygulanan 'Bölge Merkezli Dış Politika' stratejisini Ortadoğu ülkeleri ile ilişkiler kapsamında uygulamak istemektedir. Bülent Ecevit, Türkiye ile Ortadoğu ve İslam ülkelerinin yakın dostluk ve işbirliği ilişkileri kurmasının, anlaşmazlıklarda uzlaştırıcı rolü üstlenmesinin, bölge barışına katkıda bulunmasının ve Türkiye'nin kendisi için bir güvenlik kuşağı oluşturmalarının gerekliliğinden bahsetmiştir.²⁹⁰

İran, Türk kamuoyunda İslamcılığın Türkiye'de yerleştirilme çabasının asıl nedeni olan ülke ve PKK'ya en çok yardım eden ülke olarak görülmekteydi. 1999 yılının temmuz ayında İran'da üniversite öğrencilerinin İslamcı politikalara gösterdikleri tepki kampüs işgal eylemine dönüşmüştür. İran güvenlik güçlerinin yaşanan olaylar karşısındaki sert tepkileri sonucunda rejim karşıtı sokak çatışmaları başlamıştır. Başbakan Bülent Ecevit yaşanan bu olaylar karşısında göstericileri destekleyici açıklamalarda bulunmuştur. Bu eylemlerin ele başlarının Türkiye ve ABD'de İran rejim muhalifi örgütler ile temasta bulundukları anlaşılmıştır. Bu iki gelişme Türkiye ile İran arasında ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur.²⁹¹ Ayrıca bu dönemde İran ile

---

²⁸⁸ DSP, Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi 1987, s. 133-135.

²⁸⁹ DSP, Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi 1987, s. 135.

²⁹⁰ Kesgin, "Bülent Ecevit", Türk Dış Politikasında Liderler, s. 313.

²⁹¹ Oran, "Orta Doğu'yla İlişkiler", Türk Dış Politikası Cilt:2, s.581.

Türkiye arasında Orta Asya’da yeni bağımsızlıklarını kazanan ülkeler için model olma yarışı söz konusu idi.

Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesi sonucu çıkan Körfez Savaşında Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafsız bir politika izlendiği takdirde Irak’ın yanında yer alınacağı imajının verilmemesi için ABD ve BM tarafınca benimsenen bir politika izlenmiştir. Bu dönemde Türkiye’nin ABD yanlısı bir politika izlemesinin nedeni olarak dönemin gücünün yine ABD olmasından dolayı olduğu değerlendirilmektedir.²⁹² Bülent Ecevit Türkiye’nin Ortadoğu’nun barış içinde olmasına ve demokratikleşme sürecine büyük katkısı olacağını belirtmiştir. Aynı zamanda Ortadoğu’dan Radikal İslam’ın sızmasını önleyecek gücü olduğunu ifade etmiştir. Ancak Turgut Özal’ın bu fırsatları kaçırdığını ifade etmiştir. Ortadoğu politikasına ABD başta olmak üzere emperyalist güçlerin güdümüne sokmanın Türkiye’nin aleyhine sonuçlar doğurduğunu ifade etmiştir.²⁹³

Turgut Özal’ın izlediği politika Arap dünyasında ve ülke kamuoyunda tepkiyle karşılanmıştır. Bülent Ecevit Irak ile komşuluk ilişkilerinin süreceğinden dolayı Türkiye’nin bu konuda Batı’dan farklı bir politika anlayışı sürdürmesi gerektiğini dile getirmiştir. Irak’ın Kuveyt’e saldırması sonrasında Milliyet Gazetesi adına gazeteci kimliği ile Bağdat’a gitmiştir. Ecevit gazetede yazılarında Irak’ın Kuveyt’i işgal nedenlerini açıklamış ve saldırılarının haklı yanları olduğunu açıklamıştır.²⁹⁴

ABD öncülüğünde Irak’a yapılabilecek bir askerî harekâtı Bülent Ecevit şiddetle eleştirmiştir. ABD, SSCB’nin Ortadoğu’da kendisini frenleyen bir konumdan çıkmış olmasını değerlendirmek istediğini ve Irak’ın Kuveyt’e saldırmasını fırsat bilip Ortadoğu’daki varlığını daha da sağlamlaştırma çabası içerisinde olduğunu ifade etmiştir.²⁹⁵

---

²⁹² Ramazan Gözen, İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye’nin Dış Politikası, Ankara: Palme Yayıncılık, 2009, s. 298.

²⁹³ Kesgin, “Bülent Ecevit”, Türk Dış Politikasında Liderler, s. 314.

²⁹⁴ Oran, “Orta Doğu’yla İlişkiler”, Türk Dış Politikası Cilt:2, s.553.

²⁹⁵ Oran, “Orta Doğu’yla İlişkiler”, Türk Dış Politikası Cilt:2, s.554.

Bülent Ecevit Körfez Savaşı sırasında ve sonrasında Saddam Hüseyin'i destekleyen bir tutum sergilemiştir.²⁹⁶ 17 Eylül 1990 tarihinde Saddam Hüseyin'i ziyaret etmiştir. Bülent Ecevit'in bu ziyareti bazı çevrelerce tepki çekmiştir. Bu ziyarette Saddam Hüseyin'e kendisinin haklı bulduğu istek ve şikayetleri bildirmiştir. Irak'ın Kuveyt'ten olumlu cevap almış olması durumunda Kuveyt'in ilhak edilmeyeceğini ve Kuveyt gibi küçük bir ülkenin koruyuculuğunu yapan başka büyük ülkelerden destek gördüğü için Irak'ın şikâyet ve isteklerini yanıtsız bıraktığını söylemiştir.²⁹⁷

Bülent Ecevit'in gazeteci olarak Saddam Hüseyin'le görüşmesi tüm dünyada Saddam Hüseyin'in bu konudaki görüşlerini öğrenmesi açısından önemlidir. İkinci kez Saddam Hüseyin ile Irak'a görüşmeye giden Bülent Ecevit bu süreçte eğer iktidar konumunda olsa idi Körfez krizinde farklı bir anlayış benimseyeceklerini ifade etmiştir.²⁹⁸

DSP tarafından Türkiye'nin Körfez krizi sırasında Ortadoğu'da barış ve demokratikleşme süreci zeminini hazırlayabilecek bir ülke konumunda olduğu ifade edilmiştir. Böylelikle dinci ve baskıcı bazı Ortadoğu ülkelerinin Türkiye'nin laik, çağdaş ve demokratik yapısını bozma ve yıkma çabalarının önüne geçebilir, bölücü akımları ve terörü önleyebilecek potansiyele sahip olduğu belirtilmiştir. Türkiye'nin 1920'li ve 1930'lu yıllarda Ortadoğu'da yürüttüğü bölge merkezli dış politika anlayışını daha etkili bir şekilde yeniden canlandırılması sağlanabileceği açıklanmıştır. Türkiye'nin Ortadoğu'daki sağlayabileceği fırsatın kaçırıldığı ifade edilmiş olup o dönemde Ortadoğu politikası ABD'nin başını çektiği bölge dışı emperyalist güçlerin anlayışına sokulmuştur.²⁹⁹

Bu yüzden dolayı Kuzey Irak'ta oluşan yönetim boşluğundan faydalanan bölücü terör Türkiye'de yükselişe geçmiş ve Türkiye ekonomisine çok büyük darbeler vermiştir. Türkiye'nin bu yönde güvenlik harcamaları artarak devam

---

²⁹⁶ Hamit Bozarslan, 'Bülent Ecevit', Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt: 2 Kemalizm, ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekinil, İstanbul: İletişim Yayınları, 2021, s.459

²⁹⁷ Kurt, Bir Karaoğlan Hikayesi, s. 146.

²⁹⁸ Kurt, Bir Karaoğlan Hikayesi, s. 147.

²⁹⁹ DSP, Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi 1999, s. 124.

etmiştir. Irak ile bölücü terör örgütü sorunu dolayısıyla devlet sınırı kalıcı bir güvenliğe kavuşturulamamıştır.

Terör örgütü PKK ile mücadelede Türkiye, Suriye ile çok ciddi sıkıntılar yaşamıştır. Türkiye PKK ile mücadele konusunda Suriye ile hareket etmek istemiştir. Suriye'nin ise işbirliğine yanaşmaması, uzlaşmaz tutumu ve terörü destekleyici tavırları nedeniyle Türkiye'nin savaş ihtimalini bile göze aldığı değerlendirilmiştir. Türkiye'nin bu yaklaşımı terör ile mücadelede ne kadar ciddi olduğunu ve PKK'ya destek veren ülkelere karşı savaşa gireceğinin göstergesi olmuştur. ABD, Mısır, İsrail ve İran'ın arabulucu pozisyonunu üstlenmesi ile Suriye'nin uzlaşmaz tutumu değişmiştir.

Aynı zamanda Türkiye'nin savaş hazırlığını tamamlamış olmasına rağmen tekrar Suriye ile diplomatik yollara başvurmuştur. 1998 yılında Adana'da bir araya gelen Türkiye ve Suriye heyetleri PKK ile mücadele konusunda işbirliği kararı almıştır.³⁰⁰ Bu işbirliği kararı ile Abdullah Öcalan'ın ve diğer PKK unsurlarının Suriye'ye girmesine izin verilmeyecek, yakalanan PKK'lı teröristler tutuklanarak Türkiye'ye iade edilecek ve PKK kamplarının faaliyetlerine izin verilmeyecekti.

PKK lideri Abdullah Öcalan Suriye'yi terk ederek seçim hükümeti kapsamında kurulan Bülent Ecevit iktidarında Kenya'da yakalanmıştır. Yaşanan bu gelişme Bülent Ecevit liderliğindeki DSP'yi iktidara taşımasında çok etkili bir gelişme olmuştur. Suriye ile ilişkilerin düzelmesi sonrasında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın cenaze törenine katılmıştır. Bülent Ecevit bu ziyareti ise komşu ülkenin devlet başkanının ölümü üzerine böyle bir ziyaretin olması gerektiğinin altını çizmiştir.³⁰¹

Bülent Ecevit Irak ve Ortadoğu'da Türkiye'nin tuzağa düşürüldüğünü değerlendirmektedir. Bu tuzakta Türkiye'nin Çekiç Güç ve Körfez Savaşı

---

³⁰⁰ ‘‘ Suriye ile Yeni Dönem’’, Milliyet, 21.10.1998,

<https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1988/10/21> (Erişim: 04.09.2023)

³⁰¹ ‘‘Sezer Gidiyor’’, Milliyet, 13.06.2000,

<https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/2000/06/13> (Erişim: 05.09.2023)

sırasında izlediği dış politikanın yanlışlığını vurgulamıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin bölge merkezli dış politika fırsatını kaçırdığı belirtilmiştir.³⁰²

Bülent Ecevit Arap ve İslam ülkeleri ile ilişkilerin barış içerisinde sürdürülmesinden yana tavır sergilemiştir. Ortadoğu'daki Arap ülkeleri ile ilişkilerin geleneksel, özel ve önemli konumunun sürdürülmesi gerekliliğinin altını çizmiştir. Türkiye'nin Ortadoğu'da barışın sağlanması için aktif rol oynaması gerektiğini belirtmiştir. ABD'nin Irak'a yapmakta olduğu yaptırımların barışçıl bir çizgide olmasını ve Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasının öncelikli hedefleri olduğunu ifade etmiştir.

İsrail'in Filistin'e ve Filistin halkına uyguladığı şiddet tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de olumsuz yönde değerlendirilmiştir. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Başbakan Bülent Ecevit başta olmak üzere tüm yetkililer bu saldırıların durmasının ve barış sürecinin devam etmesini vurgulamışlardır. Sağlanacak barış ortamında Filistin halkının meşru haklarını koruyucu bir çözümün bulunması gerektiğini belirtmiştir.

Bu şiddet olayları BM Genel Kurulunda görüşülmüş ve İsrail'in kınandığı tasarıya Türkiye evet oyu kullanmıştır. ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'ın dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem'e göndermiş olduğu mektupta Türkiye'nin evet oyu kullanmasının hayal kırıklığı yarattığını, kendileri tarafından Türkiye'nin çekimser oy kullanacağını düşündüğünü açıklamıştır.³⁰³

İsrail ve Filistin arasındaki silahlı çatışmaların devam ettiği sıralarda Dışişleri Bakanı İsmail Cem, İsrail ve Filistin'e ziyaret gerçekleştirmiştir. FKÖ lideri Yaser Arafat ise 2000 ve 2001 yılı içerisinde Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bu yaşanan ziyaretler Türkiye'nin İsrail ve Filistin arasındaki krizin önlenmesi için gösterdiği çabaların karşılığı olarak değerlendirilmiştir.³⁰⁴ Türkiye'nin İsrail ile yakın ilişki içerisinde hareket etmesinin Ortadoğu

---

³⁰² DSP, Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi 1999, s. 110-111.

³⁰³ "ABD'den Ağır Sitem," Milliyet, 27.10.2000,

<https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/2000/10/27> (Erişim: 05.09.2023)

³⁰⁴ Baskın Oran, "Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişkiler", Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt: 2, 1980-2001, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, s. 404.

politikası için önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir. İsrail ile yaklaşmanın Arap ülkelerine karşı yapılmadığını vurgulayan Bülent Ecevit Filistin devletinin kurulmasına büyük katkısı olacağını vurgulamaktadır.

Bülent Ecevit İsrail'in Filistin'e karşı saldırılarının artarak devam etmesiyle Ortadoğu'yu kapsayan bir boyuta ulaştığını dile getirmiştir. BM'nin işgal edilen topraklar için İsrail'i uyarmasını doğru bulmuş ve ABD'nin de İsrail'e aynı tavrı takınması gerektiğini vurgulamıştır. İsrail'in Filistin idaresindeki toprakları işgal etmesi, Yaser Arafat'ın can güvenliğinin olmamasının bölgeyi olumsuz yönde etkileyeceğini ifade etmiştir.

Bülent Ecevit yalnızca Yaser Arafat'ın değil, tüm Filistin'in yok edilmek istendiğini ifade etmiştir. İsrail'in Filistin halkına soykırım uyguladığını açıklamıştır.³⁰⁵ İsrail'in bu tutumunun bölgede yeni Usame Bin Ladinler yaratacağını, İslam radikalizmin yükseleceğini ve Doğu-Batı şeklinde cepheleşmenin oluşacağını ifade etmiştir. Yaşanacak bu gelişmelerin dünyayı olduğu kadar Türkiye'yi de olumsuz etkileyeceğini açıklamıştır.³⁰⁶

Bülent Ecevit, George Bush başkanlığında ABD'nin Irak'a yaptığı askeri operasyona karşı tavrı sergilemiştir. Irak'ın toprak bütünlüğünden yanı olduğunu her defasında dile getirmiştir. Bülent Ecevit'in bu konudaki temel kaygısı Irak'ın istikrarsızlaşması sonucunda Türkiye'ye çok büyük zararlar vereceğini değerlendirmesidir.³⁰⁷

---

³⁰⁵ Çetingüleç, Ecevit'in Anıları, s. 71.

³⁰⁶ "Ecevit: Soykırım Uygulanıyor", Milliyet, 05.04.2002, <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/2002/04/05> (Erişim: 10.09.2023)

³⁰⁷ Kesgin, "Bülent Ecevit", Türk Dış Politikasında Liderler, s. 321.

SONUÇ

18. ve 19. yüzyıl boyunca Batı Avrupa ülkelerinde gelişen sanayi sonucunda işçi sınıfı ile diğer sınıflar arasında ekonomik ve sosyal farklılıklar artmıştır. Bu duruma tepki olarak gün geçtikçe büyüyen işçi sınıfının diğer sınıflar ile siyasal ve ekonomik yapısını değiştirmek istemesiyle sosyal demokrasi ideolojisi oluşmaya başlamıştır.

Sosyal demokrasi işçi sınıfı yararına siyasal ve ekonomik yapıyı değiştirmek isterken, mücadelesini demokratik ortamda sürdürmeyi öngörmektedir. Bu mücadele şekli dolayısı ile kendi tarihi süreci içerisinde bilimsel Marksizm'den ayrılmıştır. Batı Avrupa ülkeleri başta olmak üzere sosyal demokrasi, ortaya çıktığı her ülkenin iç yapısından ve özelliklerinden etkilenmiş bir ideolojidir. Sosyal demokrasi tarihi süreci içerisinde kendine özgü bir ideolojik kimliğe ulaşmıştır.

Sosyal demokrasi ideolojisinin oluşumunda en etkili hareket, Alman sosyal demokrasi hareketidir. SPD içerisindeki Bernstein'ın öncülüğünü yaptığı revizyonist hareket Marksizm'in amacına ulaşmadığını eleştirmesiyle tam yönünü bulmaya başlamıştır. Bernstein'ın sınıf çatışması yerine sivil toplum ilkelerinin evrenselliğini ve sınıflar arası uzlaşmanın sağlanacağı demokratik ortamı savunması ile Marksizm'e parti içerisinde şiddetli eleştiri gelmeye başlamıştır.

Sosyal demokrasinin bugünkü ulaştığı noktada I. ve II. Dünya Savaşı'nın büyük etkisi vardır. Sosyal demokrat partiler, I. Dünya Savaşı'na ülkelerinin girmesine yönelik destekte bulunmuşlar ve çalışmalar yürütmüşlerdir. Kendilerinden beklenen enternasyonal bir dayanışma yerine milliyetçilik duygusunun ön plana çıktığı sosyal demokratlar, savaş sonrası tamamen bölünmüşlerdir. Marksizm'i savunanlar, Bernstein'ın liderliğini yaptığı revizyonistlerden tamamen ayrılmışlardır. Sosyal demokrasi revizyonist akımın sözcüsü olurken, Komünizm Marksist akımın sözcüsü olmuştur.

I. ve II. Dünya Savaşı dönemlerinde bile sosyal demokratlar demokrasi çizgisinden saplamamışlardır. Dünya savaşları sonrasında sosyal demokrasi bugünkü ideolojik kimliğine ulaşmış ve II. Dünya Savaşı sonrasında refah devlet modeli anlayışı sosyal demokrasi ile anılmaya başlamıştır. Refah devlet ve refah toplum modeline sosyal demokrasinin etkisi ve katkısı

oldukça büyüktür. II. Dünya Savaşı sonrasında Alman ve İskandinav sosyal demokratları sosyal demokrasinin gelişmesine öncülük etmiştir. 1959 yılında SPD'nin Bad Godesberg Programı bugünkü Avrupa sosyal demokrasisinin temelini oluşturmuştur.

Avrupa sosyal demokratlarının büyük çoğunluğunun dış ilişkilerinde ABD'nin yanında yer aldığı ve NATO üyesi oldukları görülmektedir. ABD'nin yanında yer almalarının asıl nedeni ise ülke ekonomilerinin büyük ölçüde benzerlik göstermesi ve ABD'de özgürlükçü ve çoğulcu demokrasinin olmasıdır. Ayrıca sosyal demokrat hareketinin güçlü olduğu ülkelerin tamamı NATO üyesidir ve NATO'ya destek vermektedir.

Sosyal demokratlar ülkelerinin emperyalist tutumlarına ve sömürgecilik anlayışlarına sessiz kalmışlardır. II. Dünya Savaşı sonrasında Tarafsız Ülkeler Bloku oluşturmak istemişlerdir. Fakat başarılı olamamışlar ve ABD'ye yakın dış politika çizgisinde olmuşlardır. Komünizmi yeni kapitalizm olarak adlandırmakta ve komünizm ile mücadele edilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Sosyal demokratlar SSCB ile ilişkilerinde mesafeli bir duruş sergilemişlerdir. Komünizmin vatani olan SSCB'yi ayrı bir kutup olarak görmüş, düşmanı olarak değerlendirmişler ve NATO çatısı altında birleşmişlerdir. Avrupa sosyal demokratlarının üçüncü dünya ülkeleri ve İslam dünyası ile ilişkilerinde ise sömürgecilik anlayışının hâkim olduğu görülmektedir.

Türkiye sosyal demokrasi ile tanıştığı dönemlerde ülke sanayisinin gelişmiş olmamasından kaynaklı Batı Avrupa ülkelerindeki gibi işçi hareketi ile tanışmamıştır. Devleti kuran parti CHP, 27 yıllık iktidar koltuğunu ilk kez bırakmış ve DP ezici bir seçim zaferi ile iktidarı devralmıştır. Türkiye'de sosyal demokrasi hareketi iktidarını kaybeden CHP'nin devlet partisi kimliğini bırakıp halk partisi olma girişimi sonucunda başlamıştır.

Bülent Ecevit Türkiye'nin sosyal demokrasi ile tanışmasına öncülük eden siyasetçilerden biridir. Siyasi yaşamına başladığı CHP'yi sosyal demokrat bir çizgiye taşımıştır ve bu çizgide siyasi faaliyetlerini yürüttüğü görülmüştür. 1980 askeri darbesinden sonra kurulmasına öncelik ettiği DSP'de ise, CHP dönemindeki gibi sosyal demokrat bir çizgiden ziyade merkezîyetçi ve devlet otoritesinin hâkim olduğu bir siyasi anlayışa evrilmiştir.

. Bülent Ecevit'in sosyal demokrasi anlayışının temelinde Avrupa ve İskandinav ülkelerindeki başarılı sosyal demokrat partiler vardır. SPD'nin Bad Godesberg Programını benimsemesi sonucu elde ettiği başarı Ecevit'in CHP için başlattığı değişime örnek olmuştur. İskandinav ülkeleri ve Batı Avrupa sosyal demokrasi modelini örnek alan Bülent Ecevit bu ülkelerdeki sosyal kalkınma ve sosyal adalet olgusunun Türkiye'de de sosyal demokrasi sayesinde olacağını siyasi yaşamının merkezine koymuştur. Bülent Ecevit'in sosyal demokrasi anlayışı Marksizm temelli değildir. Kendisinin de ifade ettiği şekilde Türkiye'deki sosyal demokrasinin Türkiye'ye özgü, yerli ve ulusal bir kimliği vardır.

Bülent Ecevit'in sosyal demokrasi fikirleri ve buna bağlı olarak dış politika görüşleri 1950'li ve 1960'lı yıllardaki özellikle gazete yazılarında görülmektedir. Bu yıllarda hür dünyanın en etkili temsilcisi ABD'ye oldukça sıcak bakan, komünizmi tehlikeli gören ve SSCB'nin dünyanın huzurunu bozan devlet olduğu çıkarımlarında bulunmuştur. Türkiye ile SSCB'nin mesafeli ve iyi ilişkiler kurarak bölgesel ve uluslararası barış adına adım atmaları gerektiğini düşünmektedir. Bülent Ecevit'in bu dönemlerde Batı Bloğunu desteklediğini görülmektedir. NATO'yu ise, komünizmle mücadelede ve dünya barışını sağlamada en önemli kurum olarak görmektedir.

Ecevit, Türkiye'nin Batı Avrupa hayat tarzını benimsemesi gerektiğini ve Batı Avrupa'nın iyi bir yaşam biçimini tasvir ettiğini düşünmektedir. Türkiye'nin bu şekilde geri kalmış Ortadoğu ve İslam ülkelerine öncülük yapması gerektiğini açıklamıştır.

Batı Avrupa devletlerine sıcak bakan, maddi ve kültürel olarak iyi ilişkiler kurulması düşüncesine sahip Bülent Ecevit'in sömürgecilik konusunda ise eleştirel yaklaşımı söz konusudur.

Ecevit özgürlük mücadelesi veren Ortadoğu ve İslam ülkelerine destek verilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Ortadoğu'daki hayat tarzının gelişip modernleşmesi için İsrail'in çok önemli bir ülke olduğunu düşünmektedir. İsrail-Filistin arasında yaşanan sorunların ise diğer Arap ülkelerinden kaynaklandığını düşünmektedir.

Bülent Ecevit Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en önemli dış politika sorunlarından biri olan Kıbrıs sorununa ise, uluslararası anlaşmalara uygun, bölge barışı odaklı dış politika anlayışında olduğu gözlenmektedir.

Aktif siyaset öncesi dönemde Bülent Ecevit'in dış politika anlayışının Batı Avrupa ve ABD'ye sempati ile bakan, komünizm ve SSCB karşıtı, uluslararası barış yanlısı olduğu söylenebilir.

Bülent Ecevit'in CHP döneminde AET'ye üyelik için Türkiye'nin AET'ye ve de AET'nin de Türkiye'ye yük olmaması gerektiğini üzerinde durmuştur. Başbakanlığı sırasında girişimlerde bulmasına rağmen Türkiye'nin üyelik konusunda yeterli hazırlığının bulunmadığını, topluluk üyesi ülkeler ile rekabet edecek durumda olmadığını, topluluğa üyeliğin gerçekleşmesi durumunda ülkenin tarım ve sanayi alanları başta olmak üzere birçok alanda topluluğa ayak uyduramayacağını belirtmiştir. Bülent Ecevit AET ile Türkiye arasındaki ilişkilerin karşılıklı fayda üzerine olması gerektiğini vurgulamıştır. AET'ye üyelik için taviz vermeyen bir politika sergilemiş ve AET ile ilişkilerde mesafeli bir duruş izlemiştir. Başbakanlığı döneminde AET ile ilişkiler askıya alınmıştır. Bu dönemde Ecevit sosyal demokrasi ile yönetilen ülkelerde farklı isimlerde oluşturulmuş Halk Sektörü ekonomi anlayışını hayata geçirmek istemiştir. Ülke ekonomisinin devlet ve özel sektörün himayesinde olmaması için üçüncü bir yol olarak Halk Sektörünü görmüştür.

Kıbrıs konusu Bülent Ecevit'in dış politika anlayışında çok önemli bir yere sahiptir. 1974 yılında Kıbrıs adasında yapılan harekât sonrasında kendisinden "Kıbrıs Fatih'i" olarak anılmaya başlanmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtını Ecevit sadece Türk halkına barış için değil Rum halkına da barış getirmek için yaptıklarını ifade etmiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı yapılmadan önce Ecevit'in tüm diplomasi yollarını denediği gözlenmiştir. Fakat Türkiye'nin diplomasi yolunda diğer garantör ülkeler ile ortak bir noktada buluşamaması sonucunda uluslararası anlaşmalardan doğan yetkileri sonucunda Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirmiştir. Harekattaki amacın bölgesel olarak barışı sağlamak olduğu aşikârdır.

Bülent Ecevit Türkiye'nin komünizmle mücadelesinin en önemli dayanağının sosyal demokrasi anlayışı içerisinde olan demokratik sol anlayış

olduğunu ifade etmiştir. Komünizmin özel mülkiyeti, teşebbüs özgürlüğünü ve miras hakkını ortadan kaldırıp devlet elinde toplayacağı için, halkın hiçbir şekilde hak iddia edemeyeceğini belirtmiştir. Komünizmin bir dikta rejimi olduğunu defalarca dile getirmiştir. Oysa Bülent Ecevit'in siyasi anlayışının temelini halkın ve köylünün ön safta olduğu sosyal demokrasi oluşturduğu bilinmektedir.

Bülent Ecevit'in SSCB ile ilişkilerinde mesafeli olduğu ve yerinde adımlar attığı gözlenmektedir. İlişkilerde ekonomik işbirliği ön plana çıkmıştır. NATO üyesi olan Türkiye'nin SSCB ile ilişkilerini Ecevit hükümetleri döneminde dengeli olarak sürdürdüğü gözlenmiştir. Bülent Ecevit'in SSCB ile iyi ilişkiler kurmasının asıl nedeninin ise bölgesel barışı sağlamak olduğudur.

Bülent Ecevit, üçüncü dünya ülkeleri ile ilişkilere de büyük önem vermiştir. Avrupalı sosyal demokratların aksine özgürlük ve bağımsızlığını kazanma mücadelesi veren milletleri destekleyici açıklamalarda ve faaliyetlerde bulunmuştur. Özellikle Filistin ve İsrail arasındaki yaşanan sorunlar karşısında Bülent Ecevit'in Filistin'i desteklediği görülmüştür. ABD müttefik ve NATO üyesi olmasına rağmen üçüncü dünya ülkeleri ile barış ve işbirliği içerisinde hareket etmiştir.

Bülent Ecevit'in DSP döneminde ise, Türkiye ile ABD bölgesel ve uluslararası çapta barış için birlikte hareket etmiştir. Bülent Ecevit ABD ile ilişkilerinde Türkiye'nin dış politika vizyonunu Amerikan güdümüne sokmaktan hep kaçındığı gözlenmiştir. Her iki dönemde de bölgesel ve uluslararası alanda Türkiye'nin kilit bir ülke olduğunu ABD'ye hissettirmiştir. ABD ile ilişkilerini karşılıklı çıkar ve işbirliği içerisinde sürdürmeye çalışmıştır.

Bülent Ecevit Türkiye'nin NATO'nun uç karakolu bir ülke olmadığını ve bu durumun gelişmemesi için hassas bir siyaset izlenmesi gerektiğinin altını çizmiştir. NATO'nun bölgesel barışı sağlayan misyonu doğrultusunda ittifakın olumlu olduğunu ve NATO ile barış için gerektiğinde hareket ettiği gözlenmiştir.

Bülent Ecevit'in AB'ye tam üyelik konusunun dış politika önceliğinde ilk sırada yer aldığı söylenebilir. AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin

iyileştirilmesine ve geliştirilmesine yönelik adımlar atmıştır. Bülent Ecevit Türkiye'nin AB üyeliğinin tarihinden, coğrafyasından, Avrupalı kimliğinden dolayı hakkı olduğunu ifade ettiği gözlenmiştir. DSP döneminde AB'ye üyelik için yoğun çaba sarf etmiştir. İlişkilerin yavaşladığında ve durma noktasına geldiğinde bile Türkiye'nin birliğe üye olacağı yönünde mesajlar vermiş ve çalışmalar yaptığı görülmüştür.

Bülent Ecevit İslam dünyası ve Ortadoğu ülkeleri ile ekonomi başta olmak üzere ülkeler arası işbirliğine büyük önem verdiği gözlenmiştir. Türkiye'nin konumu itibarıyla kilit ülke rolünü üstlenen pozisyonda olması gerektiğini belirtmiştir. Irak'ın Kuveyt, ABD'nin Irak ve İsrail'in Filistin politikası karşısında net tavır sergilemiştir.

Bülent Ecevit'in sosyal demokrat bir siyasi anlayış benimsemesi 1950'li ve 1960'lı yıllara rastlamaktadır. Buna bağlı olarak dış politika anlayışında CHP ve DSP döneminde dış politika söylem ve uygulamalarında bazı farklılıkların olduğu gözlenmiştir.

Bülent Ecevit Batı Avrupa, AET ve AB ile her iki siyasi parti döneminde de yakın ilişkiler kurmak istemiştir. CHP döneminde AET üyeliğine Türkiye ekonomisinin üyeliğe hazır olmaması nedeniyle sıcak bakmamıştır. DSP dönemin ise AB adını alan topluluğa Türkiye'nin tam üye olma konusunda kararlı adımlar attığı ve bu yönde siyasi çizgisini sürdürdüğü gözlenmiştir.

CHP dönemi başbakanlığı sırasında Kıbrıslı Türklerin ve bölge barışının sağlanması adına yaptığı Kıbrıs Barış Harekatı'nı gerçekleştirmiştir. Bu dönemde uluslararası çıkarların ön planda olduğu dış politika anlayışına sahiptir. Bülent Ecevit harekât öncesi garantör ülkeler ile uluslararası anlaşmalardan doğan hakları neticesinde tüm barış yollarını denediği gözlenmiştir. Siyasi yaşamının sonuna kadar Kıbrıs ve Kıbrıslı Türklerin hakları için mücadelesini sürdürmüştür.

Komünizmle mücadelede en etkin yolun Türkiye için ortanın solunda bir sosyal demokrasi anlayışı olduğunu ifade etmiştir. Dönemin şartlarıyla birlikte değerlendirildiğinde SSCB ile iyi ilişkiler kurulması gerektiğini ifadesine çok kez rastlanılmıştır. Bölgesel ve uluslararası barış için iki ülke arasında iyi ilişkilerin öncelikle hedefi olduğu gözlenmiştir.

Ecevit'in ABD ile ilişkilerde bölgesel ve evrensel barış için birlikte hareket ettiği gözlenmiştir. Terörizmle mücadelede ABD ve NATO'ya büyük destek verdiği görülmüştür. ABD'nin Ortadoğu siyasetini ise eleştirmiş ve bu konuda ABD'nin yanında yer almamıştır. Her zaman iki ülke arasındaki ilişkilerde Türkiye'nin menfaatine dayalı politika yürüttüğü söylenebilir. ABD ile yaşanan büyük siyasi krizlerde dahi diğer ittifaklar ile ilişkilerde ABD ve Batı müttefiki, NATO üyesi olduğu imajını vermiştir. Bazı dış politika konularında sıkıntılar yaşanmasına rağmen, genel olarak ABD ve NATO ile ilişkilerde her iki dönemde de bir kırılma olduğu görülmemiştir.

CHP döneminde evrensel ve bölgesel barış için Tarafsız Ülkeler Bloğu ve İslam dünyası ülkeleri ile iyi ilişkiler kurma hedefi gözlenmiştir. Avrupa sosyal demokratlardan farklı olarak sömürgecilik karşıtı fikirleri ön plandadır. Ortadoğu'daki dış politika anlayışının değiştiği, CHP ve DSP dönemlerinde İsrail'e bakış açısının farklılaştığı, laik Arap milliyetçiliği ve Filistin mücadelesini destekleyici bir duruşa geçtiği görülmüştür.

KAYNAKÇA

32. Gün Arşivi. ‘‘Kıbrıs Barış Harekâtında Neler Yaşandı’’,
<https://www.youtube.com/watch?v=9owC4fHLRlc> (Erişim:
24.06.2023).
- ACAR, Muhittin. Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkilerinin Hükümet Programlarında ve Kalkınma Planlarında Ele Alınışı, Ankara: Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü Planlama Dairesi, 1992.
- AKAR, Atilla. Öteki DSP Ecevitlerin Gayri Resmi Öyküsü, İstanbul: Metis Yayınları, 2002.
- AKAR, Rıdvan ve DÜNDAR, Can. Ecevit ve Gizli Arşivi, Ankara: İmge Kitabevi, 2008.
- AKAR, Rıdvan ve DÜNDAR, Can. Karaoğlan, Ankara: İmge Yayınları, 2006.
- AKSOY, Muammer. Sosyalist Enternasyonal ve CHP, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977.
- ALPER, Emin. ‘‘Bülent Ecevit’’, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt: 8 Sol, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- ALTÜST, Dergi. ‘‘2. Enternasyonal: Reform Mu Devrim Mi’’, 13.05.2015,
<https://www.altust.org/2011/11/2enternasyonal-reform-mu-devrim-mi> (Erişim: 31.05.2023).
- ARCAYÜREK, Cüneyt. Bir Özgürlük Tutkunu Bülent Ecevit, İstanbul: Detay Yayıncılık, 2006.
- ARCAYÜREK, Cüneyt. Demokrasinin Sonbaharı 1977-1978, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1985.
- ARI, Tayyar. Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.

- ATAAY, Faruk. Kriz Kıskaçında CHP Hükümeti (1978-1979), Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara: 2005, Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 159797).
- AYDIN, Suavi ve TAŞKIN, Yüksel. 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- BADELLİ, Nahsen. Türkiye'nin Son Yüzyılı ve Sosyal Demokrasi, Ankara: Alter Yayıncılık, 2012.
- BALCI, Ali. Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar, İstanbul: Alfa Kitap, 2018.
- BARIŞ, Derneği. Dünya Barışına Yeni Katkı: Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkilerinde Son Gelişmeler, İstanbul: Barış Derneği Yayınları, 1977.
- BEER, Max. Sosyalizm ve Sosyal Mücadelelerin Genel Tarihi, çev. Galip Üstün, İstanbul: Can Yayınları, 1989.
- BİLA Fikret. Ankara'da Irak Savaşları, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2007.
- BİLA, Fikret. Phoenix Ecevit'in Yeniden Doğuşu, Ankara: Doğan Kitap, 2001.
- BİLDİRİCİ, Faruk. Kuzum Bülent, İstanbul: Doğan Kitap, 2000.
- BİRAND, Mehmet Ali. Türkiye'nin Büyük Avrupa Kavgası, İstanbul: Doğan Kitap, 2004.
- BORA, Tanıl. Cereyanlar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.
- BORA, Tanıl. "Ecevit'teki Şeytan Tüyü", Birikim Dergisi, S. 212 (2006), ss. 5-10.
- BOZARSLAN, Hamit. "Bülent Ecevit", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt: 2 Kemalizm, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.
- BOZKIR, Gürcan. "Cumhuriyet Halk Partisinde Bülent Ecevit ve Ortanın Solu Düşüncesi", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C. 4, S. 11, (2005), ss. 231-248.

- BOZKURT, Celal. Siyaset Tarihinde CHP Dünü Bugünü İdeolojisi, Ankara: Kendi Yayını, 1968.
- BOZKURT, Enver, ÖZCAN, Mehmet ve KÖKTAŞ, Arif. Avrupa Birliği Hukuku. Ankara: Asil Yayınevi, 2006.
- BÖLME, Selin. İncirlik Üssü: ABD'nin Üs Politikası ve Türkiye, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- BÖLÜKBAŞI, Deniz. 1 Mart Vakası Irak Tezkeresi ve Sonrası, İstanbul: Doğan Kitap, 2008.
- CANYAŞ, F. Orkunt. Türkiye'de Sosyal Demokrasinin Evrimi: CHP Örneği, Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara: 2008. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 227933).
- CAVLAN, Turan. Türk Siyasi Partilerinin Dış politika Yaklaşımları (1961-1971), Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul:2008. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 226298).
- CELEP, Kadir. Akritas Planı Katliamları, https://www.academia.edu/27293993/Akritas_planı_katliamları (Erişim: 20.06.2023).
- CEM, İsmail. Sosyal Demokrasi Ya Da Demokratik Sosyalizm Nedir Ne Değildir, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2010.
- CEM, İsmail. Avrupa'nın Birliği ve Türkiye, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- CESUR, Gökhan. "Sosyal Demokrasi ve Almanya", https://www.tesaderneği.org/sosyal-demokrasi-ve-almanya.html#_ftn16 (Erişim: 01.05.2023), ss. 1-5.
- CHP. "Tarihçe", <https://chp.org.tr/chp-tarihi> (Erişim: 05.06.2023).
- CHP, Gençlik Kolları Merkez Yönetim Kurulu. Demokratik Sol Düşünce Forumu, Ankara: CHP Gençlik Yayınları, 1974.

CHP, Ak Günlere CHP Seçim Bildirgesi, Ankara: Ajans Türk Matbaacılık Sanayi Yayınları, 1973.

CHP, 1965 Milletvekili Genel Seçim Bildirgesi, Ankara: Rüzgârlı Matbaa, 1965.

CHP, 1969 Milletvekili Genel Seçim Bildirgesi, Ankara: Rüzgârlı Matbaa, 1969.

CHP, Ecevit Diyor Ki. Ankara: Ajans Türk Matbaacılık Yayınları, 1971.

CHP, CHP 20. Kurultayı Parti Meclisi Raporu, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/server/api/core/bitstreams/419f5713-b456-4545-8237-b5bda9f08c81/content> (Erişim: 12.06.2023).

COŞKUN, Alev. Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokratik Sol, Ankara: Tekin Yayınevi, 1978.

CUMHURİYET, Gazetesi. “Ecevit’in AET Planı 3 Alternatifi İçeriyor”, 24.05.1978, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 16.06.2023).

CUMHURİYET, Gazetesi. “AET Heyeti Yeni Hükümetin Tam Üyelik İçin İstekli Olup Olmadığını Araştırdı.”, 22.11.1979, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 16.06.2023).

CUMHURİYET, Gazetesi. “Ecevit FKÖ’yü Resmen Tanıyacağız”, 24.02.1978, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 15.07.2023).

CUMHURİYET, Gazetesi. “Ecevit: Federal Sistemde Yugoslavya’nın Başarısı, Kıbrıs İçin En Büyük Esin ve Cesaret Kaynağı Oldu”, 14.04.1978, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 20.07.2023).

CUMHURİYET, Gazetesi. “Ecevit: Çin ile Türkiye Arasında Hiçbir Sorun Yok”, 13.06.1978, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 20.07.2023).

- CUMHURİYET, Gazetesi. “Dışışleri Bakanı Güneş: Petrol Üreten Ülkelerin Türkiye’de Yatırıma Girişeceklerini Açıkladı”, 17.02.1974, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 22.07.2023).
- CUMHURİYET, Gazetesi. “İrak Kuveyt’i İşgal Etti”, 03.08.1990, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 01.08.2023).
- CUMHURİYET, Gazetesi. “Siyasal Belge Bir Teslimiyet Anlaşmasıdır”, 25.06.1978, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 24.07.2023).
- CUMHURİYET, Gazetesi. “Sovyetler”, 19.06.1976, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 24.07.2023).
- CUMHURİYET, Gazetesi. “AP Ajansı: Ecevit Süper Güçlerin Cazibe Merkezi Haline Geldi”, 21.06.1978, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 24.07.2023).
- CUMHURİYET, Gazetesi. “Türkiye Kara savaşına Hazır”, 10.04.1999, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim:12.09.2023)
- CUMHURİYET, Gazetesi. “ABD Türkiye’nin Kosova Politikasından Çok Memnun” 13.05.1999, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 12.09.2023).
- CUMHURİYET, Gazetesi. “Kosova İçin Çözüm Planı”, 25.01.1999, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 07.09.2023).
- CUMHURİYET, Gazetesi. “Kosova’ya Barışçı Çözüm Kaygısı”, 12.02.1999, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 07.09.2023).
- CUMHURİYET, Gazetesi. “Ankara: NATO İtibarını Korudu”,26.03.1999, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (Erişim: 07.09.2023).
- ÇAKIR, Ruşen. “Millî Görüş Hareketi”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt: 6 İslamcılık, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- ÇAKMAK, Haydar. Türk Dış Politikasında 41 Kriz, Ankara: Kripto Kitaplar Yayınları, 2012.

- ÇALIŞ, Şaban. Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, Ankara: Nobel Yayınları, 2006.
- ÇAYHAN, Esra. ‘‘Bülent Ecevit’in Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları’’, Liderlerin Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları. Ed. Haydar Çakmak, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2013.
- ÇETİNGÜLEÇ, Mehmet. Ecevit’in Anıları, İstanbul: Doğan Kitap, 2018.
- ÇETİNGÜLEÇ, Mehmet. Rahşan, İstanbul: Sabah Kitapları, 2000.
- ÇOLAK, Mustafa. Bülent Ecevit’in Siyasal Anlayış ve Deneyiminde Dinin Yeri, Doktora Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kocaeli: 2015. Yüksek ğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 433600).
- ÇOLAK, Mustafa. Bülent Ecevit Karaoğlan, İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- DAVUTOğLU, Ahmet. Stratejik Derinlik, İstanbul: Küre Yayınları, 2011.
- DEDEOğLU, Beril. ‘‘Türkiye’de AB Karşıtlığı-Küreselleşme Karşıtlığı İlişkisi’’, Uluslararası İlişkiler Dergisi, C. 7 S. 28 (2001), ss. 85-109.
- DSP, Demokratik Sol Parti. Program Taslağı ve Tüzük zeti, Ankara: Sistem Ofset Matbaası, 1985.
- DSP, Demokratik Sol Parti Seçim Bildirgesi 1987, Ankara: DSP Yayınları, 1987.
- DSP, Türkiye’nin AB yeliği Yolunda Ecevit Kıbrıs ve Helsinki Gerçeği, Ankara: DSP Tanıtım, Medya ve Halkla İlişkiler Ar-Ge Kurulu, 2004.
- ECEVİT, Bülent. Demokratik Sol, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- ECEVİT, Bülent. Demokratik Sol ve Hükümet Bunalımı, Ankara: Güneş Matbaacılık, 1974.
- ECEVİT, Bülent. Dış Politika, Ankara: Ajans Türk Matbaacılık Yayınları, 1976.

- ECEVİT, Bülent. Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası, Ankara: Rahşan Ecevit-Bülent Ecevit Bilim Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, 2011.
- ECEVİT, Bülent. Kıbrıs Gerçeği ve Irak Sorunu, Ankara: DSP Genel Merkezi Yayınları, 2003.
- ECEVİT, Bülent. ‘‘Bölge Merkezli Dış Politika’’, Yeni Türkiye Dergisi, S.3 (1995), ss. 64-71.
- ECEVİT, Bülent. Ortanın Solu, Ankara: Kim Yayınları, 1966.
- ECEVİT, Bülent. Körfez Bunalımının Öncesi ve Sonrası, Ankara: DSP Yayınları, 2003.
- ECEVİT, Bülent. ‘‘Batı-Doğu’’, Ulus Gazetesi, 30.10.1956 <https://ecevityazilari.org/items/show/708> (Erişim: 30.01.2024).
- ECEVİT, Bülent. ‘‘Nato Vatandaşlığı’’, Yeni Ulus Gazetesi, 06.04.1954, <https://ecevityazilari.org/items/show/207> (Erişim: 30.01.2024).
- ECEVİT, Bülent. ‘‘Türkiye ve Sömürgecilik’’, Ulus Gazetesi, 18.05.1957, <https://ecevityazilari.org/items/show/823> (Erişim: 31.01.2024).
- ECEVİT, Bülent. ‘‘Amerika’nın Talihsizliği’’, Ulus Gazetesi, 05.10.1957, <https://ecevityazilari.org/items/show/818> (Erişim: 01.02.2024).
- ECEVİT, Bülent. ‘‘İsrail Korkusu’’, Ulus Gazetesi, 15.11.1956, <https://ecevityazilari.org/items/show/723> (Erişim: 01.02.2024).
- ECEVİT, Bülent. ‘‘İftiralar Zinciri’’, Son Havadis Gazetesi, 15.01.1953, <https://ecevityazilari.org/items/show/77> (Erişim: 25.01.2024).
- ECEVİT, Bülent. ‘‘Batı-Doğu’’, Ulus Gazetesi, 30.10.1956, <https://ecevityazilari.org/items/show/708> (Erişim: 30.01.2024).
- ELEY, Geoff. Demokrasiyi Kurmak: Avrupa Solunun Tarihi 1850-2000, çev. Ahmet Yiğit Güney, Ankara: Doruk Yayınları, 2008.
- EMRE, Yunus. CHP Sosyal Demokrasi ve Sol, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- EMREALP, Sadun. Sosyal Demokrasiden Sosyal Demokrasiye, İstanbul: Afa Yayınları, 1991.

- ERGÜL, Teoman. Sosyal Demokraside Ayrışma Yılları, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1995.
- FEJTÖ, François, Herşeye Rağmen Sosyal Demokrasi, çev. Turan Güneş, Nermin Güneş, Ankara: V Yayınları, 1989.
- FİNCANCI, Yurdakul. Günümüzde Sosyal Demokrasi, İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik Araştırmalar Vakfı, 1993.
- GÖZEN, Ramazan. İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye'nin Dış Politikası, Ankara: Palme Yayıncılık, 2009.
- GÜRKAN, İhsan. ‘‘Kıbrıs Barış Harekâtı Planı’’, Türk Dış Politikasının Analizi, Ed. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul: Der Yayınları, 1998.
- HALE, William. 1774’ten Günümüze Türk Dış Politikası, Ankara: Serbest Akademi Yayınları, 2021.
- HATİPOĞLU, Atakan. CHP’nin İdeolojik Dönüşümü, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012.
- HÜRRİYET, Gazetesi. ‘‘Ecevit: NATO’da Genişleme Fırsat’’, 25.03.2002, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ecevit-natoda-genisleme-firsat-61798> (Erişim:10.08.2023).
- HÜRRİYET, Gazetesi. ‘‘Türkiye-AB İlişkileri Tarihçesi’’, 12.12.2001, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiye-ab-iliskileri-tarihcesi-38437914> (Erişim: 16.09.2023).
- JOLL, James. İkinci Enternasyonal, çev. Kudret Emiroğlu, İstanbul: Belge Yayınları, 2002.
- KARDAM, Ahmet. CHP Nedir Ne Değildir, Ankara: Ülke Yayınları, 1976.
- KARPAT, Kemal Haşim. Türk Dış Politikası Tarihi, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.
- KAVUKÇUOĞLU, Deniz. Sosyal Demokraside Temel Eğilimler, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları, 2003.
- KESGİN, Gökçen. ‘‘Bülent Ecevit’’, Türk Dış Politikasında Liderler, Ed. Ali Faik Demir, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2007.

- KIŞLALI, Ahmet Taner. Atatürk'e Saldırmanın Dayanılmaz Hafifliği, Ankara: İmge Yayınları, 2000.
- KKTC, Başbakanlık Avrupa Birliği Koordinasyon Merkezi. "KKTC-AB İlişkileri", <https://abkm.gov.ct.tr/Kkctc-AB-İlişkileri/Tarihçe> (Erişim: 16.09.2023).
- KOLOĞLU, Orhan. Ecevit ile CHP: Bir Aşk ve Nefretin Öyküsü, İstanbul: Büke Yayınları, 2000.
- KOLOĞLU, Orhan. Kim Bu Ecevit, İstanbul: Boyut Kitapları, 2001.
- KONGAR, Emre. 21. Yüzyılda Türkiye, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007.
- KURBAN, Vefa ve DERMAN, Giray Saynur. "Türkiye'nin SSCB ve ABD İlişkileri (1960-1980)", Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 35 (2015), ss. 19-46.
- KURT, Süleyman. Bir Karaoğlan Hikayesi Bülent Ecevit, İstanbul: Birey Yayıncılık, 2002.
- KÜLAHÇI, Ahmet. "İşçi Partisinden Halk Partisine", Hürriyet, 27.05.2023, <https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/isci-partisinden-halk-partisine-42274284>. (Erişim: 29.05.2023).
- LENIN, Vladimir. Proletarya İhtilali ve Dönek Kautsky, çev. Arif Gelen, Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1969.
- MANİSALI, Erol. Avrupa Çıkmazı Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2002.
- MEYER, Thomas. Demokratik Sosyalizm-Sosyal Demokrasi, çev. Yonca Özkaya, İstanbul: Sosyal Demokrasi Yayınları, 1991.
- MİLLİYET, Gazetesi. "Clinton'dan Reform Desteği", 29.09.1999, <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1999/09/29> (Erişim: 04.08.2023).
- MİLLİYET, Gazetesi. "İnönü'nün Johnson'a Cevabı", 14.01.1966, <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1966/01/14> (Erişim: 18.06.2023).

- MİLLİYET, Gazetesi. “İnönü ile Mülakat”, 29.07.1965,
<https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1965/07/29> (Erişim:
01.06.2023).
- MİLLİYET, Gazetesi. “Moskova’da Durum”, 24.07.1978,
<https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1978/07/24> (Erişim:
05.07.2023).
- MİLLİYET, Gazetesi. “Ecevit İran’ın Büyük Desteğini Gördük Diyor”,
23.08.1974, <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1974/08/23>
(Erişim: 15.07.2023).
- MİLLİYET; Gazetesi. “Ecevit Sovyet Başbakanı ile Görüştü”, 18.04.1976,
<https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1976/04/18> (Erişim:
21.07.2023).
- MİLLİYET, Gazetesi. “Ekonomik Belge Bugün İmzalanıyor”, 25.06.1978,
<https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1978/06/25> (Erişim:
24.07.2023).
- MİLLİYET, Gazetesi. “Ecevit Döndü Türk-SSCB Ortak Bildirisi
Yayınlandı”, 24.06.1978,
<https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1978/06/24>
(Erişim:24.07.2023).
- MİLLİYET, Gazetesi. “Özal Nasıl Frenledi”, 14.08.1990,
<https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1990/08/14> (Erişim:
01.08.2023).
- MİLLİYET, Gazetesi. “Sezer Gidiyor”, 13.06.2000,
<https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/2000/06/13> (Erişim:
05.09.2023).
- MİLLİYET, Gazetesi. “ABD’den Ağır Sitem” 27.10.2000,
<https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/2000/10/27> (Erişim:
05.09.2023).

MİLLİYET, Gazetesi. ‘‘Ecevit: Soykırım Uygulanıyor’’, 05.04.2002
<https://www.milliyet.com.tr/dunya/ecevit-soykirim-uygulaniyor-348279> (Erişim Tarihi: 10.09.2023).

MİLLİYET, Gazetesi. ‘‘Ecevit: NATO’nun Kararlarına Uymak Zorundayız’’, 13.05.1999, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/ecevit-natonun-karalarina-uyamak-zorundayiz-5249494> (Erişim: 15.09.2023).

MİLLİYET, Gazetesi. ‘‘Suriye ile Yeni Dönem’’, 21.10.1998, <https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1998/10/21> (Erişim: 04.09.2023).

MOLLA, Alptekin. NATO Savunma Politikaları  er evesinde Türk-Amerikan İlişkilerinin Analizi, Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul: 2008, Yüksek  ğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 262692).

ORAN, Baskın. ‘‘AET’yle İlişkiler’’, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980. Ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.

ORAN, Baskın. ‘‘Yunanistan’la İlişkiler’’, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980. Ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.

ORAN, Baskın. ‘‘Ortadoğu’yla İlişkiler’’, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980. Ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.

ORAN, Basın. ‘‘Kafkasya ve Orta Asya’yla İlişkiler’’, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 2: 1980-2001. Ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.

ORAN, Baskın. ‘‘Ortadoğu’yla İlişkiler’’, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 2: 1980-2001. Ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.

- ÖRMECİ, Ozan. “Sosyal Demokrasi Nedir?”, <https://www.politikadergisi.com/makale/sosyal-demokrasi-nedir> (Erişim: 30.04.2023), ss. 1-8.
- ÖZDALGA, Haluk. Çağdaş Sosyal Demokrasinin Oluşumu, İstanbul: Hil Yayınları, 1984.
- SAĞLAMER, Kayhan. Ecevit Olayı Bir Başbakanın Doğuşu Cilt 1, İstanbul, Belge Yayınları, 1974.
- SAĞLAMER, Kayhan. Kıbrıs Barış Harekâtı Ecevit Olayı Cilt 3, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1975.
- SANLI, Ferit Salim. “Gazetecilik Yıllarında Bülent Ecevit ve Anti-Komünizm (1950-1961)”, Gazi Üniversitesi, Akademik Bakış Dergisi, C. 15 S. 29 (2021), ss.131-144.
- SARIBAY, Ali Yaşar. “Dış Politika Kararlarının Belirlenmesinde Psikolojik Etkenler ve Türkiye”, Ed. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul: Der Yayınları, 1998.
- SARITAŞ, İbrahim. Sosyal Demokrasi Geçmişten Günümüze, Ankara: Orion Yayınları, 2006.
- SİNKAYA, Bayram. “Geçmişten Günümüze Türkiye’nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi”, Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, C.1 S.1 (2011), ss. 79-100.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk. “Bağılantısız Üçüncü Dünya’dan Çevre Ülkeleri’ne”, İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. S. 41 (2009), ss. 1-8.
- ŞAYLAN, Gencay. Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2003.
- TARHAN, Cemile. Bülent Ecevit ve Türk Dış Politikası, Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul: 2019. Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 591870).

- TARİH, Vakti. “Bağılantısızlar Üçüncü Dünya Ülkeleri”, 05.10.2022, https://tarihvakti.com/baglantisizlar/#Baglantisizlar_Kimlerdir (Erişim: 17.07.2023).
- TBMM, Millet Meclisi Tutanak Dergisi. 105’inci Birleşim, D.4 C.6, 03.07.1974, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c006/mm_04006105.pdf (Erişim: 27.06.2023).
- TBMM, Millet Meclisi Tutanak Dergisi. 118’inci Birleşim, D.19 C.37, 29.06.1993, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c037/tbmm19037118.pdf> (Erişim: 03.08.2023).
- TBMM, Millet Meclisi Tutanak Dergisi. 42’nci Birleşim, D.20 C.69, 12.01.1999, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c069/tbmm20069042.pdf> (Erişim: 10.09.2023).
- TC, Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. “Avrupa Birliğinin Tarihçesi”, 15.11.2022, https://ab.gov.tr/_105.html (Erişim: 10.06.2023).
- TC, Başbakanlık. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri (1960-1978) C. 2, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1978.
- TUNCER, Erol. “Ortanın Solundan Demokratik Sola ve Sosyal Demokrasiye”, Demokrasi Platformu Dergisi, C. 3, S. 12 (2007), ss. 87-101.
- UĞUR, Nedret. Yeni Türkiye ve CHP, İstanbul: Özgür Yayınları, 1974.
- ÜNAL, Mustafa Cem. Bülent Ecevit’in Dış Politika Anlayışı ve Türk Dış Politikasına Etkileri (1972-1980), Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara: 2022, Yüksek Öğretim Kurulu: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 772420).
- VAULT, Simon ve öte. Ekonomi ve Sosyal Demokrasi, çev. Recai Hallaç, Bonn: Friedrich Ebert Stiftung, 2014.

- YAĞIZ, Süleyman. Ecevit Hep Haklı Çıktı, İstanbul: Fast Uluslararası Yayıncılık, 2002.
- YAVUZ, Ercan. Yumruksuz Sol DSP, Ankara: Merdiven Yayınları, 2004.
- YAVUZALP, Ercüment. Liderlerimiz ve Dış Politika, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996.
- YILMAZ, Nihat. ‘‘Weimar Dönemi ve Öncesinde Meydana Gelen Siyasi Çekişmeler ve Ekonomik Krizlerin Alman Sosyal Demokrat Parti Bağlamında Bir Değerlendirmesi’’, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 15, S.1 (2013), ss. 73-87.
- YÜKSEL, Okan. ‘‘Bağlantısız Ülkeler Hareketi ve 3. Dünya’’, Politik Akademi, 21.11.2010, <https://politikaakademi.org/2010/11/baglantisiz-ulkeler-hareketi-ve-3-dunya> (Erişim: 19.07.2023).